

ISSN: 1308-738X

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

USAK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume:9 Sayı/Number:29 Kış/Winter 2016

2016 Kış Sayısı

Editörden

Üniversiteler aklın ve bilimin ışığında çağdaş yaşamı destekleyen, bilgi üreten ve ürettiği bilgileri toplumla paylaşan, ülkelerin en önemli kurumlarından biridirler. Bu nedenle bilimin yuvası olan üniversitelerde araştırmalar yapılmakta, yapılan araştırmaların sonucunda edinilen bilgiler paylaşarak kullanılmaktadır. Özellikle bilimsel çalışmaları destekleyen üniversiteler dünya çapında önemli bir yer edinmektedirler. Bilimsel çalışmalar, özgün, nitelikli ve etik kurallara bağlı kalınarak yazılan ve topluma olumlu yönde katkısı olan araştırmalardır. Söz konusu çalışmaların yayımlandıkları dergiler de bu niteliklere sahip olmalıdır.

Günümüz bilgi çağında, sorgulamaya, araştırmaya dayalı çalışmalar bilgi üretmede önemli bir rol üstlenmektedirler. Evrensel ve bilimsel değeri olan söz konusu çalışmalar ülkelerin gelişmesine ve çağa uyum sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bilgi üreten ve ürettiği bilgiyi kullanarak yaşamı anlamlı hâle getiren ve kolaylaştıran ülkeler gelişmiş ülkeler olarak adlandırılmaktadırlar.

Bu bağlamda, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi de bilim insanları tarafından gerçekleştirilen ve amacı bilgi üretmek olan çalışmalara yer vermeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla derginin 2016/5 (Yaz) sayısı da büyük bir titizlikle hazırlanmış ve siz okuyuculara sunulmuştur. Bilimsel çalışmalarıyla, bu sayının hazırlanmasına katkıda bulunan makale yazarlarına, makaleleri inceleyerek hakemlik yapan değerli akademisyenlere, yayın kuruluna ve yayın aşamasında emeği geçenlere teşekkür ediyoruz. Sonraki sayılarda tekrar buluşmak dileğiyle...

Prof. Dr. Sedat BAYRAKAL
Yrd. Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA

Sahibi

Uşak Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Sayın DALKIRAN
Rektör Vekili

Editör

Prof. Dr. Sedat BAYRAKAL

Editör Yardımcısı

Yrd. Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Sedat BAYRAKAL
Yrd. Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA
Doç. Dr. Birol ERKAN
Yrd. Doç. Dr. Orhan PARLAK
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Salih ERKEK

Düzenleme ve Koordinasyon

Bu dergi, üç ayda bir yayınlanır.
Yazıların bütün sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

DergiPark
AKADEMİK

Adres

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bir Eylül Kampüsü – Uşak
Tel: 0276 221 21 60 Fax: 0276 221 21 61 e-posta: sosyaldergi@usak.edu.tr

2016 Kış Sayısı

Owner

On Behalf of Uşak University
Prof. Dr. Sayın DALKIRAN
Deputy to Rector

Editor

Prof. Dr. Sedat BAYRAKAL

Associate Editors

Assist. Prof. Dr. Şahin ÇETİNKAYA

Editorial Board

Prof. Dr. Sedat BAYRAKAL
Assist. Prof. Dr. Şahin ÇETİNKAYA
Assoc. Prof. Birol ERKAN
Assist. Prof. Dr. Orhan PARLAK
Assist. Prof. Dr. Mehmet Salih ERKEK

Arrangements and Coordination

This journal is published quarterly
Writer(s) are solely responsible for the content of their articles

Turkish
JournalPark
ACADEMIC

Address

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bir Eylül Kampüsü Uşak
Phone: 0276 221 21 60 Fax: 0276 221 21 61 e-mail: sosyaldergi@usak.edu.tr

2016 Kış Sayısı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin Tarandığı İndeksler

Eğitim Bilimleri İndeksi

Araştırmaz

ASOS İndeks

Türk Eğitim İndeksi

2016 Kış Sayısı

Hakem Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AYPAY	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir PARLAK	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal SEZER	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Doğan UYSAL	Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem ARIKOĞLU	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan BOZ	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk TAŞKALE	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Günay KUT	Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. H. Gülsen ERDEN	Ankara Üniversitesi
Prof. Halil YOLERİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Hamiyet S. FEYZİOĞLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hanife GÜZ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin A. KANIBİR	Bursa Orhangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ERGİN	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZEL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan ÇİÇEK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan GENÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ÖZTÜRK	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. İsmail YARDIMCI	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Kasım İNCE	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Lütfi ÖZAV	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer NURLU	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÖZBAY	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DEMİR	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KURT	Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖKMEN	Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Nildağ Başak CEYLAN	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin GÜZ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ozan BAHAR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Önal KAYA	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Özcan KARAHAN	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan ÖZEY	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Recep TARI	Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Sayın DALKIRAN	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR	Gazi Üniversitesi
Prof. Soner GENÇ	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Sitare T.BAKIR	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Şuayip KARAKAŞ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut YİĞİT	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup BULUT	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Yasin CEYLAN	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulkadir YILMAZ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Adem SEZER	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Ali GÖÇER	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Alper KESTEN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Barış METİN	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Birol ERKAN	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Birol GÜLPINAR	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Cengiz TÜYSÜZ	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Çavuş ŞAHİN	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Ensar TAÇYILDIZ	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan DİNÇ	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Erol DURAN	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Ersel AYDINLI	Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Gül ÜNAL ÇOBAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Gürbüz OCAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Güven ÖZDEM	Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan DÜNDAR	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Hakkı ODABAŞ	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Hüseyin CEYLAN	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim H. ÇANKAYA	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Halik EKŞİ	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet MUCUK	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammed Veysel KAYA	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Murat BAŞAR	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Murat HİŞMANOĞLU	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ÖNTUĞ	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Murat SEZGİN	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Murat TAŞDAN	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Necmettin ELMATAŞ	Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Nedim BAKIRCI	Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Nezih TAYYAR	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan AKINOĞLU	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer SAVRAN	Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Refik BALAY	Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Sedat BAYRAKAL	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Talip YILDIRIM	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Ufuk SELEN	Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Vesile ÇAKIR	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Volkan ALPTEKİN	Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus KARAKUYU	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKKAYA	Adıyaman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TUNÇ	Kilis Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Arif YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Didem İNEL EKİCİ	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emin KILINÇ	Dumlupınar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ersin KARADEMİR	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Esra EREN	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ezgi GÖKÇE	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gökhan DEMİRHAN	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Güzin AYRANCIOĞLU	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan GÜLVEREN	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan AKDAĞ	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin GÜRBÜZ	Batman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim AKKAŞ	Erzincan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim BOZKURT	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İmdat DEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İrfan SÜRAL	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Leyla AKSU KILIÇ	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Metin DEMİR	Dumlupınar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Orkide BAKALIM	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rifat Karakuş	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sacide Güzin MAZMAN AKAR	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih GÜLERER	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih UZUN	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Selahattin POLAT	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serdar AYDIN	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Talat AYTAN	Yıldız Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yaşar BARUT	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yeliz TEMLİ DURMUŞ	Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yusuf AY	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Uzman. Şerif ARSLAN	Trakya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER (CONTENTS)

Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL Kevser ER	Türkçe Öğretmeni Adaylarının Nasreddin Hoca İle İlgili Görüşleri <i>Views of Turkish Teacher Candidates About Nasreddin Hoca.....1</i>
Hasan AKDAĞ Günnur AYDOĞDU Mahmut AVCI	Sicil-i Ahval Defterleri Işığında Osmanlı Bürokrasisinde İstanbul Doğumlu Rum, Ermeni, Musevi Memurların Fonksiyonelliği <i>The Functionality Of Greek, Armenian, And Jewish Civil Servants In Ottoman Bureaucrases, Were Born In Istanbul, In The Light Of "Sicil-i Ahval Books.....18</i>
Meriç GÜVEN	Sıfat Fiillerle Oluşmuş Dönüşümlü Tipolojik Yapılarda Özne-Yüklem Bağlantıları <i>Subject-Verb Agreements in Transformational Typological Structures with Verbal Adjectives.....41</i>
Orhan PARLAK	Muhammed el-Emin eş-Şinkî'nin Tefsirdeki Metodu <i>The Reasons That Make People Commit Crime And Solutions62</i>
Şakir MİRZA İbrahim Ethem DAĞDEVİREN	Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Eşme Meslek Yüksekokulunda Bir Araştırma <i>An Investigation In Eşme Vocational High School For The Determination of The Entrepreneurial Orientation of Vocational School Students82</i>
Hikmet GÜLTEKİN	Nehcü'l-Belâğ'a Ya Yöneltilen Eleştiriler ve Hadis İlmi Açısından Değeri

*The Criticism that Directed at Nahj al-Belagha and its Value in
Hadith Discipline.....106*

Views of Turkish Teacher Candidates About Nasreddin Hoca

Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL¹
Kevser ER²

Extended Abstract

Introduction

Nasreddin Hodja is one of the most important humor masters of Turkish literature and tradition. Nasreddin Hoca, who has won the love of the people with his sharp intelligence and ready response attitude, has been making people think and make him laugh thanks to these features. Nasreddin Hoca, who approached the problems he faced in social life with a humorous style, revealed the way of life of Anatolian people, the structure of thought and events. For this reason, researching the memory of Nasreddin Hodja means to investigate the humor of the Turkish people and the philosophy of the world of critical thought. Nasreddin Hodja is an important asset in terms of folk literature, combining the concepts of humor criticism and tolerance together with the name that comes to mind first in the anecdote.

Method

The purpose of this research is to determine the opinions of Turkish teacher candidates regarding Nasreddin Hodja. The research is a descriptive study in the screening model which is performed by using qualitative data collection techniques. The purpose of the screening research is usually to draw a picture of the existing situation related to the subject of the research (Büyükköztürk, et al., 2014). In this research, it was tried to be described as if the students had knowledge levels about Nasreddin Hodja. The data in the study were collected with interview questions. In order to collect data in the study, semi-structured interview form was developed and 17 students were applied from Turkish teacher candidates who are studying in a public school.

¹ Doç Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, E-Posta: fulya.topcuoglu.unal@dpu.edu.tr

² Arş.Gör., Dumlupınar Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, E-Posta: kevser.er@dpu.edu.tr

Findings

In this part of the study, the findings and interpretations obtained as a result of the analysis of the data are given. The answers given by the students to the 5 questions asked in the semi-structured interview form were analyzed separately. The data in the study were collected with interview questions. In order to collect data in the study, semi-structured interview form was developed and 17 students from Turkish teacher candidates who were studying in a public school were applied.

"Sivrihisar, humor and short share" f (5) is in the second place when the answers given to the question "What is your mind about Nasreddin Hodja?" Are analyzed by content analysis and then "thinking with laughter" f (6) The third place is "ready answer and Konya" (4). In addition to these, it is also mentioned that f (2), which is equivalent to f (3), is used. The answers that are found more rarely are the intelligent, curly wise f (1). Irrelevant codes are "mysticism, the spirit of the nation, honor, justice, the look of Polyanna". When the findings are taken into consideration, it is seen that Nasreddin Hodja is the first name that comes to mind when an ancestor is mentioned, his focals and his charming nature and his focus on the place where Hodja lives.

Conclusion

As a result of this study, it is seen that Turkish teacher candidates gave the answers of "Nosreddin Hoca" as "jokes, laughing, thinking, Sivrihisar, humor, short share, ready answer, Konya" as the result of this study which is aimed to determine and examine opinions of Nasreddin Hoca teacher candidates. From these answers, we can say that Nasreddin Hodja is identified with the chiefs, that he can not think of his chapters separately, and that Nasreddin Hodja came to mind in the name of the anecdote.

According to the result of the research, the first sentence which comes to mind by the Turkish teacher candidates was determined as "Kazan Doğurdu, Ya Tutarsa, Parayı Veren Düdüğü Çalar, Ye Kürküm Ye, Kedi Ciğeri Yedi". In addition, participants were more familiar with and more instructive than joke types in their professional lives, so they indicated that they would use Nasreddin Hodja's gifts and that they would benefit most from the use of reading and listening skills.

Because of the contributions of our word, the introduction of Nasreddin Hodja to our future generations seems important in terms of the continuity of our language and the transfer of our cultural values. This transfer falls into the biggest task teachers. In this respect, it is very important in this point to determine the opinions of the students who are Turkish teachers, who are yet to be teachers, about our cultural values like Nasreddin Hoca and to correct their misinformation. Because one of our cultural values, Nasrettin Hodja depends on our teachers to be able to work effectively in Turkish lessons. Furthermore, Turkish lessons are seen as the most appropriate course to teach value education (Duran, 2012) and therefore, the opinions and knowledge of Turkish teachers about these values are of great importance.

Keywords: Nasreddin Hoca, Anecdote, Turkish Teacher Candidate

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Nasreddin Hoca İle İlgili Görüşleri

Öz

Nasreddin Hoca, Türk edebiyatının ve geleneğinin en önemli mizah ustalarından biridir. Keskin zekâsı ve hazır cevap tavrı ile halkın sevgisini kazanan Nasreddin Hoca, bu özellikleri sayesinde insanları güldürürken düşündürmeyi başarmıştır. Toplumsal hayatta karşılaştığı problemlere mizahi bir üslup ile yaklaşan Nasreddin Hoca, fıkralarında Anadolu insanının yaşam tarzını, düşünce yapısını ve olaylara bakış açısını ortaya koymuştur. Bu nedenle Nasreddin Hoca belleğini araştırmak demek Türk halkının mizahını, eleştirel düşünce dünyasını dolayısıyla felsefesini araştırmak demektir. Nasreddin Hoca, fıkra türünde ilk akla gelen isim olmakla birlikte mizah eleştiri ve hoşgörü kavramlarını birlikte yoğurup dünyaya tanıtan, halk edebiyatı açısından önemli bir değerdir.

Bu araştırmanın amacı Türkçe öğretmeni adaylarının Nasreddin Hoca ile ilgili görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırma nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Çalışmadaki veriler görüşme soruları ile toplanmıştır. Çalışmada veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiş ve bir devlet okulunda öğrenim gören Türkçe öğretmeni adaylarından 17 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre Türkçe öğretmeni

adayları tarafından öncelikle akla gelen fıkralar “Kazan Doğurdu, Ya Tutarsa, Parayı Veren Düdüğü Çalar, Ye Kürküm Ye, Kedi Ciğeri Yedi” olarak tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılar meslek hayatlarında fıkra türlerinden daha tanınır ve ders verici nitelikte olduğu için Nasreddin Hoca fıkralarını kullanacaklarını ve bu fıkralardan en çok okuma ve dinleme becerilerinin geliştirilmesinde faydalanacaklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Nasreddin Hoca, Fıkra, Türkçe Öğretmeni Adayı

Giriş

Bir milletin büyüklüğü, siyasi sınırlarıyla birlikte kültür varlıkları, zenginlikleri, milli birlik ve bütünlüğü ile ölçülür. Dışa açılan ve çağdaş dünyayı şekillendiren ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel şartlara ayak uydurmaya çalışan günümüz Türkiye'sinde, milli kültürümüzün özünü teşkil eden Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli, Ahmet Yesevi, Nasreddin Hoca gibi değerlere sahip çıkılması; var olmanın, ayakta kalmanın, millet olarak varlığın korunmasının en önemli koşullarındandır (Dedebağı,2007). Bu nedenle değerlerimizin gelecek nesillere aktarılmasının, milli varlığımızın korunmasının teminatı olacağı ifade edilebilir. Bu değerlerden birisi de Nasreddin Hoca'dır. Nasreddin Hoca, Balkanlardan Orta Asya'ya kadar Türk-İslam etkisi altında kalmış milletlerin mizahi nesir anlatılarındaki başkahramanın adıdır.

“Hoca, ırkının ve ruhunun bir terkididir. O ırkını temsil eden bir semboldür. (...) Türk halkının kendine benzer olarak yarattığı bir tiptir. (...) Kaba saba yaratılışı, akliselimi, doğuştan gelen babacanlığı, gerçekliği, alaycı eğilimi ve şüpheciliği ile o, hakiki bir Türk'tür” (Topçu, 1989:347). Türk milletinin birçok meseleyi Nasreddin Hoca'nın dilinden, ağzından ifade etmekten hoşlanması, onun zekâsı ile meseleleri yargılaması, hükme bağlaması ve tenkit etmesi (Yıldırım, 1999) de bu durumun bir sonucudur denilebilir. İnsanlar tarafından bu denli sevilmesi Nasreddin Hoca'yı kültürel bir değer olarak günümüze kadar taşımıştır.

Nasreddin Hoca, yalnızca insanları güldüren, çocukları eğlendiren komik bir kişi değil, mizah unsuru ile birlikte düşünmeyi de ön plana çıkaran bir kişidir. O mizahı kullanırken toplumun aksayan yönlerine dikkat çekmeyi başlıca amaç edinmiştir. Nasreddin Hoca'nın bazen doğru kararlar vermeyen kadıları, bazen rüşvet alan yöneticileri, bazen de kişisel çıkarları için toplumsal değerlere aykırı davranışlar içinde olan sıradan insanların bu yönlerini mizah konusu yaparak, onlarla alay ederek, onları küçük düşürerek bir değerler sistemi oluşturmaya çalıştığı görülür. Çünkü onun

amacı; nükteleriyle olayları alaya ve hafife almak, insanları güldürmek, çocukları eğlendirmek olduğu kadar; insanları yönlendirmek, aydınlatmak, rehberlik etmek ve mesajlarını; insanları sıkmadan, onların duygu dünyasına hitap ederek vermektir. O tam bir halk eğitimcisidir. Her fıkrasının sonunda ders verici bir nokta vardır. Hemen hemen herkesin de onun fıkralarının sonunda “iyi bir ders vermiş olduğu” düşüncesine katılması, Nasreddin Hoca'nın eğitimci yönünü gösterir. O, fıkralarıyla yalnızca Türk halkı için eğitsel bir değer taşımakla kalmaz, fıkralarının dünyaya yayılmasıyla bütün insanlık için aynı işlevi yerine getirir (Dedebaşı, 2007).

Nasreddin Hoca, hâtırası efsaneleşen bir halk filozofudur. Hoca, tarihî şahsiyeti yanında, folklor sahâsına girmiş, halk edebiyatına mâl olmuş bir zeka örneğidir. Onun bu özelliği zamanla daha da ün kazanarak sadece gülünüp geçilmeyerek çeşitli fikir ve sanat eserlerine ilham kaynağı olmaktadır. Halide Edip Adıvar'ın Ruh ve Maske (1945) adlı piyesi, Refik Gür'ün Nasreddin Hoca'nın Nükte Menşûrundan Işıklar (1959) isimli kitabı buna örnek olarak verilebilir (Tecer, 2005).

Nasreddin Hoca Fıkraları

Nasrettin Hoca fıkraları Türk kültürünü yansıtan güzel örneklerdir. Öğrenciler bu fıkralarla ne kadar çok karşılaşılırsa kültürümüzü o kadar çok tanıyacak ve seveceklerdir. Çünkü “Nasrettin Hoca, her şeyden önce düşüncesiyle, yaşantısıyla Türk'tür, Türk insanını temsil etmektedir” (Sakaoğlu, 1992:168).

Özdemir'in (2008:12-13) “ Nasreddin Hoca, Türk mizah belleğini ve bilgeliğini, yeni coğrafyalara ve medeniyetlere taşıyarak ölümsüzleşmiştir. Nasreddin Hoca fıkra külliyesi, insanlığın kültürel mirası ve belleğidir.” diye nitelendirdiği Nasrettin Hoca fıkraları Türkçe eğitiminde ve öğretiminde kullanılacak oldukça önemli malzemelerdir. Ayrıca bu fıkralar verdikleri mesajlar ile değerler eğitimi açısından da önem arz etmektedir.

Fıkralardaki mizah unsuru, fıkraların okunmasını ve dinlenmesini sağlayan en ilgi çekici özelliklerdendir. “Gülmek mizah yapıtları aracıılığıyla bağlanma ve iletişimin rolünü gerçekleştirir, insanlar arasında bağ kurar ve 'sevimli yakınlık' diye adlandırılacak çift yönlü bir akım sağlar. Gülmek aracılığıyla aradaki buzlar erir, resmiyet kalkar. Güldürmek bir ortaklık duygusu yaratır ve kendi aralarında insanların daha büyük bir hoşgörülle davranmalarına yol açar.” (Piliçkova, 1960:304). Bu yönüyle fıkraların;

insanların, iletişim kurmalarını ve rahatlamalarını sağlayan psikolojik bir yönünün olduğu da ifade edilebilir.

Fıkralar, içinde barındırdıkları çeşitli olaylarla, o günün sosyal hayatını yansıtan bir ayna rolü üstlenmektedir. Ancak fıkralar, tematik anlamda içlerinde yer verilmeyen olaylar ile de günümüze mesajlar verirler. Nasreddin Hoca fıkralarında “cinayet”, “kapkaç” ve “tecavüz” gibi konuların işlenmemiş olması, geçmiş ile günümüz toplum hayatı arasındaki farkı açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu konuların fıkralarda ele alınmaması, o dönemde bu tür hâdiselerin olmadığına tabî ki kesin delil olamaz; ancak, bu tür olayların fıkralara girecek kadar yaygın olmadığına da bir göstergesidir (Şanlı, 2009).

Fıkralardaki ders, ahlak ve dinin kurallarıyla örtüşür. Fıkralarda, dine, devlete, geleneğe ve insan kişiliğine saygı esastır. Bu metinlerde bayağılık, müstehcenlik, sarhoşluk, ayıp ve küfür gibi unsurlara yer verilmez. Fıkraların genel havası iyimserdir. Fıkralarda “güldürme, düşündürme, şaşırtmaca, öğretme ve ilgiyi çekme” gibi özelliklerin hepsine rastlanır. Zaten fıkralarda asıl olan güldürmekten çok düşündürmektir. Hoca'nın etrafında dönen mizah ögesi “Hazırcevaplık; mantık dışı durum ve sözlere başvurma; güldürücü "durum" ve "sözler"; zıtlık; kelime oyunları; şaşırtıcı zekâ oyunları; ölümle alay; beklenmedik, akla gelmedik nedenler, ihtimaller ortaya atma, umulmadık, şaşırtıcı davranış ve sözler; şiir-mani; abartma; ima taşlama; çağrışım” (Tokmakçioğlu, 1981:76) gibi unsurlarla sağlanır. Öğretici unsurlardan oluşan fıkralarda sosyal eleştirinin en güzel örnekleri görülebilir. “O, Türk toplumunun özel yaşamı dâhil bütün yönlerini eleştirel bakışıyla aydınlatan, sansür edilemez bilgiler bilgesidir.” (Özdemir, 2010:34). Konuşma üslubuna dayanan fıkralarda süslü söz ve gereksiz ayrıntı yoktur. Zaman zaman konu gereği Arapça, Farsça kelimelere yer verilse de genelde halkın anlayacağı bir dil kullanılmıştır.

Fıkralarda gerçek hayata paralel zeki ve becerikli olanlar zamanla ve zemine uyma esnekliği gösterenler sonuçta kazançlı çıkar. Nasrettin Hoca hayatın akışı içinde problemler; çözerken düşünmeyi, olayları yorumlamayı, insanî değer ve zaafarla birlikte katlanmayı öğretir. “Akşehir gölünde sandal devrilse hangimizi kurtarırdın?” diye soran genç ve yaşlı eşlerinden yaşlısına “Sen biraz yüzme biliyorsun.” dediği fıkraları böyledir (Günay, 1990:101).

Nasreddin Hoca fıkralarının, çizgi roman halinde dil öğretiminde kullanılması ile öğrencilerden “iyi okuyamayanların okumalarını ilerletme, okuyan fakat yazmaktan hoşlanmayanları yazmaya teşvik etme, sınıfta

öğrencilerin tartışmaları için ortam yaratma ve Nasreddin Hoca karakteri kullanılarak toplumsal değerleri aktarma" (Tuncer, 1993:66) gibi fayda sağlanabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türkçe öğretmeni adaylarının Nasreddin Hoca ile ilgili görüşlerinin belirlenmesidir.

Araştırmanın Yöntemi

Türkçe Öğretmeni adaylarının Nasreddin Hoca ile ilgili görüşlerini belirlemeye çalışan bu araştırma, nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Bu modelde, araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2009: 77). Tarama araştırmalarının amacı genellikle araştırmanın konusu ile ilgili var olan durumun bir fotoğrafını çekerek bir betimleme yapmaktır (Büyüköztürk, vd., 2014). Bu çalışmada öğrencilerin Nasreddin Hoca'ya ilişkin bilgi düzeyleri olduğu gibi betimlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, bir devlet üniversitesinde öğrenim görmekte olan 17 Türkçe öğretmeni adayı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş Nasreddin Hoca ile ilgili yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formda öğrencilere aşağıda verilen sorular yöneltilmiştir.

1. Nasreddin Hoca denilince aklınıza neler geliyor?
2. Nasreddin Hoca fıkralarından ilk aklınıza gelen en az 5 fıkranın adını yazınız.
3. Öğretmen olduğunuzda Nasreddin Hoca fıkralarını derslerde nasıl kullanabilirsiniz?

4. Nasreddin Hoca fıkraları sizce temel beceri alanlarından hangilerinin öğretiminde daha faydalı olur?
5. Temel beceri alanlarının öğretimine yönelik Nasreddin Hoca ile ilgili bir materyal tasarımı planlayınız.

Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda sorulan 5 soruya öğrenciler tarafından verilen cevaplar ayrı ayrı analiz edilmiştir.

1.Nasreddin Hoca

Öğrenciler tarafından “Nasreddin Hoca denilince aklınıza neler geliyor?” sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Nasreddin Hoca

Nasreddin Hoca	f	Nasreddin Hoca	f
Fıkra	6	Zeki	1
Güldürürken düşündürme	6	Sarıklı bilge	1
Sivrihisar	5	Düşünür	1
Mizah	5	Tasavvuf	1
Kıssadan hisse	5	Milletin ruhu	1
Hazırcevap	4	Onur	1
Konya	4	Adalet	1
Göle maya çalma	3	Polyanna bakışı	1
Eşeğe ters binme	2		

“Nasreddin Hoca denilince aklınıza neler geliyor?” sorusuna verilen cevaplar içerik analiziyle analiz edildikten sonra “fıkra ile güldürürken düşündürme” f (6) kodları ilk sırada yer alırken “Sivrihisar, mizah ve kıssadan hisse” f (5) ikinci sırada yer almaktadır. Üçüncü sırada “hazır cevap ve Konya” f (4) yer bulmaktadır. Bunlardan başka göle maya çalma f (3) ile eşeğe ters binmeye f (2) de değinilmiştir. Daha nadir yer bulan cevaplar ise düşünür, zeki, sarıklı bilge f (1) olmuştur. İlgisiz kodlar ise “tasavvuf, milletin ruhu, onur, adalet, Polyanna bakışı”dır. Elde edilen bulgular dikkate alındığında Nasreddin Hoca’nın fıkra denildiğinde ilk akla

gelen isim olması, fıkralarının ve kendisinin nüktedan özelliği ile Hoca'nın yaşadığı yerde odaklanıldığı görülmektedir.

2. Nasreddin Hoca Fıkraları

Öğrenciler tarafından "Nasreddin Hoca fıkralarından ilk aklınıza gelen en az 5 fıkranın adını yazınız." sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Nasreddin Hoca Fıkraları

Fıkra Adı	f	Fıkra Adı	f
Kazan doğurdu	14	Eşeğe ters binmek	3
Göle maya çalmak- tutarsa	12	Bindiği dalı kesmek	3
Parayı veren düdüğü çalar	10	Tavşanın suyunun suyu	2
Ye kürküm ye	9	Timur ve fil	2
Kedi ciğeri yedi	8	Yorgan gitti kavga bitti	2
İpe un sermek	5	Mum ateşiyle pişen yemek	1
		Düğün baklavası	

"Nasreddin Hoca fıkralarından ilk aklınıza gelen en az 5 fıkranın adını yazınız?" sorusuna verilen cevapların bulguları sırasıyla "kazan doğurdu f (14), göle maya çalmak-ya tutarsa f (12), parayı veren düdüğü çalar f (10), ye kürküm ye f (9) ve kedi ciğeri yedi f (8)" isimli fıkralardır. Bunlardan başka ipe un sermek f (5), eşeğe ters binmek, bindiği dalı kesmek f (3), tavşanın suyunun suyu, timur, yorgan gitti kavga bitti f (2) ile mum ateşiyle pişen yemek ve düğün baklavası f (1) adlı fıkralar ilk akla gelenlerde yer bulmaktadır.

3. Fıkraların Derslerde Kullanımı

Öğrenciler tarafından “Öğretmen olduğunuzda Nasreddin Hoca fıkralarını derslerde nasıl kullanabilirsiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Fıkraların Derslerde Kullanımı

Fıkraların Alanı	Kullanım f	Fıkraların Alanı	Kullanım f
Eğlendirme	8	Kalıcı öğrenme	2
Gülerken düşündürme	7	Yorum gücü geliştirme	2
Dikkat toplama	4	Genel kültür geliştirmede	1
Milli kültür aktarımı	4	Animasyon- Çizgi film	1
Değerler aktarımı	3	Düşünmedim	1
Deyim ve atasözü öğretimi	3		

Türkçe öğretmeni adaylarına yöneltilen “Öğretmen olduğunuzda Nasreddin Hoca fıkralarını derslerde nasıl kullanabilirsiniz?” sorusuna verilen cevaplar analiz edildiğinde öğrencilerin eğlenceli zaman geçirmesi f (8) ilk sırada, gülerken düşünceleri f (7) ikinci sırada yer almaktadır. Bunlardan başka dikkat toplamada f (4), milli kültür aktarımında f (4), değerler aktarımında f (3), deyim ve atasözlerini öğretirken f (3), kalıcı öğrenme için f (2), yorum gücü geliştirirken f (2) ya da genel kültürlerini geliştirmede f (1) faydalanacaklarını düşünmektedirler. Öğretmen adayları içerisinde bu konuyu düşünmediğini söyleyen bir aday ile fıkraların animasyonunu-çizgi filmi yapacağını söyleyen bir başka aday da bulunmaktadır. Bulgular dikkate alındığında öğretmen adaylarının daha çok öğrenci odaklı olmaları ve öğretmeyi ilke edinmiş olmaları dikkat çekmektedir. Bundan başka milli ve manevi değerlerin aktarımı ile ilgili kodların da yer bulması adayların kültür ve değerlerimize önem verdiklerini göstermektedir.

4. Fıkraların Temel Dil Becerilerine Uyumu

Öğrenciler tarafından “Nasreddin Hoca fıkraları sizce temel beceri alanlarından hangilerinin öğretiminde daha faydalı olur?” sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4:Fıkraların Temel Dil Becerilerine Uyumu

Temel Alanı	Beceri f	Diğer	f
-------------	----------	-------	---

Okuma	11	Ahlak	2
Dinleme	10	Dürüstlük	1
Konuşma	9	Mesaj verme	1
Yazma	7	Çok boyutlu düşünme	1

“Nasreddin Hoca fıkraları sizce temel beceri alanlarından hangilerinin öğretiminde daha faydalı olur?” sorusuna verilen cevapların analizinde sırasıyla en çok okuma f (11), dinleme f (10), konuşma f (9) ve yazma f (7) becerileri yer almaktadır. Bundan başka ahlak f (2), dürüstlük, mesaj verme ve çok boyutlu düşünme f (1) gibi cevaplar da bulunmaktadır. Öğretmen adayları fıkralardan öncelikle okutma ve dinletme şeklinde sonrasında ise konuşma ve yazma şeklinde faydalanacaklarını düşünmektedirler.

5. Nasreddin Hoca İle İlgili Materyal Tasarımı

Öğrenciler tarafından “Temel beceri alanlarının öğretimine yönelik Nasreddin Hoca ile ilgili bir materyal tasarımı planlayınız” sorusuna verilen cevaplar Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Nasreddin Hoca ile ilgili Materyal Tasarımları

Materyal tasarımları
1. Nasreddin Hoca fıkralarının yazılı olduğu tabletlerle Hocanın <i>resminin</i> olduğu bir <i>yapboz</i> hazırlanabilir. Öğrencilerden fıkraların hangi <i>deyime</i> karşılık geldiğini bulmaları istenir. Tabloda yazılı olan deyim üzerine uygun fıkra yerleştirilir. Tablo tamamlandığında Hoca’nın resmi çıkar.
2. Nasreddin Hoca <i>maketi</i> kürklü ve kürksüz olarak gereken yerlerde sunulmak için hazırlanır.
3. Futbol karşılaşması materyali: sınıf içerisinde iki takım oluşturulur. Futbolcu <i>figürlerin</i> içerisine Nasreddin Hoca hikâyeleri yerleştirilir. Öğrencinin her seçtiği futbolcudaki hikâye ve <i>fıkrayı yorumlaması</i> istenebilir.
4. Bir kâğıda Nasreddin Hoca’nın fıkraları yazılır <i>deyim veya atasözlerinden</i> hangisine uygun olduğu sorulur.

5. Nasreddin Hoca fıkralarında geçen insani kavramların bulunup *hikâyenin tamamlanması* istenir.

6. Nasreddin Hoca hikâyelerinde *gerçek anlam - mecaz anlam* öğretimiyle ilgili fon karton ve zarflarla oluşturulan bir materyal tasarımı yapılabilir.

7. Fıkralarından yola çıkarak *gerçek anlam- mecaz anlam* konusunu ele alan bir materyal hazırlanabilir. Fıkraları betimleyen *görsellerle* materyal desteklenebilir.

8. Fıkralarında *atasözü, deyimler* konusu ele alınarak kartonlar yardımıyla materyal tasarlanabilir.

9. Öğrencilerden fıkralardan birkaç tanesini *canlandırmaları* istenir. Sınıfın iyi-kötü değerlerimizi göz önünde bulundurarak değerlendirmesi istenir.

10. Fıkraları ile ilgili *resimler çizilip* sonrasında bir *yapboz* hazırlanır. Öğrencilerden uygun olan yapbozla fıkrayı *eşleştirmeleri* istenir.

11. Fon kartonuna Hoca'nın fıkralarından birinin temsilen *resmi* ortalayarak yapıştırılır. Çocuklardan *yorumlamaları* istenir. Resmin altına fıkranın ismi yazılır. Her kelimedede her harfi büyük puntolu yazılır üstü kapatılır numaralandırılır. Öğrencilere numaralar dağıtılır seçtiklerinin soruları cevaplandırılır. Her numara açtırılır.

12. Kartona fıkraları yazıp küçük kartonlara da fıkraların isimleri yazılıp öğrencilerden *eşlerini bulmaları* istenir.

13. Bir adet *sarı* yaparak içine fıkralar yerleştirilir. Her ders 1 adet seçilip anlatılır. Arka fona gülen Nasreddin *hoca figürü* yerleştirilir.

14. Fon kâğıtlarının üzerine Nasreddin Hoca'da geçen *atasözleri ve deyimleri* içeren bir zemin oluşturulur. Önce Hoca'ya ait fıkralar anlatılır. Sonrasında öğrencilerden fıkrada geçen atasözü ve deyimleri bulmaları istenir.

15. Bir *kazan* alınıp eğitici materyal tasarlanır. Kazana *eş ve zıt anlamlı kelimeler* yerleştirilerek öğrencilere sırasıyla *çektikleri*

kelimenin zıt anlamlısını söylemesi istenir.

16. Fıkraların *resimleri tangram* şeklinde kesilerek sınıf içerisinde sırayla açılıp *hatırlama ve tamamlama* kullanılabilir.

17. Bir düzleme *deyim ve atasözleriyle* ilgili *resimler* yapıştirılarak *hafıza oyunu* tasarlanabilir.

Tablo 6: Nasreddin Hoca materyal tasarımları

Malzeme	f	Konu	f	Etkinlik türü	f
Görseller	7	Deyim ve atasözleri	5	Hafıza oyunu	2
Maket	5	Gerçek-mecaz anlam	2	Eşleştirme	2
Yapboz	2	Eş-zıt anlam	1	Yorumlama	2
				Hikâye tamamlama	1
				Canlandırma	1

“Temel beceri alanlarının öğretimine yönelik Nasreddin Hoca ile ilgili bir materyal tasarımı planlayınız.” sorusuna verilen cevapların analizinde öğretmen adaylarının materyal kullanımında görsele f (7), makete f (5) ve yapboza f (2) önem verdikleri belirlenmiştir. Materyallerinde konu olarak deyim ve atasözlerinin öğretimi f (5), gerçek-mecaz anlam öğretimi f (2) ve eş-zıt anlam öğretimi yer almaktadır. Ayrıca bu materyallerde yorumlama f (2), eşleştirme f (2), hafıza oyunu f (2), hikâye tamamlama ve canlandırma gibi etkinlikler yaptıracağı bulgularına ulaşılmıştır. Sorulan soruya verilen cevaplardan Türkçe öğretmeni adaylarının hızlı ve ilgi çekici materyaller tasarlayabildikleri, bu materyali tasarlarken görsellerle bütünleştirilmesine dikkat ettikleri, konu anlamında belirli konulara odaklandıkları ve eğlenceli şekilde tasarımlarını sunacakları çıkarımı yapılabilir.

Sonuç ve Tartışma

Türkçe öğretmeni adaylarının Nasreddin Hoca ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi ve incelenmesi amaçlanan bu çalışma sonucunda Türkçe

öğretmeni adaylarının Nasreddin Hoca denilince ilk olarak “fıkra, güldürürken düşündürme, Sivrihisar, mizah, kıssadan hisse, hazır cevap, Konya” cevaplarını verdikleri görülmüştür. Bu cevaplardan Nasreddin Hoca’nın fıkraları ile özdeşleşmiş olduğunu, fıkralarından ayrı düşünülmemeyeceğini ve fıkra denilince akla Nasreddin Hoca’nın geldiğini de ifade edebiliriz.

Türkçe öğretmeni adaylarının Nasreddin Hoca fıkralarından ilk akıllarına gelenler ise “Kazan doğurdu, Göle maya çalmak-Ya tutarsa, Parayı veren düdüğü çalar, Ye Kürküm Ye ve Kedi ciğeri yedi” fıkraları olmuştur.

Öğretmen adayları fıkralardan ders anlatımında öncelikle okuma ve dinleme beceri alanlarından daha sonra konuşma ve yazma alanlarından faydalanacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca fıkraları derslerde eğlenceli vakit geçirme ve güldürürken düşündürme, kültür ve değer aktarımında, dikkat toplama, deyim ve atasözü öğretimi ve yorum gücü kazandırma amacıyla kullanabileceklerini ifade etmişlerdir.

Duran’ın (2012) ilköğretim beşinci sınıflarla yaptığı çalışmada öğrencilerin, Nasreddin Hocayı, “komik, eşeğe ters binen hazırcevap ve bilgili” olarak tanımladıklarını ancak Nasreddin Hoca’yı, “yalancı ve hilekâr” olarak tanımlayan öğrenci sayısının da azımsanmayacak oranda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin Nasreddin Hoca’yı onda olmayan bu özelliklerle tanımlamalarını ilginç bulmuştur.

Yüz yirmi dört Nasrettin Hoca fıkrasını yaratıcı düşünceyi geliştirme bakımından inceleyen Temizkan (2011:219) fıkraların yaratıcı düşüncenin özelliklerini yansıttığı sonucuna ulaşarak, “...öğrencilerin Türkçe derslerinde bu fıkralarla karşılaşmalarının sağlanması hem eğlenme ve gülmeyi hem de yaratıcı düşünmenin özelliklerinin tanınmasını ve günlük hayata uygulanmasını sağlayacaktır.” şeklinde öneride bulunmuştur. Öğretmen adaylarının fıkraları derslerde, eğlenceli vakit geçirme ve güldürürken düşündürme, kültür ve değer aktarımında, dikkat toplama, deyim ve atasözü öğretimi ve yorum gücü kazandırma amacıyla kullanabileceklerini ifade etmeleri Temizkan’ın (2011) çalışmasında ulaştığı sonuçlarla uyumludur denilebilir.

Türkmen (2008), “Türkçenin Söz Varlığında Nasrettin Hoca’nın Yeri” adlı çalışmasında, Nasrettin Hoca’nın Türkçenin söz varlığında önemli bir yeri ve etkisi olduğunu ayrıca bu deyimlerin bir kısmı Hoca’nın fıkralarından kısalarak oluştuğunu ve bir kısmında da var olan deyimlerin Nasreddin Hoca fıkralarında kullanılarak yaygınlık kazanmış olabileceğini göz önünde tutmak gerektiğini belirtmiştir. “El Elin Eşeğini Türkü Söyleyerek Arar.” ve

“Parayı Veren Düdüğü Çalar.” atasözlerine de Hoca kaynaklık etmektedir. Sonuç olarak Türkçenin söz varlığına (en az) otuz altı deyim ve iki atasözü kazandıran Nasreddin Hoca’nın Türkçedeki mührünün açıkça görüldüğünü, etkisinin hissedildiğini ifade etmiştir.

Söz varlığımıza olan katkıları sebebi ile Nasreddin Hoca’nın gelecek nesillerimize tanıtılması dilimizin devamlılığı ve kültürel değerlerimizin aktarımı açısından önemli görülmektedir. Bu aktarımda en büyük vazife öğretmenlere düşmektedir. Bu açıdan henüz öğretmen adayı olan Türkçe öğretmenliği öğrencilerinin, Nasreddin Hoca gibi kültürel değerlerimiz hakkındaki görüşlerini belirlemek ve varsa yanlış bilgilerini düzeltmek bu noktada büyük önem arz etmektedir. Çünkü kültürel değerlerimizden biri olan Nasrettin Hoca fıkralarının Türkçe derslerinde etkili bir şekilde işlenebilmesi öğretmenlerimize bağlıdır. Ayrıca Türkçe dersleri değerler eğitiminin verilebileceği en uygun ders olarak görülmektedir (Duran, 2012) ve bu nedenle Türkçe öğretmenlerinin bu değerler ile ilgili görüşleri ve bilgileri büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Büyüköztürk, Ş. Demirel, F. ve diğerleri (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dedebaşı, H. (2007). *Nasreddin Hoca fıkralarının eğitim yönünden değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi)*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Duran, E. (2012). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin Nasreddin Hoca ve Keloğlan’a ilişkin bilgi ve algı düzeylerinin incelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, p.371-384.
- Günay, U. (1990). *I.Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu (15-17 Mayıs) Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. (99-104)
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özdemir, N. (2010). Mizah, eleştirel düşünce ve bilgelik: Nasreddin Hoca. *Millî Folklor*, 87, 27-40.
- Özdemir, N. (2008). Kültürel ekonomik imge olarak Nasreddin Hoca. *Milli Folklor*, 77, 11- 20.
- Piliçkova, S. (1990). “İnsanın Günlük Hayatında Mizahın Önemi ile Görevi ve Makedonya’da Yaşayan Türkler Arasında Nasreddin Hoca Fıkralarının Temel Özellikleri”. *I.Milletlerarası Nasreddin Hoca*

- Sempozyumu (15-17 Mayıs) Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. (303-316)
- Sakaoğlu, S. (1992). *Türk fıkraları ve Nasreddin Hoca*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Sinan, A.T. (2001). *Türkçenin deyim varlığı*. Malatya: Kubbealtı Yay.
- Şanlı, İ. (2009). Nasreddin Hoca Fıkralarında Kültürel Unsurlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 261-272.
- Tecer, A. K. (2005). *Nasreddin Hoca Kitabı* (Haz. M. Sabri Koz). İstanbul: Kitabevi.
- Tekşan, K. (2012). Türkçe dersi öğrenme alanları açısından Nasrettin Hoca fıkralarının kullanılabilirliği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17) s. 271-287
- Temizkan, M. (2011). Türkçe Öğretiminde Yaratıcı Düşünmeyi Geliştirme Bakımından Nasreddin Hoca Fıkraları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 195-223.
- Tokmakçioğlu, E. (1981). *Bütün Yönleriyle Nasrettin Hoca*. Ankara: KB Yay.
- Topçu, S. (1989). Nasreddin Hoca Fıkralarında Mizah Anlayışının Psikolojik ve Tasavvufi Kaynakları, *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 131.
- Tuncer, N. (1993). *Çizgi roman ve çocuk*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayını.
- Türkmen, S. (2008). Türkçenin söz varlığında Nasreddin Hoca'nın yeri. *Karadeniz Araştırmaları*, 5(17), 153-1592.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk Edebiyatında Bektâşi Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yay.

The Functionality Of Greek, Armenian, And Jewish Civil Servants In Ottoman Bureaucrasies, Were Born In Istanbul, In The Light Of "Sicill-i Ahval Books¹

Hasan AKDAĞ¹
Günnur AYDOĞDU²
Mahmut AVCI³

Extended Abstract

Introduction

The non-Muslim civil servants who were determined to be subjects of the study, born in İstanbul, were identified by scanning the Sicill-i Ahval Books which were kept the Ottoman civil servants, between 1877-1908.

Within the scope of the study, all the registers of Sicill-i Ahval Books were scanned and non-Muslim civil servants, born in Istanbul (Armenians, Jews, Greeks), were identified and about 1000 records were read. Instead of evaluating all of these registries, considered as a limiting criterion for the number of foreign languages being judged, made an assessment over three or more language-speaking officers. The idea that more language skills are important in terms of civil service function has been decisive in this limitation.

The civil-servants who are supposed to have contributed positively or negatively to the Ottoman bureaucracy, have received the education, the number of languages they know, the units they are in charge of, the rank and the marks they take, and the marks they receive are great important in terms of the subject . It is considered to be possible in the light of the fact that can see to some extent the functionalities, in the administrative and administrative staffs, such as interpreters on behalf of the state, economics and foreign affairs in sensitive positions. From this point of view, it is the main purpose of transcribing "Sicill-i Ahval Books" to reveal concrete statements. In this way, it is hoped that a preliminary preparation, a groundwork for the researcher who will work on the subject.

Methods

¹ Uşak University BAP - UBAP 01 2014 / GS001

² Yrd. Doç. Dr.; Uşak Üniversitesi.

³ Yrd. Doç. Dr.; Uşak Üniversitesi.

The records of the "Sicill-i Ahval Books" have been scanned and about 1,000 records have been read, resulting in non-Muslim civil servants born in Istanbul. Due to the relation of more language learners with subject, three and more language learners non-Muslims who were born in Istanbul were identified and were worked on the 122 non-Muslim civil servants that including sixty-two Armenians, forty-two Greek and sixteen Jews. As a result of reading the documents, the findings were reached Armenian, Greek and Jewish civil servants. Tables were used to evaluate the findings by revealing concrete data.

Findings

In the study, documents of 62 Armenian nation were read. One of them comes out as ten languages, two of them are nine languages, three of them are eight languages, six are seven languages, sixteen languages are twins, twenty five are five languages, three are four languages and one is three languages. In addition, all of them know in French, Eighteen in Turkish, fourteen in Greek, thirty five in English, thirty two in Italian, fifteen in German, three in Russian, three in Hebrew, fourteenth in Arabic, ten in Farsi, two in Latin, one in Native, five in Spanish, three in Hungarian, three in Syriac, two in Maltese, two in Serbian, two in Bulgarian, three in Hollah, one in Albanian, and one in Bosnian. Twenty-seven from the civil servants served in The Ministry of Foreign Affairs, nine from ,The Ministry of Interior, eleven from The Nafia Ministry, nine from The Ministry of Justice, seven from The Ministry of Posts and Telegraph, four from The Ministry of Finance, three from The Railway Works, six from The Ministry of Sanitary Affairs, six from The Ministry of Education and three from The Ministry of Agriculture.

In the study, again, 44 documents of the Greek nation were read. Two of them speak six languages, two five languages , six four languages, thirty one three languages, three two languages. All of these civil servants speak Greek as a mother tongue and again Turkic language as a whole. Of these, thirty-nine are French, nine are Italian, four are English, two are German, two are Armenian, one is Hungarian, one is Arabic, and one is Slavic. Nine of the civil servants are in The Ministry of Foreign Affairs, eight are in The Ministry of Interior, three are in The Nafia Ministry, nine are in The Ministry of Justice, seven are in The Post-Telegraph Ministry, three are in The Ministry of Finance and two of them were interpreters.

16 Jewish nation's documents were read in the study. Two of them speak seven languages, two six languages, seven five languages, two four

languages and one two languages. All of these civil servants speak Turkic. Of these, thirteen are French, eight are Greek, seven are Italian, seven are Spanish, five are English, two are German, two are Armenian, four are Arabic, two are Persian and one is Ulah. Three of them served in The Ministry of Trade and Agriculture, three are in The Sihhiye Nezareti, one is in The Naval Ministry, one is in The Ministry of Education, three are in The Ministry of Justice, three are in The Postal Telegram and two of them as Interpreters.

It is also a remarkable finding that the non-Muslim civil servants in the scope of the study have the highest rank and marks. Among them, the engagements from other states have an important place.

Conclusion

In terms of the language being judged, It is noteworthy that the majority of the Armenian civil servants who were included were over five or even ten language-speaking civil servants, in the scope of study. On the contrary, it is understood that the Jewish civil servants speaks five languages and the Greek civil servants are less that they know at most three languages.

In the scope of the study, All of the Armenian civil servants; most of Jews and Greeks speak French. After the French language, there are Italian and English languages at the forefront of languages attracting attention. Language and school preferences point to the formation of language and majors, which are respected in the period.

In the scope of the study, it is noteworthy that the majority of the Armenian, Jewish and Greek civil servants were working under The Ministry of Foreign Affairs. Other institutions they have been assigned to was The Ministry of Interior, The Ministry of Nafia, The Ministry of Post-Telegraph and Translation Chamber.

Apart from the correspondence with the Western countries in this period, the correspondence of the Ministry of Foreign Affairs with the foreign representations started to be taken in French; a new unit that will eased the work load of the Babıali Translation Chamber was established with the name "Tahrirat-ı Ecnebiye Odası" and then changed its name to Tahrirat-ı Hariciye. The increase in the need for French-speaking staff also leads to the employment of more non-Muslims

During the reign of Sultan II. Abdulhamid, non-Muslims took place so much in the Ottoman state administration as they had never been before,

and came to important posts in their institutions, which could be regarded as key to the empire. From the records of the civil servants in the scope of the work were not questioned in any court and also in their positions rose rapidly; so their salaries rised that can be understood from the ranks and berats given to them.

As a result, the concrete data emerging in the tables have the qualities that will form the basis and for the outcome of serious work to be done in these matters.

Sicil-i Ahval Defterleri Işığında Osmanlı Bürokrasisinde İstanbul Doğumlu Rum, Ermeni, Musevi Memurların Fonksiyonelliği*

Hasan AKDAĞ**
Günnur AYDOĞDU***
Mahmut AVCI****

Öz

Aşağıdaki çalışma, üç ve daha fazla dil bilen İstanbul doğumlu gayrimüslim memurların Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Sicill-i Ahval defterlerinden tespit edilerek, fonksiyonelliklerine ışık tutacak verilerin somut tablolar halinde ortaya konmasını amaçlamaktadır. Bu şekilde, konuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacılara bir ön hazırlık, bir zemin oluşturması beklenmektedir.

Tanzimat ve Islahat Fermanı ile birlikte gelen Batılılaşma hareketi ve Osmanlılık ideolojisinin devlet politikası haline gelmesiyle gayrimüslim memurlar, devlet kademelerinde kendilerine geniş yer bulma imkânına kavuştular. Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde gayrimüslimler, Osmanlı devlet yönetiminde yer almış; olumlu veya olumsuz katkılarıyla önemli vazifelerde bulunmuşlardır. Çalışma neticesinde oluşturulan tablolarda görüleceği üzere, aldıkları rütbe ve nişanlar bunu teyid eder mahiyettedir.

* Bu çalışma, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından UBAP 01 2014 / GS001 proje numarasıyla desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr.; Uşak Üniversitesi.

*** Yrd. Doç. Dr.; Uşak Üniversitesi.

**** Yrd. Doç. Dr.; Uşak Üniversitesi.

Sonuç olarak, tablolarda ortaya çıkan somut veriler, bu konularda yapılacak ciddi çalışmalar için çıkış noktası olabilecek, zemin oluşturacak nitelik ve öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Gayrimüslim Memurlar, Rumlar, Ermeniler, Museviler, Sicill-i Ahval Defteri.

The Functionality Of Greek, Armenian, And Jewish Civil Servants In Ottoman Bureaucrasies, Were Born In Istanbul, In The Light Of "Sicill-İ Ahval Books

Abstract

The following study aims to reveal the data in concrete tables that will be shed on the functionalities of the Istanbul-born non-Muslim civil servants who speak three languages and above from the Sicill-i Ahval books. In this way, it is hoped that it will form a preliminary preparation, a groundwork for the researcher who will work on the subject.

With the westernization movement that came with the Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, and the Ottoman ideology becoming the state policy, non-Muslim civil servants had the opportunity to find their place in the state stages. Especially, in the period of Sultan II. Abdülhamid, non-Muslims took part in the Ottoman state administration; they served in important positions with positive or negative contributions. As you will see in the tables, the rank and the marks they receive confirm this.

Keywords: Non-Muslim Civil Servants, Greeks, Armenians, Jews, Sicill-i Ahval Books.

I- Giriş

Çalışma konusu olarak belirlenen İstanbul doğumlu gayrimüslim memurlar, 1877 – 1908 yılları arasında Osmanlı memurlarının sicil kayıtlarının tutulduğu Sicill-i Ahval Defterleri taranmak suretiyle belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında, Sicill-i Ahval Defterleri fihristinin tamamı taranmak suretiyle İstanbul doğumlu gayrimüslim memurlar (Ermeni, Musevi, Rum) tespit edilerek bunlara ait yaklaşık 1000 adet sicil kaydı okunmuştur. Bu sicil kayıtlarının tamamını değerlendirmek yerine, hâkim oldukları yabancı dil sayısı sınırlayıcı kıstas olarak düşünülüp, üç ve daha fazla dil bilen memurlar üzerinden değerlendirme yapma yoluna gidilmiştir.

Daha fazla dil bilmenin memuriyet fonksiyonelliği bakımından önem arz ettiği düşüncesi, bu sınırlandırmada belirleyici olmuştur.

Tanzimat Fermanının ilanıyla (1839) birlikte başlatılan reform dönemi sürecinde, gayrimüslimlerin devlet memuriyetinde görev almalarının kademeli şekilde ivme kazandığı bilinmektedir. Özellikle yeni bir vatandaşlık olgusu geliştirmek üzere desteklenen Osmanlılık ideolojisinin devlet politikasına dönüşmesi, devlet kapılarının ardına kadar gayrimüslimlere açılmasına imkân vermiştir. Islahat Fermanı (1856) sonrasında da sayıca artış olduğu, bunda da fermanın eşitlikçi hükümlerinin etkili olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla, Osmanlı bürokrasisine olumlu veya olumsuz katkısının büyük olduğu düşünülen söz konusu memurların aldıkları eğitim, bildikleri dil sayısı, görev aldıkları birimler, aldığı rütbe ve nişanlar, konu açısından son derece önem arz etmektedir. Zira bunların, yönetim ve idari kadrolardaki, devlet adına tercümanlık, ekonomi, hariciye gibi hassas mevkiilerdeki fonksiyonelliklerini bir dereceye kadar görebilmenin, bu bilgiler ışığında mümkün olacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle, memurlara ait bu bilgilerin yer aldığı Sicill-i Ahval defterlerinin transkribe edilerek somut tabloların ortaya konması çalışmamızın esas amacını oluşturmaktadır. Bu şekilde, konuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacılara bir ön hazırlık, bir zemin oluşturulması ümit edilmektedir.

Osmanlı Bürokrasisinde Memur Kavramı

Osmanlı bürokrasisinde devlete ait görevler, “kâtip” adı verilen memurlar tarafından yürütülmüştür. Varlıklarına dair ilk bilgiler, Orhan Bey (1236-1359) döneminden kalan az sayıdaki belgede yer alırken, kitabet usullerini iyi bilen bir kâtip zümresiyle bunları örgütleyen merkezî bir idarenin olduğu da yine bu belgelerden öğrenilmektedir.⁴

Tanzimat’tan önce devlet dairelerinde görev yapacak memurlar, otodidaktik yöntemle yetiştirilmişlerdir. Genellikle memur ve devlet ileri gelenlerinin çocuklarından çırak olarak kaleme alınanlar⁵, bürokraside şakird olarak göreve başlayıp, görevinde başarılı olduğu takdirde kâtipliğe geçirdi.⁶

⁴ Erhan Afyoncu ve Recep Ahıskalı (2002). *Kâtip, DİA*, Ankara: C.25, s.53

⁵ Ali Akyıldız (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul. Eren Yayınevi, s. 52

⁶ M. Akif Terzi (2012). *Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi ve Memur*, Ankara, Sistem Ofset, s. 187

Kâtip daha sonra çeşitli eğitimler neticesinde, kisedar, mümeyyiz, baş kalfa, hâce vs. olabilmekteydi.⁷

Memuriyetin bir meslek olabilmesi için ilk adımlar II. Mahmud döneminde atılmış, II. Abdülhamid döneminde ancak neticeleri alınabilmiştir. İşe alınmada yine, himaye ve çıraklık yöntemi devam etmiştir. Görevlerinde yükselmelerinde ise, kısmen liyakat gözetilmekle birlikte daha çok iltimasın geçerli olduğu da ileri sürülmektedir.⁸

Memuriyete ait görevlerin açık ve net olarak belirlendiği genelge ve yönetmeliklerin bulunmayışı, zamanla devlet işlerinde aksamalara sebep olmuştur.⁹ Neticede öncelikli çözülmesi gereken bu sorun için 1838 ve 1880 yıllarında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰ Bu düzenlemeler kapsamında, memurlara hizmetlerinin karşılığında, parasal anlamı olmayan, fakat onursal bir değeri bulunan rütbeler, unvanlar, nişanlar da ihdas edilmiştir. En yaygın Osmanlı nişanları Mecidiye ve Osmanî olmuştur.¹¹ 1878 yılında mülkî ve adlî memurların sicil işleri düzenlenmiş, rütbe ve konumlarına göre aylık işleri de bir sistem içine alınmış ve nihayet 1883 yılında ise yürürlüğe giren kararnameyle memurluğa giriş, disiplin, yükselme ve emeklilik işleri belli bir düzene bağlanmıştır.¹²

Gayrimüslim Memurlar

Tanzimat öncesi dönemlerde, gayrimüslim tebaanın devlet hizmetinde istihdam edildiği alanlar oldukça sınırlı olmuştur. Tanzimat Fermanı ile başlayan reform dönemi ve Osmanlılık hareketi

⁷ Edip Uzundal (2013). "Carter V. Findley'in 'Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform Babı (1789-1922)' İsimli Eserinin Tanıtımı ve Değerlendirilmesi", Tarih Okulu Dergisi, İzmir, S. XIV, s. 292

⁸ Bernard Lewis (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara, s. 371

⁹ M. Akif Terzi (2012). *Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi ve Memur*, s. 284-285

¹⁰ Bu yıllardaki düzenlemelere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: M. Akif Terzi (2012). *Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi ve Memur*, s.329; Carter V. Findley (1996). *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınevi, s. 316

¹¹ Carter V. Findley (1996). *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, s. 317

¹² Muzaffer Sencer (1998). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 17, S. 2, s. 67

gayrimüslimlerin devletin farklı kademelerinde görevlendirilmelerinin önündeki engelleri kademeli bir şekilde ortadan kaldırmıştır. Özellikle gayrimüslimlerin milliyetçi fikirlerin etkisinden kurtarılması için yapılan düzenlemeler ve bir vatandaşlık olgusu geliştirmek için ortaya çıkarılan Osmanlıcılık ideolojisinin devlet politikasına dönüşmesi devlet kapılarının ardına kadar gayrimüslimlere açılmasını sağlamıştır. Tanzimat reformları ve Osmanlıcılık fikrinin devlet politikasına dönüşmesi gayrimüslimlerin bürokrasiye kabul edilmesinin önünü açan gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.¹³

Sicill-i Ahval Defterleri

Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda görev yapan memurlara ait ve vazifeleri süresinde hâl tercemelerine konu olan özel hâller, memuriyet safahatı, ahlak ve gidişat gibi durumlar Sicill-i Ahvâl Defterlerine kaydedilmiştir. 1879 yılında Sicill-i Ahval Komisyonu'nun kurulmasıyla başlayan sicil çalışmaları, 1896 yılında komisyonun lağv edilmesinin ardından kurulan "Memurîn-i Mülkiye Komisyonu"na, herhangi bir daireye bağlı olmaksızın yürütülmüştür. 1908 yılında ise, II. Meşrutiyet'in ardından bu komisyon kaldırılıp, Dâhiliye Nezaretine bağlı ayrı bir daire olarak "Sicill-i Ahval İdaresi" kurulmuştur. 1909 yılına kadar 92.000 memurun sicil kayıtları 201 defterde toplanmıştır.

Sicill-i Ahval Defterlerinde tercüme-i hâl sahiplerinin ismi, mahlâsı veya künyesi, babasının mesleği, göreve başlamaları, tahsil durumları, bildiği diller, liyakat ve ehliyet dereceleri, gayrimüslim tebaadan ise milliyeti kaydedilmiştir.¹⁴

II. Abdülhamid Dönemi

Çalışma kapsamında ele alınan gayrimüslim memurların görev sürelerinin II. Abdülhamid dönemi olması itibarıyla, ilgili döneme göz atmak yararlı olacaktır.

Osmanlı Devleti, yüzyıllara yayılan sürekli değişme ve gelişme göstermekle birlikte, teşkilat yapısı olarak en hızlı değişimini 19. Yüzyılda

¹³ Musa Kılıç (2009). "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hariciye Nezaretinin Ermeni Memurları." <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1687/17983.pdf>
Erişim Tarihi: 27/10/2016, s.120

¹⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2000). *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 108, s.275-276

yaşamıştır. ¹⁵ Yüzyılın başlarında gerçekleşen Nizam-ı Cedid hareketinin ardından Tanzimat ve Islahat hareketleri ve nihayet I. Meşrutiyetin ilanı ile devlet ve toplum yapısında oldukça köklü değişiklikler meydana gelmiştir.¹⁶

Anayasaya dayalı meşrutî bir idare kurmak isteyen ve bu yüzden Abdülaziz ve V. Murad'ı tahttan indiren Mithat Paşa ve arkadaşlarıyla anlaşan II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876'da ve devletin en buhranlı günlerinde tahta çıkar.¹⁷

II. Abdülhamid, Kanûn-ı Esâsî'nin mimarı Midhat Paşa'yı yurt dışına sürdüğü halde meşrutî idareden vazgeçmeyerek, anayasa gereği üç ay içinde yapılan seçim sonucunda, 19 Mart 1877'de bizzat Meclis-i Mebusan'ı açmıştır. 115 üyeden oluşan bu ilk Türk parlamentosunun 69 Müslüman, 46 Gayrimüslim idi.¹⁸

İlk meclis parti grupları yerine milliyet gruplarının mücadele ve entrika sahnesi haline geldiğinden, Gayri Müslim unsurlar anayasanın sağladığı şahsi hürriyeti, milli hürriyet, hatta muhtariyet ve istiklal hakkı manasında algılama çabasına girişmişlerdir. Anayasaya göre resmî dil Türkçe olduğu halde, Ermeni ve Rum mebuslar kendi dillerinin de resmî dil olarak kabul edilmesini istiyor ve her mebus kendi milletinin problemi ile ilgileniyordu. Gayrimüslimler tarafından Meclis içerisinde ve hükümet nezdinde adeta üstünlük kurma çabaları ön plana çıkmıştır. Sonuç olarak da, 13 Şubat 1878'de Meclis-i Meb'ûsan süresiz olarak tatil edilmiştir.¹⁹ Konuyla ilgili olarak Prens Bismark'ın Ali Nizami Paşa'ya "Siz iyi ettiniz de parlamentoyu fesh ettiniz. Çünkü bir devlet millet-i vahideden mürekkep olmadıkça onun parlamentosunun faideden çok mazarratı olur" sözü oldukça ilginçtir.²⁰

Osmanlı Hariciye bürokratları aralarındaki çekişmelerden ötürü isabetli kararlar alamamışlar, daha çok yabancı diplomatların tesirinde kalmışlardır. Devletin yüce menfaatlerini bir kenara iterek yabancı devletlerin çıkarlarına alet olmuşlar; bu yüzden de devlet, İstanbul ve Berlin

¹⁵ Enver Ziya Karal (1994). *Osmanlı Tarihi*, C. 5. Ankara: TTK Basımevi, s.10

¹⁶ Cevdet Küçük (1988). *Abdülhamid II, DİA*, İstanbul: C.I. s. 217

¹⁷ Cevdet Küçük (1988). *Abdülhamid II*, s. 217

¹⁸ Cevdet Küçük (1988). *Abdülhamid II*, s. 217

¹⁹ Cevdet Küçük (1988). *Abdülhamid II*, s. 218

²⁰ İ. Hami Danişmend (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, : İstanbul, Türkiye Yayınevi, C. 4, s. 310

kongrelerinde hakaret derecesine varan muameleye mâruz kalmıştır. Bilhassa büyük devletlerin çeşitli şekillerde Osmanlı devlet adamlarını elde ederek politikalarını bu yolla yürütmeleri, padişahı tedbirli olmaya sevk etmiştir. Padişah bu tedbirlerin sebebini “Şüphe basiretin başıdır.” ifadesiyle açıklamıştır.²¹ O, devlet idaresini tekeline alarak Yıldız Sarayı'nda toplar.²²

II. Abdülhamid, dış tehlikeler karşısında devletin tabii dayanağı olarak gördüğü Müslüman tebaaya öncelik verme siyasetini benimsemiştir. Berlin Antlaşmasının “Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı vilâyetlerde ıslahat yapılacak” maddesine rağmen, bunun Ermeni muhtariyetini doğuracağını ileri süren II. Abdülhamid, uygulamaktan imtina etmiştir. Başta İngiltere olmak üzere Batılı büyük devletlerin tehditlerine rağmen bu konuda kesinlikle tâviz vermeyerek, Doğu vilâyetlerinde nüfus çoğunluğunun Müslümanlarda olduğunu, Ermeniler için özel ıslahat yapılamayacağını ifade etmiştir. 1884-1901 yılları arasında Osmanlı nüfusunun % 45'inin Anadolu'da olduğu düşünülürse bu ıslahatın sonuçlarının devlet aleyhine olacağı açıktır.²³ Ermeni komitacılarının, hayatına kasteden saldırılarına aldırmayan Abdülhamid, panislâmist politikası sayesinde İngiltere'nin Arabistan'da oynadığı oyunlara engel olduysa da devletin malî gücü daha fazla mücadeleye imkân vermemiştir.²⁴

Malî darlık yüzünden yer yer patlak veren iç ayaklanmalar, yeni yeni muhtariyet istekleri, dış politikada karşılaşılan güçlükler, devletin işleyişindeki aksaklıklardan doğrudan etkilenen genç memur ve subaylar arasında tepkiler uyandırmış ve zamanla gizli bir muhalefet cephesi oluşmuştur. Komşu devletlerin yeni bir müdahaleye hazırlanmaları üzerine Makedonya'da bir araya gelmiş olan bazı Türk subayları padişahı Kanûn-ı Esâsiyi ilân etmeye zorlarlar. Böylece II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de anayasayı tekrar yürürlüğe koymuştur. II. Meşrutiyetin ilk seçimleri Türkler'le Türk olmayanların mücadelesi şeklinde geçer. İşin içine bir takım dış müdahaleler de karışır. Türk cephesini, orduya dayanan, devlet ve hükümete hâkim olan İttihat ve Terakki Komitesi ile adem-i merkezîyetçi Ahrar Fırkası temsil etmiştir. Öteki unsur içinde de en şiddetli mücadeleyi, Yunanistan'ın telkinleri ve Fener Patrikhanesi'nin talimatı ile hareket eden Rumlar yapmıştır. 17 Aralık 1908 günü bizzat padişahın açtığı mecliste Türk

²¹ İ. Hami Danişmend (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, s. 310

²² Cevdet Küçük (1988). Abdülhamid, s. 219

²³ Donald Quataert (2008). *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 34

²⁴ Cevdet Küçük (1988). Abdülhamid, s. 220

mebuslarının sayısı diğer unsurlardan az olduğu görülür. Abdülhamid'in de öteden beri korktuğu husus bu idi. Nitekim daha meclisin açılışının ilk günlerinde Hristiyan unsurlar millî gruplar halinde mücadeleye geçtikten başka, Arap ve Arnavut gibi Müslüman unsurlar da çok geçmeden Türkler'e yüz çevirmeye başladılar.²⁵

II- Belge Özetleri (Katalog)

Ek Dosya halinde sunulmuştur.

III- Bulgular

Sicill-i Ahval Defterleri fihristinin tamamı taranarak yaklaşık 1000 kadar sicil kaydının okunması sonucu İstanbul doğumlu gayrimüslim memurlar tespit edilmiştir. Daha fazla dil bilmenin konuyla ilişkisi nedeniyle üç ve daha yukarı dil bilen İstanbul doğumlu gayrimüslimler belirlenerek altmışikisi Ermeni, kırkdördü Rum ve onaltısı Musevi olmak üzere 122 gayrimüslim memur üzerinde çalışılmıştır. Belgelerin okunması neticesinde Ermeni, Rum ve Musevi memurlara ait aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Çalışmada 62 adet Ermeni milletinden memura ait belge okunmuştur. Bunlardan biri on dil, ikisi dokuz dil, üçü sekiz dil, altısı yedi dil, onyedisi altı dil, yirmidokuzu beş dil, üçü dört dil, biri ise üç dile vakıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bunlardan hepsi Fransızca, ellisekizi Türkçe, kırkaltısı Rumca, otuzbeşi İngilizce, otuzikisi İtalyanca, onbeşi Almanca, üçü Rusça, üçü İbranice, ondördü Arapça, onu Farsça, ikisi Latince, biri Nemçece, beşi İspanyolca, üçü Macarca, üçü Süryanice, ikisi Maltizce, ikisi Maltizce, ikisi Sırpça, ikisi Bulgarca, üçü Ulahça, biri Arnavutça, biri ise Boşnakça bilmektedir. Memurlardan yirmiyedisi Hariciye Nezareti, dokuzu Dâhiliye Nezareti, onbiri Nafia Nezareti, dokuzu Adliye Nezareti, yedisi Posta-Telgraf Nezareti, dördü Maliye Nezareti, üçü Demiryolu işleri, onbiri Mütercim-Tercüman işleri, altısı Sıhhiye Nezareti, altısı Maarif Nezareti ve üçü de Ticaret ve Ziraat Nezaretinde görev almışlardır.

Çalışmada 44 adet Rum memura ait belge okunmuştur. Bunlardan ikisi altı dil, ikisi beş dil, altısı dört dil, otuz biri üç dil, üçü iki dil bilmektedir. Bu memurların tamamı anadil olarak Rumcayı ve yine tamamı Türkçeyi konuşmaktadır. Ayrıca bunlardan otuz dokuz tanesi Fransızcayı, dokuz

²⁵ Cevdet Küçük (1988). Abdülhamid, s. 221-222

tanisi İtalyanca, dört tanesi İngilizce, iki tanesi Almanca, iki tanesi Ermenice, biri Macarca, biri Arapça, biri İslavca bilmektedir. Memurlardan dokuzu Hariciye Nezareti'nde, sekizi Dâhiliye Nezareti'nde, üçü Nafia Nezareti'nde, dokuzu Adliye Nezareti'nde, yedisi Posta-Telgraf Nezareti'nde, üçü Maliye Nezareti'nde, yedisi Demir Yolu İşleri'nde, dördü Sıhhiye Nezareti'nde, ikisi Mütercim-Tercüman olarak görev almışlardır.

Çalışmada 16 adet Musevi memura ait belge okunmuştur. Bunlardan ikisi yedi dil, ikisi altı dil, yedisi beş dil, ikisi dört dil, biri iki dil bilmektedir. Bu memurların tamamı Türkçeyi konuşmaktadır. Ayrıca bunlardan on üç tanesi Fransızca'yı, sekiz tanesi Rumca, yedi tanesi İtalyanca, yedi tanesi İspanyolca, beş tanesi İngilizce, iki tanesi Almanca, iki tanesi Ermenice, dört tanesi Arapça, iki tanesi Farsça, biri Ulahca bilmektedir. Memurlardan beşi Hariciye Nezareti'nde, üçü Dâhiliye Nezareti'nde, ikisi Adliye Nezareti'nde, üçü Posta-Telgraf Nezareti'nde, üçü Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde, üçü Sıhhiye Nezareti'nde, biri Bahriye Nezareti'nde, biri Maarif Nezareti'nde, ikisi Mütercim-Tercüman olarak görev almışlardır.

Genel tablo itibarıyla, hâkim olunan lisan bakımından çalışma kapsamına alınan Ermeni memurlarının çoğunun beşin üzerinde, hatta on dil bilen memurların olduğu dikkati çekmektedir. Buna mukabil, Musevi memurların beş, Rum memurların ise daha az; en fazla üç dil bildikleri anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamındaki Ermeni memurların tamamının; Musevi ve Rumların ise çoğunun Fransızca bildiği görülmektedir. Fransızcadan sonra ana dilleri dışında dikkat çeken dillerin başında İtalyanca ve İngilizce dilleri gelmektedir. Dil ve mektep tercihleri, bunların dönemin itibar gören diller ve mektepler oluşuna işaret etmektedir.

Çalışma kapsamındaki Ermeni, Musevi ve Rum memurların çoğunluğunun Hariciye nezaretinde çalıştığı dikkati çekmektedir. Görev aldıkları diğer kurumlar Dâhiliye Nezareti, Nafia Nezareti, Posta - Telgraf Nezareti ve tercüme odası olarak belirmektedir.

Çalışma kapsamındaki gayrimüslim memurların en üst rütbe ve nişanlara sahip olmaları da ayrıca dikkat çekici bir bulgudur. Bunlar arasında diğer devletlerden aldıkları nişanlar da önemli bir yer tutmaktadır.

IV- Değerlendirme Ve Sonuç

Altmışikisi Ermeni, kırkdördü Rum ve onaltısı Musevi olmak üzere üzerinde çalışılan üç ve üstü dil bilen 122 İstanbul doğumlu gayrimüslim memura dair çıkarılan tabloda eğitim gördükleri okullar, bildikleri lisanlar, buldukları görevler ve aldıkları rütbe, nişanlar tespit edilmiştir.

Buna göre, Ermeni memurların tamamının, Musevi ve Rumların ise çoğunun Fransızca bildiği görülmektedir. Kırım Savaşı öncesindeki yoğun siyasi ortam, diplomasiyi hareketlendirmiştir. Dolayısıyla diplomatik yazışmaları yürüten Babıali Tercüme Odası'ndaki evrak trafiğinde de yoğunluk artmıştır. Yine bu dönemde Batılı devletlerle yapılan yazışmaların dışında Hariciye Nezareti'nin dış temsilcilikleriyle yaptığı yazışmalar da Fransızca kaleme alınmaya başlandığından, Babıali Tercüme Odası'nın iş yükünü hafifletecek Tahrirat-ı Ecnebiye Odası adıyla yeni bir birim kurulmuş ve daha sonra adı Tahrirat-ı Hariciye olarak değiştirilmiştir. Fransızca bilen personel ihtiyacının artması da daha fazla gayrimüslimin istihdamını sağlamıştır.²⁶

Fransızcadan sonra ana dilleri dışında dikkat çeken dillerin başında İtalyanca ve İngilizce dilleri gelmektedir. Dil ve mektep tercihleri, dönemin bu husustaki temayülünü göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, söz konusu memurların birden fazla dil bilmeleri, Latince kaynaklı dini metinlere aşinalıklarının bir sonucu olarak düşünülebilir.

Ermeni, Musevi ve Rum memurların çoğunluğunun Hariciye nezaretinde çalıştığı görülmektedir. Bunun, çalışılan döneme ilişkin siyasi oluşumlar ve dış ilişkilerde, olumlu veya olumsuz katkıları olduğu düşünülmektedir.

Hariciye Nezaretinin kökleri, XVII. yüzyılda Dîvân-ı Hümâyun'un önemini kaybedip devlet idaresinin Bâbîâli'ye intikaline kadar uzanmaktadır. Reîsülküttâb ve sorumluluğundaki Dîvân-ı Hümâyun kâtipleri bu taşınma ile birlikte saraydan Bâbîâli'ye geçmişlerdir. Sultan II. Mahmud, saltanatının son yıllarında önemli değişiklikler yaparak, 1836 yılında reîsülküttâba "Hariciye Nazırı" unvanı verip gerekli teşkilât değişikliklerini de yaptıktan sonra Hariciye Nezareti'ni kurar.²⁷ Böylece devam eden süreçte III. Selim ve II.

²⁶ Musa Kılıç (2009). Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876), *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: s. 101

²⁷ Cevdet Küçük (1988). Abdülhamid II, s. 217-218

Mahmud dönemlerinde, Avrupa başkent daimi şekilde ikamet eden elçilerle ilgili işleri daha düzenli bir şekilde yapmak imkânı sağlanmıştır. Hariciye Nezareti, Bab-ı Ali'nin reformcu bir anlayışla şekillendirdiği çok önemli bir bakanlık olmuştur. 1871 yılında Âli Paşa'nın ölümüne kadar, devletin Sadrazamdan sonra en önemli ikinci şahsiyeti Hariciye Nazırı olmuştur.²⁸

Batılılaşma süreçlerinde bu derece istisnai bir öneme haiz olan Osmanlı Hariciye Nezareti'nin diplomatları²⁹, özellikle Tanzimat dönemi boyunca oldukça önemli rol oynamalarına rağmen, Sultan Abdülhamit döneminde son derece küçük rol oynamışlardır.³⁰

Gayrimüslimlerin nezaretteki ilk görev noktası belirgin olarak Tahrirat-ı Hariciye Kalemî olarak belirtilmektedir.³¹ Bu durum özellikle Ermeniler için geçerli olmuştur. Rumlar için memuriyete Tercüme Odası'nda başlamak eğilimi biraz daha güçlü olmuştur.³²

Ortaya çıkan tablo ışığında görev aldıkları diğer kurumlar, Dâhiliye Nezareti, Nafia Nezareti, Posta - Telgraf Nezareti ve Tercüme Odası gibi yine önemli ve hassas noktalar olmuştur. Aldıkları nişan ve rütbelere göre (hukuk, tıp ve mühendislik vb.) devletin farklı birimlerinde etkin olduklarını teyid etmektedir.

Ermeni memurların çoğunun beşten fazla dil bildiği; hatta on dil bilen memurların olduğu görülmektedir. Memurların çok dil bilmesi, hem

²⁸ Seyfettin Aslan, Abdullah Yılmaz, (2002). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sivas, C. 2, S. 1, s. 295

²⁹ Bu dönem reformlarının en büyük muharriki olan ve İngiliz politikacılarına yakınlığı ile bilinen Reşid Paşa'nın her fırsatta İngilizler tarafından desteklendiğini, bunun da İngiliz Sultan lakaplı Canning vasıtasıyla yapıldığı bilinmektedir. Öyleki, devletin dahili ve harici bütün işlerini yönlendirdiği, nazırlara, hatta küçük memuriyetlere dahi müdahale ettiği ifade edilmektedir; Ali Akyıldız (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, s. 296-297

³⁰ Carter V. Findley (1996). *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, s. 12

³¹ Carter V. Findley (1996). *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, s. 282

³² Carter V. Findley (1996). *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, s. 282

memuriyet görevi hem de görevde yükselme açısından avantaj sağlayacağından, memurun amaçları doğrultusunda daha etkin olması ve devletin üst kademelerinde görev yapması kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla fonksiyonellikleri bakımından üzerinde durulması gereken önemli hususlardandır. Musevi memurların beş, Rum memurların ise daha az, en fazla üç dil bildikleri görülmektedir.

Tanzimat ilan edilmeden birkaç yıl evvel başlayan Babıali kalemlerinin nezaretlere dönüştürülmesi süreci, gayrimüslimlere daha fazla memurluk verilmesini sağlamıştır. Hem memur ihtiyacının artması hem de buralarda çalışacak nitelikli Müslüman memur bulmakta yaşanan sıkıntıdan dolayı gayrimüslimlerden yararlanma yoluna gidilmiştir.³³

Özellikle XVII. yüzyıldan itibaren divan ve donanma gibi resmi tercümanlık hizmetlerini tamamen tekellerine almayı başaran Fenerli Rumların Osmanlı diplomasisine olumlu veya olumsuz katkısı büyük olduğu ifade edilmektedir.³⁴ Her ne kadar 1821 yılında Rum İsyanının patlak vermesiyle birlikte divan tercümanlığı ve maslahatgüzarlık gibi hizmetlerde Rumların istihdamından vazgeçilmiş ve Babıali Tercüme Odası kurulmuş; Müslüman genç kâtiplere Fransızca öğretilmeye başlanılarak diplomatik alanda gayrimüslimlerin istihdamından imtina edilmek istenmişse de, bu pek mümkün olmamıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı siyasi gelişmeler kaçınılmaz olarak diplomatik alanda yeni gelişmeleri beraberinde getirmiştir.³⁵

Divan-ı Hümayun'da, müzakere esnasında Türkçe bilmeyen bir yabancıyı davasını anlamak, yabancı devlet elçilerinin sadrazamla ve padişahla görüşmelerine aracı olmak ve mektup yazmak gibi çeşitli görevler için, bir tercümanın bulunması zaruri idi. Divanda istihdam edilen tercümanların hemen hepsi 16. ve 17.yüzyıllarda Müslüman tebaadan olmasına karşın, 18. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyılın ilk yarısına kadar divan tercümanlığı tamamen Fenerli Rumların tekelinde olmuştur.³⁶

³³ Musa Kılıç (2009). Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876), s.94

³⁴ Musa Kılıç (2009). Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876), s.95

³⁵ Musa Kılıç (2009). Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876), s.95

³⁶ Seyfettin Aslan, Abdullah Yılmaz (yıl) Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Yer:Sivas, C. 2, S. 1, s. 294

Divan-ı Hümayun'daki Rum tercümanlığının sona erdirilmesiyle, 1821 ve sonrası yıllarda resmi makamlarda görev yapan gayrimüslimlerin sayısının oldukça düşük olduğu görülmekle birlikte, 1856 Islahat Fermanı sonrasında yeniden sayıca bir artış olduğu ve bunda da fermanın eşitlikçi hükümlerinin yanı sıra, gayrimüslimlerin batılılaşmaya yakın olmasının etkili olduğu belirtilmektedir.³⁷ 1856 yılı sonrasında önemli ölçüde hız kazanan gayrimüslim mevcudiyetindeki artışın, özellikle Hariciye Nezareti'nde daha yoğun hissedildiği, bu dönemin sonlarında gayrimüslim sayısının, toplam personelin neredeyse % 40'na ulaştığı ifade edilmektedir.³⁸ Gayrimüslimler, Hariciye Nezareti'nde tercüman, şehbender, diplomat olarak görev alabildikleri gibi, bazıları, batılı devletlerde Bab-ı Ali'nin temsilcisi de olabiliyordu.³⁹

Osmanlı Devleti'nde uzman diplomatların yetiştirilmesinin gecikmesi, güçlü olduğu klasik dönemde yabancı devletlerle olan sorunların orduyla halledilmesi nedeniyle sorun teşkil etmemiş görünmekte ise de, zamanla askeri gücünü yitirmesiyle günün şartlarına uygun yetişmiş Hariciye kadrosu ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1821 yılında bu endişe ile kurulan Babıali Tercüme Odasının resmi görevi, yabancı devletlerle olan yazışmaları tercüme etmek ve burada birkaç genç memura Fransızca öğretmek olup, kısa sürede fiilen bir diplomasi okulu halini alarak son devrin pek çok tanınmış devlet adamını yetiştirmiştir.⁴⁰ Kuruluş amacı dil bilen Müslüman genç kâtiplerin yetiştirilmesi olan Babıali Tercüme Odası'nda gayrimüslimler de görev alabilmiştir. Bunlar arasında en fazla Ermeni kökenli memurların bulunduğu belirtilmektedir.⁴¹

1856 Islahat Fermanı ile Müslüman olmayan milletler üzerinde bazı haklar elde eden başta Fransa, İngiltere ve Rusya olmak üzere dış güçler bu yeni durumu kullanarak Osmanlı eyaletlerinde kargaşa ortamı yaratmışlardır.⁴² Müslüman bir devletin ilmiye örgütünde gayrimüslimlerin

³⁷ Carter V. Findley (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, s. 236

³⁸ Carter V. Findley (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, s. 237-238

³⁹ Carter V. Findley (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, s. 237-238

⁴⁰ Sezai Balcı (2007). Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası, s. 7

⁴¹ Musa Kılıç (2009). Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876), s.100

⁴² F. Sadık Torun (2012). Osmanlı Taşra İdaresinin Yeniden Yapılanma Süreci (1842-1876), s. 92

gittikçe büyüyen temel varlığı, gayrimüslim cemaatlerin dini liderlerinin bir biçimde yarı resmi konuma sahip olmaları ve hükümet salnamelerinde dini liderler için özel bir bölüm açılmasıyla devletin genel yapısı, ilk defa farklı bir konuma gelmiştir. Abdülhamid döneminde Ermeni yöneticiler, Hazine-i Hassa'da önemli roller oynamışlardır.⁴³

Sultan II. Abdülhamid döneminde gayrimüslimler, Osmanlı devlet yönetiminde daha önce hiç olmadığı kadar yer almışlar ve imparatorluğun kilit sayılabilecek kurumlarında önemli makamlara gelmişlerdir. Çalışma kapsamındaki memurların sicil kayıtlarından çoğunlukla amirlerince tezkiye edildikleri herhangi bir mahkemece sorgulanmadıkları ve görevlerinde de hızla yükseldikleri; böylece maaşlarının da arttığı kendilerine verilen rütbe ve beratlardan anlaşılabilir.

Sonuç olarak, tablolarda ortaya çıkan somut veriler, bu konularda yapılacak ciddi çalışmalar için çıkış noktası olabilecek, zemin oluşturacak nitelik ve öneme sahiptir.

Kaynaklar

- Afyoncu, E. ve Ahıskalı, R. (2002). Kâtip, *DİA*,25, 44-55.
- Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*. İstanbul: Eren Yayınevi.
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2002). Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 289-311.
- Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, C. 4.
- Findley, C. V. (1996). *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınevi.
- Karal, E.Z. (1994). *Osmanlı Tarihi* (C. 5). Ankara: TTK Basımevi.
- Kılıç, M. (2009). *Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçük, C. (1988). Abdülhamid II. *DİA*, 1, 216-225.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: TTK Basımevi.

⁴³ Carter V. Findley (1996). *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, s. 32-33

- Quataert, D. (2008). *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sencer, M. (1998). Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler. *Amme İdaresi Dergisi*, 17(2), 63-85.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2000). *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 108.
- Terzi, M.A. (2012). *Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi ve Memur*. Ankara: Sistem Ofset.
- Torun, F.S. (2012). Osmanlı Taşra İdaresinin Yeniden Yapılanma Süreci (1842-1876).
- Uzundal, E. (2013). Carter V. Findley'in 'Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform Babıali (1789-1922)' isimli eserinin tanıtımı ve değerlendirilmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 14, 281-309.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1687/17983.pdf> kaynağından 27/10/2016 tarihinde alınmıştır.

EK-1 ERMENİ MEMURLARIN ÇALIŞTIĞI YERLER

Hariciye Nezareti	Dahiliye Nezareti	Nafia Nezareti	Adliye Nezareti	Posta-Telgraf Nezareti	Maliye Nezareti	Demir Yolu İşleri	Mütercim-Tercüman	Sıhhiye Nezareti	Maarif Nezareti	Ticaret ve Ziraat Nezareti
Antuan (2)	Nikola Gasban (6)	Gavril Serviçin (5)	Vahram (9)	Ohannes (1)	Kigork (7)	Gavril Serviçin (5)	Ohannes (1)			Nikola Gasban (6)
Josef Ersen (4)		Kigork (7)	Avakim Efendi (11)	Jan Diraço (3)			Antuan (2)			Avakim Efendi (11)
Nikola Gasban (6)		Rakım (8)	Nakador (14)				Nikola Gasban (6)			
Kigork (7)		Andon Efendi (17)	Andon Efendi (17)				Kigork (7)			
Rakım (8)							Aleksan Menas (10)			
Vahram (9)							Krikor Efendi (15)			
Avakim Efendi (11)										
Artin (12)										
Minas Aram (13)										
Nakador (14)										
Krikor Efendi (15)										
Ohan (16)										
Hemayan Makar (18)	Tomahson Efendi (32)	Sergis Karakoç Efendi (28)	Arşak Vagarşak Fahri Efendi (27)	Rupen Aram Efendi (19)			Hemayan Makar (18)	Mıgırdıç (24)	Amon Efendi (25)	

Haçik Haçator (51)	Agop (56)	Tomas Tomayan (57)							Manuk Azaryan Efendi (45)
Nesim Roditi (52)	Kirkor (62)								

EK-2 RUM MEMURLARIN ÇALIŞTIĞI YERLER

Hariciye Nezareti	Dahiliye Nezareti	Nafia Nezareti	Adliye Nezareti	Posta-Telgraf Nezareti	Maliye Nezareti	Demir Yolu İşleri	Mütercim-Tercüman	Sıhhiye Nezareti
Aleko Kasap Efendi (13)	Karaoğlan Yasif Ağa (5)	Dimitraki Efendi (32)	Aramyan Efendi (6)	Dimtoni Vasilyadis Efendi (8)	Dimitraki Anestoplo Efendi (23)	Yorgi Yuvanidis Efendi (1)	Kosti Fikri Efendi (28)	Esperu Makildis Panayot Efendi (2)
Yorgaki Petropulo Efendi (30)	Yorgi Efendi (10)	Vasilaki Efendi (35)	Avram Efendi (14)	Polidoros Efendi (11)	Ekil Efendi (25)	Kostantinos Hırsiyos Efendi (7)	Yorgaki Petropulo Efendi (30)	Anastas Efendi (3)
Yanko Efendi (34)	Sotidi Efendi (15)	Sezar Karmılıç Efendi (37)	Yanko Efendi (20)	Hanri Kitasyos Efendi (18)	Aleksandır Efendi (26)	Yorgi Efendi (17)		Yorgaki Askadro Bey (4)
Aleko Efendi (40)	Atnaşaki Efendi (16)		Pavlaki Efendi (29)	Anastas Efendi (19)		Alekyo Yadis Karakaş Efendi (21)		Aleksidyadi Efendi (9)
Kostaki Fikri Efendi (42)	Yorgaki Petropulo Efendi (30)		Yanko Efendi (33)	Kostantin Nikolidi Efendi (22)		Vasilaki Efendi (35)		
Yanko Fotyadi Paşa (43)	Anastaş Nikolayidis Efendi (31)		Yanko Efendi (34)	Yorgi Yorgiyadi Efendi (24)		Apostol Englidis Efendi (36)		

EK-4 GAYRİMÜSLİM MEMURLARIN BİLDİKLERİ DİLLER (KİŞİ SAYISINA GÖRE)

BİLİNEN DİL	ERMENİ MEMURLAR (62)	RUM MEMURLAR (44)	MUSEVİ MEMURLAR(14)
Ermenice	62 (Anadil)	2	2
Rumca	46	44 (Anadil)	8
Türkçe	58	44	14
Fransızca	62	39	13
İngilizce	35	4	5
İtalyanca	32	9	7
Almanca	15	2	2
Rusça	3	-	-
İbranice	3	-	14 (Anadil)
Arapça	14	1	4
Farsça	10	-	2
Latince	2	-	-
Nemçece	1	-	-
İspanyolca	5	-	7
Macarca	3	1	-
Süryanice	3	-	-
Maltizce	2	-	-
Sırpça	2	-	-
Bulgarca	2	-	-
Ulahça	3	-	1
Arnavutça	1	-	-
Boşnakca	1	-	-
Slavca	-	1	-

II- BELGE ÖZETLERİ (KATALOG)

Ermeni Memurlar

Belge Özeti No: 1

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00010-00268
İSMİ	Kuyumcuyan Tomik Efendi
BABA ADI	Ohannes
DOĞUM YILI	1264
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Arapça, Farsça, Ermenice, İngilizce, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Sıbyan Mektebi / İzmir Fransız Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Canik Sancağı Postahanesi / Galata Merkez Postahanesi-İnhisar-ı Duhan İdaresi / İzmir Belediyesi /Tophane-i Amire Mütercimliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Mecidî-Rütbe-i Saniye

Belge Özeti No: 2

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00010-00269
İSMİ	Antuan
BABA ADI	Refail
DOĞUM YILI	1260
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	İstanbul – Malta- İtalya’da okumuştur.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Trablusgarp Politika Memurluğu / Trablusgarp Pasaport Memurluğu / Sofya Şimendifer Hattı İnşaatı Tercümanlığı / Dersaadet Liman Dairesi Şamandıra Odası Memurluğu / Maden Kömürü keşfi için İnebolu’ya gönderilen yabancıların Tercümanlığı / Harbiye- i Bahriye Reisi Hobart Paşa’nın Tercümanlığı
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	-

Belge Özeti No: 3

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00005-00355
İSMİ	Jan Diraço
BABA ADI	Kirkor
DOĞUM YILI	1264
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Fransızca, İtalyanca, Ermenice, Türkçe
MEZUN OLDUĞU OKUL	Sıbyan- Beyoğlu Fererler mektebi- Telgraf Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Beyoğlu Telgrafhanesi Ecnebi Muhaberesinde memur- Telgraf ve Posta Sicil Şubesi
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 4

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00010-00194
İSMİ	Josef Ersen
BABA ADI	Arsen
DOĞUM YILI	1272
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Ermenice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Murad ve Refail Mektebinde
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Korfu Başşehbenderliği / Atina , Pire Başşehbenderliği / Rostovi Başşehbenderliği
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 5

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00010-00205
İSMİ	Gavril Serviçin
BABA ADI	Serviçin
DOĞUM YILI	1273
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Rumca, Ermenice, Latince, Almanca, Türkçe
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ermeni Mektebi / Muallim-i Mahsus / Bonn Jimna Mektebi / Paris Ekol Sanjal
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Paris Demiryolu Kumpanyası / Nafia Nezareti / Turuk ve Meabir İdaresi Baş Müfettişliği / Anadolu Demiryolu Kabul Komisyonu / Nafia Nezareti Fen Müşavirliği / İsviçre Demir Yolu Kongresi Azalığı
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Sınıf-1 Sani- /Sınıf-1 Mütemayız / Ula Sınıf-1 Sani / Almanya Devlet Nişanı / Mecidî.

Belge Özeti No: 6

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00004-00134
İSMİ	Nikola Gasban
BABA ADI	Bodros Gasban
DOĞUM YILI	1251
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Arapça, İngilizce, İtalyanca, Rumca, Ermenice.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Roma Şark Mektebi- / Roma Darülfünunu
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Tersane-i Amire / Halep Tercümanlığı / Fevaid-i Osmaniye İdaresi / Üçüncü Ticaret Meclis Azalığı / Ticaret-i Bahriye Azalığı / Mahkeme-i İstinaf / Filibe'ye Komserlik / Bulgaristan Komserliği / Atina Sefirliği
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Osmanî Nişanı / Mecidî Nişanı / Gümüş Madalya / Mecidî Nişanı

Belge Özeti No: 7

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00004-00353
İSMİ	Kigork
BABA ADI	Oskeryan
DOĞUM YILI	1260
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Paris'te Betram Mektebi / Muradyan Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Bab-ı Ali Tercüme Odası / Malta Başşehbenderliği / Maliye Nezareti / Nafia Nezareti / Tashih-i Hudud-ı Yunanî Komisyonu
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Mecidî Nişanı / Nişan-ı Al-i Osmanî

Belge Özeti No: 8

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00004-00356
İSMİ	Rakım
BABA ADI	Kirkor Ağa
DOĞUM YILI	1264
BİLDİĞİ LİSANLAR	İngilizce, Türkçe, Rumca, Ermenice, Fransızca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Yenikapı Ermeni Sıbyan Mektebi / Beyoğlu Fransız Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Tahrirat-ı Hariciye / Tahrirat-ı Hariciye'de Mübeyyiz / Nafia Nezareti
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Mecidî Nişanı / Nişan-ı Al-i Osmanî

Belge Özeti No: 9

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00002-00477
İSMİ	Vahram
BABA ADI	Dadyan Terses
DOĞUM YILI	1272
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca, Latince, Nemçece, Ermenice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Muallim-i Mahsus / Mekteb-i Sultanî
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Tahrirat-ı Hariciye / Adliye Nezareti- Temyiz-i Hukuk Dairesi / Encümen-i Adliye Sicil Mukayyitliği / Dersaadet Bidayet Mahkemesi
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Mecidî nişanı- Avusturya devlet nişanı ¹ - Nişan-ı al-i Osmanî

Belge Özeti No: 10

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00003-00248
İSMİ	Aleksan Menas

¹ "Usul-i Muhakeme Kanunu"nu Ermeniceye Tercüme Etmesinden Dolayı

BABA ADI	Menas Mıgırdıç Ağa
DOĞUM YILI	-
BİLDİĞİ LİSANLAR	Ermenice, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Paris'te Muradyan Ermeni Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	İngiltere'ye Tercümanlık / Kırım Muharebesinde Fransızca Tercümanlık / Hüdavendigar Vilayeti Tercümanlığı / Dersaadet Tercüme Kalemî
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Kırım Muharebe Madalyası / Mecidî Nişanı

Belge Özeti No: 11

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00003-00424
İSMİ	Avakim Efendi
BABA ADI	Kirkor
DOĞUM YILI	1260
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Yeniköy Mahalle Mektebi / Samatya'da Soli Manastır Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hariciye Nezareti Matbuat Kalemî- / Ticaret Nezareti / Bidayet Mahkemesi / Vize Bidayet Mahkemesi / Edirne Adliye Memurluğu / Cezair-i Bahr-ı Sefid Bidayet Mahkemesi.

Belge Özeti No: 12

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00387
İSMİ	Artin
BABA ADI	Osep Markaryan
DOĞUM YILI	1269
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İngilizce, Almanca, Arapça, Farsça
MEZUN OLDUĞU OKUL	Hasköy'de Nubaryan Mektebi / Muallim-i Mahsus
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Tahrirat-ı Hariciye Odası / Belgrat sefaretinde görevli / Özel memuriyetle Sırbistan'da görevli / Madrid Sefareti.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Nişan-ı Osmanî / İran , Sırbistan Devlet Nişanı

Belge Özeti No: 13

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00408
İSMİ	Minas Aram
BABA ADI	Minas Mesrup
DOĞUM YILI	1271
BİLDİĞİ LİSANLAR	Ermenice, Fransızca, İspanyolca, Almanca, Türkçe, Macarca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Sıbyan ve Rüştüye Mektepleri / Muallim-i Mahsus

MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Tımışvar Şehbenderliği- Viyana Sefareti / Berlin Sefareti / Patras Şehbenderliği / Napoli Başşehbenderliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Suver nişanı

Belge Özeti No: 14

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00002-00202
İSMİ	Nakador
BABA ADI	Odis
DOĞUM YILI	1272
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, İtalyanca, Ermenice, Arapca, Farsça, Süryanice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Paris'te, İstanbul'da okumuş.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Divan-ı Ahkâm-ı Adliye / Mazbata Odası'nda çalışmış / Tahrirat-ı Hariciye / Beyoğlu Bidayet Mahkemesi / Adliye Nezareti / Beyoğlu İcra Dairesi / Beyoğlu Bidayet Mahkemesi / Venedik Şehbenderliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Yunan Devlet Nişanı

Belge Özeti No: 15

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00313
İSMİ	Kırıkor Efendi²
BABA ADI	Okohtinos
DOĞUM YILI	1268
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, İtalyanca, Türkçe, Rumca, Ermenice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Müncisarest Mektebi / Badva Darülfünunu.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hariciye Tahrirat Odası / Liman İdaresi / Manastır Vilayetinde Tercümanlık / Tiflis Şehbenderliği / Kaçılarlığı / Anadolu Tahdid-i Hudut Komisyonu Baş Kitabeta / Batum Kaçılarlığı / Rostof Şehbenderliği / Poti Şehbenderliği / Podgoriçe Şehbenderliği / Ağrıboz Şehbenderliği.

² 20 Temmuz 308 tarih ve 1596 numrolu mazbatada mumaileyhin tebai saltanat-ı seniyenin hukukunu iptal ve tehir maksadıyla Karadağ memurlarının ifade ve teşebbüsatını teyit edecek hareket ve muamelatı iltizan ettiği ve keyfiyet ahal-i islamiye arasında intişar ederek orada İslam şehbender bulundurması lüzumu hafiyen söylenilmekte idüğü ve (bar ve Ülgün) hayli ahali-i İslam bulunmağla oralarda şehbenderlerin Hristiyan olması ahali-i mezkure ile bizim taraf takımcına hoşnutsuzluğu istilzam eğlediği Podgoriçe şehbenderinin hemen ve Ülgün Şehbenderi'nin de vesail-i münasibe ile diğer mahallere nakilleri İşkodra Vilayetinden işar edilmesiyle infisali vuku bulduğu mezbur melfufatdan anlaşılması ise de Çite sefaretinin evrakı arasında bulunan 7 Mart 312 tarih ve 6279 numrolu tahriratı suretinde Kırıkor Efendi teba-i şahanenin hukukunu muhafazada ihmal şöyle dursun hükümeti mahalliye neznindeki teşebbüsatını ... at derecesine vardırarak istihsalı menfaatlerine çalıştığı dahi Rostof'da camii tesisi ve üstüne de minare ve mektep inşası ve fukara-ı etfal-i müslime hitanlarının icrası gibi hidemat-ı hasene ibraz ettiği ve mahaza gerek dairesi dahilinde bulunan teba-ı osmaniye ve gerek şehbenderhaneye işi olan muhacirin ve tüccarın hoşnudisini celp ettiği cihetle hakkında istinat olunan mevaddın aslı ve esası olmadığı beyan ve sefaret mezkurenin 9 Mayıs 902 tarihli tahriratın tercümesinde dahi mumahileyhin mukaddem ve muktedir olduğu dermeyer kılınmasına nazaran sicilinin ona göre tashihi hususunun memuriyet-i mülkiye komisyonuna ve sınıfı dahilinde bir şehbenderliğe intihap olunmasının hariciye nezaretine havalisi tezekkür kılındığı gösterilmiştir.18 kanun-i sani 319'da 1800 gurusu maaşla Ağrıboz şehbenderliğine tayin buyrulmuştur

ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Dördüncü Rütbe Mecidî / Rütbe-i Salise, Rusya Devlet Nişanı ³ , Dördüncü Rütbe Mecidî / Karadağ Hükümet Nişanı / Dördüncü Rütbe Nişanı-1 Ali.
-----------------------	--

Belge Özeti No: 16

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00360
İSMİ	Ohan
BABA ADI	Minas Mesrup Bağdatlıyan
DOĞUM YILI	1259
BİLDİĞİ LİSANLAR	Ermenice, Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Rumca, Macarca, Maltizce.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ermeni Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri / Muallim-i Mahsus
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Tahrirat-ı Ecnebiye Evrak Odası / İane Komisyonu / Tahrirat-ı Hariciye / Hariciye Muhasebe Müdür Muavinliği / Peşte Başşehbenderliği / Romanya'ya Özel Memuriyet / Viyana Sefareti / Berlin Sefareti / Cenova Özel Memuriyet / Berlin Konferansında Görevli / Müsteşar / Hariciye Tabiiyet Kalemi Müdürlüğü.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Malta Başşehbenderliği / Dördüncü Rütbeden Mecidî / Mecidî Nişanı / Mecidî / Avusturya Devlet Nişanı-Japonya Devlet Nişanı / Romanya Devlet Nişanı / Girit Gümüş Madalyası / İran Devlet Nişanı.

Belge Özeti No: 17

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00246
İSMİ	Andon Efendi
BABA ADI	Aznadir
DOĞUM YILI	1256
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca, İtalyanca, Arapça
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ashab-ı Ulûm'da okumuştur.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Vapur Kumpanyası İdaresi / Mahkeme-i Ticaret / Divan-ı Ahkâm-ı Adliye / Orman ve Meadin Nezareti / Şehremaneti Meclis Azalığı / Deprem ve yangınlarda oluşan bir takım tamir ve bina komisyonlarında görevli.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Ula / Sınıf-1 Sani / Üçüncü Rütbeden Mecidî / Üçüncü Rütbe Nişanı-1 Al-i Osmanî.

Belge Özeti No: 18

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00296
İSMİ	Hemayan Sefer Efendi
BABA ADI	Agop Canik Efendi
DOĞUM YILI	1268
BİLDİĞİ LİSANLAR	İngilizce, Türkçe, Fransızca, Rumca, Ermenice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Sıbyan, Mekteb-i Sultanî.

³ Anadolu tahdidi hudut komisyonunda geçen hizmetlerinden dolayı Rusya devleti tarafından 2. rütbeden Sentistanislas nişanı verilmiştir.

MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Tahrirat-ı Hariciye Odası / Çeşitli Komisyonlarda Azalık / Mabeyn-i Hümayun Mütercim Naipliği / Matbuat-ı Ecnebiye Müdürlüğü.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i Salise / Mümeyyiz-i Sani / Sani Sınıf-ı Mütemayiz / Üçüncü Rütbe Mecidî / Osmanî Nişanı / İran, İspanya, Rusya, Yunan Devlet Nişanı / Gümüş Liyakat Madalyası / Altın Liyakat.

Belge Özeti No: 19

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00312
İSMİ	Rupen Aram Efendi
BABA ADI	Aram Efendi
DOĞUM YILI	1255
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İngilizce, Ermenice, Arapça, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Paris Morat Mektebi ve Muallim-i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	1274 Tahrirat-ı Hariciye / Avlonya, Bağdat, Bombay Şehbenderliği Telgrafhanesi / Petersburg Sefareti.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	İran Devleti Nişanı / Rusya Devlet Nişanı / Nişan-ı Mecidî / Japonya Devlet Nişanı.

Belge Özeti No: 20

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00029-00175
İSMİ	Kirkor
BABA ADI	Agop Efendi
DOĞUM YILI	1270
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Ermenice, Farsça, Rumca, İtalyanca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Viyana'da Mihitaryan Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hususi Tercüman / Cidde ve Suriye Başşehbenderliği
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 21

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00037-00155
İSMİ	Saruhan Efendi
BABA ADI	Artin
DOĞUM YILI	1272
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İngilizce

MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i Sultanî
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	1297 Hariciye Kalemî / Amerika'da görevli (silah alımıyla ilgili) / Kerç Şehbenderliği / Ağrıboz Şehbenderliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 22

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00027
İSMİ	Arzuman İstefan
BABA ADI	Arzuman Efendi
DOĞUM YILI	1238
BİLDİĞİ LİSANLAR	Ermenice, Rumca, Fransızca, İtalyanca, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ermeni Mektebi / İzmir Bornova Fransız Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Bab-ı Ali Tercüme Odası / Sayda, Suriye, İzmir'de Tercümanlık / Şam İane Komisyonu Başkanlığı / Hariciye Kitabeti.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Rütbe-i Rabia Sınıf-1 Sani / Mütamayız Avusturya Devlet Nişanı / İran Devlet Nişanı / Belçika Devlet Nişanı / İtalya Devlet Nişanı

Belge Özeti No: 23

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00041-00112
İSMİ	Ohannes Şahin
BABA ADI	Mıgırdıç
DOĞUM YILI	1289
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, Rumca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Rusça, Latince.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Korkinyan Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hariciye.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Rütbe-i Rabia.

Belge Özeti No: 24

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00051-00127
İSMİ	Mıgırdıç
BABA ADI	Sergiz
DOĞUM YILI	1271
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rusça, Sırpça, Bulgarca, Ulahça, Ermenice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Surphac Mektebi / Haydar Paşa Eczacılık Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI	İzmit Sancağı Redif Taburu Eczacılığı / Kâmil Paşa Hastanesi / Zaptiye Nezareti / Matbuat-ı Ecnebiye.

YERLER- GÖREVİ	
ALDIĞI RÜTBELER- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 25

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00072-00020
İSMİ	Amon Efendi
BABA ADI	Refail Avram Amon
DOĞUM YILI	1269
BİLDİĞİ LİSANLAR	Arapça, Farsça, Türkçe, Fransızca, İngilizce, İbranice, İspanyolca, İtalyanca, Süryanice, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Muallim-i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER- GÖREVİ	Maarif / Mekteb-i İdadi / Darül Muallimin-i Aliye.
ALDIĞI RÜTBELER- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 26

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 008-00077
İSMİ	Komidas Efendi.
BABA ADI	Esnaf Parsih Sandalciyan
DOĞUM YILI	1268
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Beyoğlu Andonyan Katolik Ermeni Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Daire-i Mahsusa Acente Kalem / Telgraf Posta Nezaret-i Tahrirat-ı Ecnebiye Kalem.
ALDIĞI RÜTBELER- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 27

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00193-00187
İSMİ	Arşak Vagarşak Fahri Efendi.
BABA ADI	Fabrika Amelesi Duhanyan Artin Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1302
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Almanca, Türkçe, Ermenice.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Samatya Ermeni Mektebi İbtidai Rüştüyesi / Beyoğlu Bakradoni Ermeni Mektebi Ticaret Kısmı.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	H. 1331 Cebel-i Bereket Sancağı Bidayet Mahkemesi Azalığı (1000 kuruş).
ALDIĞI RÜTBELER- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 28

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD - 0156-00059
-----------	---------------------------

İSMİ	Sergis Karakoç Efendi.
BABA ADI	Gabril Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1281
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Emenice, Fransızca, İtalyanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Hasköy Sapuyan Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	H. 1317 Aydın Vilayeti Denizli Sancağı Sarayköy Kazasında depremde yıkılan hanelerin keşif ve inşaat-ı memur (900 kuruş). H. 1321 Konya Vilayeti Umur-ı Nafia Kondüktörlüğü (600 kuruş).
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 29

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001 – 00387
İSMİ	Artin Efendi
BABA ADI	Oseb Markaryan Efendi
DOĞUM YILI	1269
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İngilizce, Almanca, Arapça, Farsça.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Nubaryan Mektebi / Mekteb-i Sultanî.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	1295 Tahrirât-ı Hariciye Odası / [12]97 Bağdat Sefâret-i Seniyyesi İkinci Serkitabetliği (1900 guruş) / 1301 Sırbistan'da Memuriyet-i Fevkalade (2600 guruş) / 1301 Niş Memuriyet-i Fevkalade / 1301 Belgrad Memuriyet-i Fevkalade (3000 guruş) / Bağdat Sefâret-i Seniyyesi Başkitâbet.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	İkinci Sınıf.

Belge Özeti No: 30

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-0360
İSMİ	Ohan Efendi
BABA ADI	Minas Mesrob
DOĞUM YILI	1259
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Rumca, Macarca, Maltızca, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ermeni Sıbyan ve Rüşdiye Mekteplerinde
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	1279 Ecnebiye Evrak Odası / 1279 Muhasebe Memuriyeti, [12]82 Malta Başşehbenderliği / [12]85 Tahrirât-ı Hâriciye Odasına (Bila maaş), Hariciye Muhasebesi Müdür / [12]89 Peşte Başşehbenderliği/ [12]92 Viyana Sefaret-i Seniyyesi İkinci Serkitâbetine / [12]94 Berlin Sefaret-i Seniyyesi İkinci Serkitabeti / [12]94 Berlin Sefaret-i Seniyyesi Birinci Serkitabeti / [12]95, [12]97 Ceneve ve Marsilya Başkitabet / [12]99 Sefâret-i Mezkûre H. 1303, M.1302 Müsteşarlık Memuriyeti / 1306 Nezâret-i Celile-i Hariciye

	Müdüriyetine, 1305, 1307 1313 Hariciye Nezareti Celilesinden azl edilmiştir.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Dördüncü Rütbeden Mecidî Nişanı, Rütbe-i sâni sınıf-ı Sanisi, Rütbe-i ula sınıf-ı sanisi ve dördüncü rütbeden Mecidî nişanı, [1293) Avusturya devleti tarafından üçüncü rütbeden Korvet dö Fer, [1295) Fransuva Jözef nişanları, Japonya hükümeti tarafından üçüncü rütbeden Ser lil Levan nişanı, Romanya hükümeti cânibinden ikinci rütbeden Korvet dö Români Madalya, 1308 Girit gümüş madalyası, 1309 Terfian rütbe-i ula sınıf-ı ula, 1310 İran şahı tarafından birinci rütbeden (şir-ü hurşid) Nişanı

Belge Özeti No: 31

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00001-00031
İSMİ	Serviçen Efendi
BABA ADI	Viçen
DOĞUM YILI	1231
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Ulahça, Arapça, Farsça, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ermeni Mektebi / Muallim-i Mahsus / Paris'te Tıp.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Bab-ı Seraskeri Hastahanesi Sertebabetinde / Fuat Paşa ile birlikte Mısır'a ve Paris'e Maiyet Memuru olarak gitmiştir / Mısır'da teşekkül etmiş olan Cemiyet-i İlmiye Azalığı / Cemiyet-i Tıbbi-i Mülkiye Riyasetine tayin olmuş / Dersaadet için Mebus seçilmiş / Hapishanelerin ıslahı ve usul ve terbiyesi hakkında teşkil olunmuş olan Komisyon'da / Sicill-i Ahval Komisyonu
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	İftihar / Dördüncü Mecidî ve Nişanı / Ula Sınıfı Sani / Üçüncü Rütbe Mecidî Nişanı / Üçüncü Osmanî / Hilal-i Ahmer Azalığı Nişanı / Rus Üçüncü Rütbeden Devlet Nişanı / ikinci Rütbeden Nişan-ı Al-i Osmanî.

Belge Özeti No: 32

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00013-00030 ermeni
İSMİ	Tomahson Efendi
BABA ADI	David
DOĞUM YILI	1259
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Ermenice, İtalyanca, İngilizce, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Sıbyan Mektebi / Paris'te Samuel Medar Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Bab-ı Ali Matbuat Kalemi / Tahrirat / Hariciye / Hariciye Hazine-i Evrak Mümevizliği / Tuna Komisyonu Başkitabeti / Tophane-i Amire Esham-ı Umumiye Dairesi / Kupon Muayene Kalemi Mümevizliği / Maliye Hazinesi Tercüme Kalemliğine / Rüşumat Emaneti Tercüme Kalemi / Galata Gümrüğü Muayene Memurluğu.

ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Dördüncü Rütbe / Mecidî / Rütbe-i Rabia (Asr-ı sultan Hamid Han-ı Sani namıyla Fransızca bir kitap telif etmesinden ötürü) / Dördüncü Rütbe Nişan-ı Osmanî.
----------------------	---

Belge Özeti No: 33

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00192-00221
İSMİ	Ormanyen Efendi
BABA ADI	Andon
DOĞUM YILI	1262
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Rumca, Fransızca, İtalyanca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i Tıbbiye.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Şehremaneti Heyet-i Sıhhiye Azalığı / Mabeyn-i Hümayun Tebabeti.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 34

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00191-00003
İSMİ	Şarl Karabet Görbiyan Efendi
BABA ADI	Agob Görbiyan Efendi
DOĞUM YILI	1301
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Almanca, İspanyolca, İngilizce, Ermenice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Anjor Mebani Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Paris ve Madrid Şehbenderlikleri / Hicaz Demiryolu Kum İmalathanesi.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 35

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00186-00005
İSMİ	Kegam
BABA ADI	Karakin Hafafyan
DOĞUM YILI	1305
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Ermenice, Almanca, İngilizce
MEZUN OLDUĞU OKUL	Üsküdar Berberyan Mektebi / Paris Darülfünun.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hüdevendigar Vilayeti Umur-ı Nafia Mühendisliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 36

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00184-00251
İSMİ	Ohannes Arapyan
BABA ADI	Kabril
DOĞUM YILI	1291
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rumca, Ulahça
MEZUN OLDUĞU OKUL	Üsküdar ve Mülkiye Rüştıyesi / Dersaadet Mülkiye İdadisi / Paris'te Muallim-i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	İstanbul Postahanesi / Sirkeci Merkezi Muayene Memurluğu / Beyoğlu Merkez Posta Memurluğu.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 37

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00179-00243
İSMİ	Ekmekçiyen Agop Efendi
BABA ADI	Boğoz Ağa
DOĞUM YILI	1300
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Arapca, Fransızca, Rumca, İtalyanca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Kadıköy Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Dersaadet'te Komisyoncu / Lazyan ve Şürekası Mağazası / Samsun Vilayeti Mühendis Muavinliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 38

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00176-00029
İSMİ	Kapril Sorban
BABA ADI	Papaz Aristaki
DOĞUM YILI	1300
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, Arapca, Farsça, Almanca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Hasköy Halıcıoğlu Tersiban Mektebi / Kadıköy Aramyan Mektebi / Mektebi Sultanî / Darülfünun Tıp Fakültesi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Aydın vilayetinde Marmaris Kazası Belediye Tebabetine.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 39

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00175-00051
İSMİ	Hırant
BABA ADI	Karnik
DOĞUM YILI	1302

BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, Arapça, Farsça
MEZUN OLDUĞU OKUL	Kumkapı Ermeni Patrikanesi Mektebi / Üsküdar ve Mercan İdadileri / Darülfünun Ulum-ı Tıbbiye.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Konya Vilayeti Şucaeddin Kazası Beledi Tebabetine.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 40

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00172-00124
İSMİ	David Karabet
BABA ADI	Medrod Hayik
DOĞUM YILI	1293
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Arapca, Rumca, İtalyanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	İlyanis Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Dersaadet Emtia-i Dahiliye Gümrüğü.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 41

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00171-00240
İSMİ	Apik Pertev Efendi
BABA ADI	Agop Efendi (Leton Parmakzade)
DOĞUM YILI	1272
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İtalyanca, Rumca, Ermenice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ortaköy Ermeni Mektebi / Paris'te okumuş.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Matbuat-ı Dahiliye Kalemî / Ebniye Müfettişliği / Aydın Vilayetine siyasi bir meseleden dolayı gönderilmiş / Bursa Komiserliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 42

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00170-00051
İSMİ	Onnik İstefan Efendi
BABA ADI	Agop Efendi
DOĞUM YILI	1301
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Şişli Fransız Mektebi / Moda Miktarist Mektebi / İtalya'da Ressamlık Okulu.

MEMURİYET YAPTIĞI YERLER- GÖREVİ	Moda Miktaris Mektebinde Resim Muallimliği / İngiltere Manchester Şehrinde Bir Fabrika Resimhanesinde / Ticaret Ve Nafia Nezareti Ressamlığı.
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 43

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00169-00249
İSMİ	Andon Bey
BABA ADI	Karabet Ağa
DOĞUM YILI	1281
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, Arapça, Arnavutca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ermeni Miktaryan Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER- GÖREVİ	Musul Vilayeti Kondöktörlüğü / Mamuratü'l-Aziz Vilayeti Kondöktörlüğünde / İşkodra Vilayeti Umur-ı Nafia Kondöktörlüğü.
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 44

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00169-00233
İSMİ	Kirkor Sanasyan Efendi
BABA ADI	Kasbar
DOĞUM YILI	1282
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Ermenice, İtalyanca, İngilizce, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Kadıköy Fereler Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER- GÖREVİ	Orman ve Meadin ve Ziraat Nezaretine Dava Vekaleti.
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	Sınıf-1 Sani Liyakat Madalyası / İtalya Devlet Nişanı.

Belge Özeti No: 45

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 0022-00085
İSMİ	Manuk Azaryan Efendi
BABA ADI	Azaryan
DOĞUM YILI	1266
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İtalyanca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ortaköy Ermeni Rüşdiyesi, Paris Sen Barb ve Kolej dö Frans.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER- GÖREVİ	1287 Mektebe-i Fünun Harbiye'de Fransızca muallimliği, 1290 Sadaret Tercümanlığı, Tahrirat-ı Hariciye Odası Memuriyeti, Hocabey Başşehbenderliği, Petersburg Sefareti Seniyyesi I. Kitabeti, Korfu

	Başşehbenderliği, Hersek ve Bosna Kumandanlığı Politika Müdüriyeti.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	İran Şir-i Hurşid Nişanı, Rütbe-i Saniye Sınıfı Sani, Sınıfı Mütamayız Rütbesi, Üçüncü Rütbe Mecidi, Rusya Sen İstanislas, Sent Anet Nişanı, Avusturya Kron dö fer Nişanı.

Belge Özeti No: 46

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00160-00060
İSMİ	Andon Bey
BABA ADI	Onnik
DOĞUM YILI	1306
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Almanca, Ermenice, Fransızca, Rumca, İtalyanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Fransa'da Mühendis-i Mekteb-i Sanayi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hüdevandigar Vilayeti Umur-ı Nafia Mühendisi.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 47

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00159-00074
İSMİ	Nersis Coyeryan
BABA ADI	Dikran Kalfa
DOĞUM YILI	1297
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İtalyanca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Beşiktaş Ermeni Mektebi / Sanayi-i Nefise-i Şahane.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Ebniye-i Seniye Ambarı Ressam ve Kalfa Muavinliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 48

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00158-00011
İSMİ	Baltaz Ertomas Efendi
BABA ADI	Paskal Efendi
DOĞUM YILI	1285
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, Rumca, İtalyanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Pangaltı Rahipler Mektebi'nde / Mekteb-i Sanayi-i Şahane / Paris Lour ve Lüksemburg ve Saint George ve Roma'da Vatikan ve Nasyonel Müzelerde tahsil
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hereke Fabrika-ı Hümayun Ressamlığı / Hereke Fabrika-ı Hümayunun Rüştüye Mektebinde Muallimlik.

ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Rütbe-i Salise / Dördüncü Derece Mecidî / Gümüş Sanayi Madalyası/ Dördüncü Rütbeden Osmanî / Üçüncü Rütbeden Osmanî / Üçüncü Rütbeden Mecidî.
----------------------	---

Belge Özeti No: 49

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00152-00088 incelenecek
İSMİ	Nikogos Ahasyan
BABA ADI	Bedros Ahasyan
DOĞUM YILI	1292
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İngilizce, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i İdadi-i Mülkiye.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Van- Şatak Kaymakamlığı ⁴ / Tutak Kaymakamlığı / İspir Kazası Kaymakamlığı / Kiğı Kaymakamlığı.

Belge Özeti No: 50

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00133-00226
İSMİ	Arzuman Efendi
BABA ADI	İstefan
DOĞUM YILI	1285
BİLDİĞİ LİSANLAR	İngilizce, Rumca, Fransızca, Ermenice, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i Sultanî.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Reji İdaresi Tahrirat Kalemi / Adliye Nezareti.

Belge Özeti No: 51

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00109-00229
İSMİ	Haçik Haçator
BABA ADI	Artin
DOĞUM YILI	1276
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İtalyanca, İngilizce.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Hasköy Ermeni Mektebi / Roma'da Okumuş.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Matbuat-ı Ecnebiye Kalemi.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Dördüncü Rütbe Mecidî / Rütbe-i Salise.

⁴ Van-Şatak kaymakamlığına tayin buyrulmuştur. Kaza ahalisine müteallik ve bir seneden beri tedip ve tenkili biddefeat talep olunan Güyan aşiretinin tedibine giden tabur ile hareket etmesi tebliği olduğu halde on beş gün sonra tabura iltihak eylediği ve birkaç gün evvel temarüz ederek vazifeden infikâk merkeze gelmesi hakkındaki talep ve müracaâtı rededilmişken bila-mezuniyet terk-i vazife ile merkez-i kazaya avdet eylediği anlaşılmış ve geçen senede aynı itizar-ı vahiye ile aşair-i mezkureyi tedip için sevk olunan taburlara iltihak etmemiş olduğundan ve böyle emre itaat etmeyen ve vazifeden kaçan memurlardan istifade gayr-ı mümkün bulunduğundan... 1 Eylül 326'da azledilmiştir.

Belge Özeti No: 52

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00078-00006
İSMİ	Nesim Roditi
BABA ADI	Danyal Roditi
DOĞUM YILI	1293
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İspanyolca, Rumca, İbranice, Almanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Galata İlyanis İsrailit Mektebi / İptidai / Rüştî / Mektebi Sultanî
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hariciye Nezareti / Marsilya Şehbenderliği / Batum Şehbendirligi.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i Salise.

Belge Özeti No: 53

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00073-00050
İSMİ	Bedros Zeki ⁵
BABA ADI	Papuçyan Karabet
DOĞUM YILI	1288
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Ermenice, İngilizce, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Üsküdar Berberyan Ermeni Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Şurayı Devlet Bidayet Mahkemesi / İstinaf Mahkemesi Kitabeti.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i Rabia / Mecidî Nişanı.

Belge Özeti No: 54

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00072-00020
İSMİ	İsak Amon
BABA ADI	Refail Avram Amon
DOĞUM YILI	1269
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İngilizce, İspanyolca, İbranice, Süryanice, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Muallim-i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Encümen-i Teftiş ve Muayene Azalığı / Vefa İdadisi Hesap ve Usul Dersleri Muallimliği / Mercan İdadisi Usul Defteri Muallimliği- / İstatistik İdaresi
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 55

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00072-00003
İSMİ	Artin Şerbetiyan

⁵ *Hüsn-i Hatt-ı Osmanî Meşk Defterleri, Kıraat ve İmla ve Sarf* Kitapları Maarif Nezaretince Tab ve Neşr Edilmiştir.

BABA ADI	Mıgırdıç Şerbetiyan
DOĞUM YILI	1272
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Ermenice, Rumca, İngilizce.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i Sultanî.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Adliye Nezareti / Tophanelioğlu Mekteb-i Rüşdi Fransızca Muallimliği / İzmir Ticaret Mahkemesi / Canik Ticaret Mahkemesi / Selanik Mektebi İdadi Fransızca Muavinliği / Drama İdadisinde Muallim / Bahri Sefid Bidayet Mahkemesi Reisliği / Sakız Ticaret Mahkemesi Riyaseti.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 56

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00066-00247
İSMİ	Agop
BABA ADI	Kivork
DOĞUM YILI	1271
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, İngilizce, Fransızca, Rumca, Ermenice.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Beyoğlu Ermeni Katolik ve Fransız Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Haydar Paşa Demiryolu İşletme İdaresi / Tahrirat-ı Ecnebiye Kalemi / Umur-ı Harbiye Nezareti İdaresi / Fenniyat İdaresi / Kala-yı Sultanîye Fransızca Muhabere Memurîyeti / Piriştine Muhaberat-ı Ecnebiye / Muhtelit Komiserlik Telgraf Muhabere Memurluğu / Bağdat Duyun-ı Umumi Nezareti / İşkodra Vali Muavinliği / Erzurum Duyun-ı Umumiye Nezareti.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Dördüncü Rütbe.

Belge Özeti No: 57

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00059-00204
İSMİ	Tomas Tomayan
BABA ADI	Komidias
DOĞUM YILI	1278
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, İngilizce, Fransızca, Ermenice, İtalyanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Dersaadet'teki ve Venedik'teki Murat Refail Mektepleri/ Venedik Darü'l- Fünunu Hendese Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Yanya Vilayeti Mühendisliği / Manastır Vilayeti Mühendisliği / Kosova Vilayeti Mühendisliği / Hüdavendigar Vilayeti Umur-ı Nafia Mühendisliği / Ertuğrul, Selanik Umur-ı Nafia Mühendisliği / Niğde Sancağı Mühendisliği / Kütahya Vilayeti Mühendisliği / Kosova Vilayeti Mühendisliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 58

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00058-00186
İSMİ	Lazban Agop
BABA ADI	Kivork
DOĞUM YILI	1290
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Ermenice, Rumca, Boşnakça.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Beyoğlu Fransız Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Beyoğlu Telgrafhanesi / Dedeagaç Telgrafhanesi Lisan-ı Ecnebi Muhabere Memurluğu / Kosova Taşlıca Telgraf Merkezi.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Mecidî

Belge Özeti No: 59

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00055-00171
İSMİ	Avadis
BABA ADI	İstepanyan Senpol
DOĞUM YILI	1269
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Ermenice, Rumca, İtalyanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Millet Mektebi'nde / Muallim- i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Hazine-i Hassa Muhasebe Klemi / Edirne Emlak-ı Hümayun Muhasebesi / Halep Emlak-ı Hümayun Muhasebesi / İzmit Çiflikat-ı Hümayun , Baltacı Çiftliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Rütbe-i Saniye.

Belge Özeti No: 60

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00051-00127
İSMİ	Mığırdıç⁶
BABA ADI	Servis
DOĞUM YILI	-
BİLDİĞİ LİSANLAR	Ermenice, Türkçe, Fransızca, Rumca, Rusça, Sırpça, Bulgarca, Ulahca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Surphac Ermeni Mektebi / Haydar Paşa Eczacı Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	İzmir Sancağı Redif Taburu Eczacılığı / Davut Paşa ve Kamil Paşa Hastaneleri.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	-

Belge Özeti No: 61

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00052-00080
-----------	---------------------------

⁶ İlet-İ Efrenciye'ye Dair Malumat Namıyla Ermenice Eseri Vardır.

İSMİ	Siron
BABA ADI	Karabet Diyon
DOĞUM YILI	1287
BİLDİĞİ LİSANLAR	Ermenice, Türkçe, Fransızca, Rumca, Arapça.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ortaköy Millet Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Musul Emlak-i Hümayun İdaresi / Hereke Fabrika-i Hümayunu.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Mecidî / Sınıf-ı Sani / Nişan-ı Osmanî

Belge Özeti No: 62

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00052-00219
İSMİ	Kirkor⁷
BABA ADI	Arasdakis Oskesyan
DOĞUM YILI	-
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Ermenice, Fransızca, İngilizce, Rum.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Ermeni Katolik Muhitarpest Rahipleri Mektebinde.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Ermenice Muallimi / Rüsümat Emanet-i Celilesi, Kütüp ve Resail Muayene Memurluğu / Galata Emtia-i Dahiliye Gümrüğü
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Papa Nişanı / Mecidî nişanı.

Rum Memurlar

Belge Özeti No: 1

DEFTER NO	BOA. DH. SAİD- 172
İSMİ	Yorgi Yuvanidis Efendi
BABA ADI	Miltiyadi Efendi
DOĞUM YILI	H. 1293
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Dersaadet, Kadıköy Moro Rum Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Haydarpaşa Anadolu Demir Yolları Şirketi Makinist Fabrikası / Makinist. Herke Fabrika-i Hümayunu Makinistlik.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	H.1320 Sanayi' Madalyası.

⁷ Ermenice Muallimi Nam Kitabı Telif Etmiş.

Belge Özeti No: 2

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 163
İSMİ	Esperu Makildis Panayot Efendi
BABA ADI	Cerrah Panayot Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1288
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i İ'dadi-i Mülkiye, Tıbb-ı Mülkiye.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Trabzon Vilayeti Lazistan Sancağı Belediye Tababeti. Konya Vilayeti Nevşehir Kazası Belediye Tababeti
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 3

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00162 - 00247
İSMİ	Anastaş Efendi
BABA ADI	Emanuel Bedan Efendi
DOĞUM YILI	H. 1292
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Rumca, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mukaddime-i Ulum, Tatavla Rum Mektebi, Dersaadet Şemsü'l-Ma'arif ve Maşrig-i Füzad Hususi Mektepleri, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Konya Vilayeti Nevşehir Kazası Belediye Tababeti, Tokat Sancağı Belediye Tababeti
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Rutbe-i Salise, Gümüş Sanayi Madalyası.

Belge Özeti No: 4

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00189 - 00215
İSMİ	Yorgaki Askoro Bey
BABA ADI	Tıbbiye Muallimi Aristidi Bey.
DOĞUM YILI	H. 1307
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Darülfünun-ı Osmani Tıp Fakültesi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Etfal Hastahanesi Asistanlığı, Sinop Sancağı Frengi Hastahanesi Operatörlüğü.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 5

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD – 00194 - 00085
İSMİ	Aramyan Efendi
BABA ADI	Kostaki Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1302
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Türkçe, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mercan Mekteb-i İ'dadi. Daru'l-Fünun-ı Osmani Hukuk Şubesi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Yanya Vilayeti İstinaf Mahkemesi azalığı
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 6

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00199 - 00123
İSMİ	Kostantinos Hırisyos Efendi
BABA ADI	Yanko Hırisyos Paşa.
DOĞUM YILI	H. 1286
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, İtalyanca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i Sultani, Paris Luiluinjan Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Anadolu Demiryolu/ Konya Ereğli Bulgurlu ve bir sene sonra Hama-Halep hattı/ Hıylında Hicaz Demiryolu muvakkıf memurluğu / hatt-ı mezkur Müfettişliği
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 7

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- --
İSMİ	Dimtoni Vasilyadis Efendi
BABA ADI	Memur Miltiyadi Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1290
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca, İtalyanca, İslavca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Millet Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Üsküp İstasyonu Posta Şubesi Memurluğu. Üsküp Telgraf ve Posta Merkezi Posta Memurluğu.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 8

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 0143
İSMİ	Aleksidyadi Efendi
BABA ADI	Serezacı ashabından Yorşaki Todoridis Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1283
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Türkçe, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i İbtidai ve Mekteb-i Sultani
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Mabeyn-i Hümayun Eczahanesi Hademeliği. Eczacı Muavinliği
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Beşinci mertebeden Mecidi Nişan-ı Zîşanı

Belge Özeti No: 9

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00179 - 00034
İSMİ	Yorgi Efendi
BABA ADI	Tanaş Ağa
DOĞUM YILI	H. 1302
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Türkçe, Ermenice.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum Mekteb-i İbtidaisi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Şehremanetine bağlı tebhirhane memurluğu
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 10

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00158 - 00031
İSMİ	Polidoros Efendi
BABA ADI	Esnaflar Dimitri
DOĞUM YILI	H. 1305
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Millet Mektebi, Fransız Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Beyoğlu Telgraf Merkezi.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 11

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00004 - 00016
İSMİ	Konstantinidi Aleksandros Paşa
BABA ADI	Tüccardan Konstantinos
DOĞUM YILI	H. 1255
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Almanca, İtalyanca, Fransızca, Rumca, İngilizce.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Fener Rum Mektebi, Muallimi Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Tercüme Odası / Teba-i Yunaniye Komisyonu Başkıtabeti/ Darülfünun Muallimliği / Meclis-i Kebir-i Maarif Daire-i İlmiye/ Beyoğlu Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi Azalığı/ İdare-i Mahkeme Ticaret Azalığı/ Selanik Vilayeti Müsteşarlığı/ Selanik Vali Vekaleti
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Mir-i Miran Rütbesi

Belge Özeti No: 12

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 0043
İSMİ	Aleko Kasap Efendi
BABA ADI	Teodor Kasap Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1288
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum mektebi, Mekteb-i Sultani.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Tahrirat-ı Hariciye Kalem.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 13

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 166
İSMİ	Avram Efendi
BABA ADI	Sarraflar Anestri Efendi (Barkaroğlu namıyla bilinir)
DOĞUM YILI	H. 1302
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Kumkapı Rum, Şemsü'l Mearif Hususi Mektebi, Mercan İdadisi ve Mekteb-İ Hukuk.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Midye Kazası Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumi Muavinliği.

ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	
---------------------------	--

Belge Özeti No: 14

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 199
İSMİ	Sotidi Efendi
BABA ADI	Dimitri Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1294
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Müslim ve Gayri Müslim Mektepleri.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Anadolu Hisarı Kavashğı/ Daire-i Belediye çavuşluğu.
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 15

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 71
İSMİ	Atnaşaki Efendi
BABA ADI	İzgoridi İstavrakı.
DOĞUM YILI	H. 1282
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum Mektebi, Mekteb-i Sultani.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Mudanya Kaymakam Muavinliği.
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 16

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 27
İSMİ	Yorgi Efendi
BABA ADI	Etıbbadan Dimitri Simon De Villö Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1283
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum Mekteb-i İbtidaisi, Mekteb-i Sultani
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Kosava Vilayeti üçüncü sınıf Kondüktörlüğü.
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 17

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 118
İSMİ	Hanri Kitasyos Efendi
BABA ADI	Esnaftan Aleko Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1298
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, İtalyanca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Millet Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Telgraf Posta Nezareti Posta Mesalihi Kalemı.
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 18

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 114
İSMİ	Anastas Efendi
BABA ADI	Esnaftan Kosti.
DOĞUM YILI	H. 1298
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Millet Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Beyoğlu Telgrafhanesi/ Selanik Vilayeti Posta Telgrafhanesi.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 19

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 18
İSMİ	Yanko Efendi
BABA ADI	Andon.
DOĞUM YILI	H. 1268
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Fener Rum Mekteb-İ Kebiri, Atina Darü'l-Fünun.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Mahkeme-i Temyiz Baş Müdde-i Umumiliği Kalem. Vize Kazası Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumi Muavinliği. Limni Sancağı Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumi Muavinliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Doktora Diploması.

Belge Özeti No: 20

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 59
İSMİ	Alekyo Yadis Karakaş Efendi
BABA ADI	Yorgi Karakaş Ağa.
DOĞUM YILI	H. 1273
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İtalyanca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Panayi Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Amasya Sancağı ikinci Sınıf Kondüktörlüğü. Kudüs İkinci Sınıf Kondüktörlüğü.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 21

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 53
İSMİ	Kostantin Nikolidi Efendi
BABA ADI	Leonidi Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1277
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Türkçe, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mekteb-i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Piriştine Ve Erzurum Telgraf Merkezleri Muhaberat-ı Ecnebiye Memuriyeti. Tarabya Telgraf Merkezleri Muhaberat Memurluğu.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 22

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD.- 168
İSMİ	Dimitraki Anestoplo Efendi
BABA ADI	Soptoraki Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1294
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Samatya Aya Kostanyadis Mektebi. Fener Rum Mektebi. Beyoğlu Sen Mişel Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Cemiyet-i Rusumiye Azalığı.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i Salise

Belge Özeti No: 23

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD - 148
İSMİ	Yorgi Yorgiyadi Efendi
BABA ADI	Dava Vekili Panayot Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1299
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Millet mektebi, Mekteb-i Sultani.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Dersaadet Postahanesi Tevziat Kitabeti.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 24

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 28
İSMİ	Ekil Efendi
BABA ADI	Eczacıbaşı Yorgaki Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1280
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Türkçe, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum Mektebi, mekteb-i Sultani.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Resmo Rusumat Müdiriyyeti Manifesto Memurluğu.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 25

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 139
İSMİ	Aleksandır Efendi
BABA ADI	Tüccardan Zaharof Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1254
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Tüccar Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Ayvalık Düyun-ı Umumiye Müdiriyyeti Memurluğu.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 26

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00189 - 00061
-----------	-----------------------------

İSMİ	Yani Papadopulo Efendi
BABA ADI	Büyükdere Kilisesi Papazlarından Oniyos Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1305
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Türkçe, Rumca, İngilizce.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Galata Fransız Sen Pier Mektebi, Mekteb-i Sultani
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	İngiliz Estern Telgraf Kumpanyası. Yeniköy Telgraf ve Posta Merkezi Muhaberat-ı Ecnebiyye Memurluğu.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 27

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 0023
İSMİ	Kosti Fikri Efendi
BABA ADI	Yani Papa Todori.
DOĞUM YILI	H. 1282
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum Mektebi, Muallim-i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Trabzon Reji Mümeyyizliği, İnebolu Rusumat İdaresi Tercümanlığı, Manifesto Kitabeti.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 28

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 003
İSMİ	Pavlaki Efendi
BABA ADI	İlyas Hava
DOĞUM YILI	H. 1218
BİLDİĞİ LİSANLAR	Arapça, Türkçe, İtalyanca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Muallim-i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Şûra-yı Devlet Azalığı.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 29

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 004
İSMİ	Yorgaki Petropulo Efendi
BABA ADI	Aleko Lekufet Bey
DOĞUM YILI	H.1243
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Muallim-i Mahsus
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Bab-ı Ali Tercüme Kalemî/ Sisam Kapı Kethudalığı/ Bab-ı Ali Ve Tanzimat Tercüme Kalemî/ İstikraz Komisyonu Sermütercimliği/ Şehremaneti Meclis Mütercim Azalığı/ Muhtelit Divan-ı Zaptiye Meclis Azalığı/ Adalar Kaymakamlığı/ Tahrir-i Emlak 13. Daire Muavinliği/ Selanik Politika Memuriyeti/ Girit Maleviz Kaymakamlığı/ Kaşot Adası Kaymakamlığı/ Mis Adası Kaymakamlığı.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Mütemayiz

Belge Özeti No: 30

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 005
İSMİ	Anastaş Nikolayidis Efendi
BABA ADI	Bahçıvan Nikola
DOĞUM YILI	H. 1253
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Samatya Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Müvezzi' / Mekatib-i Mevrude Memurluğu/ Sermemuriyet.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 31

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 007
İSMİ	Dimitraki Efendi
BABA ADI	Bağdatlı Hacı Mansur Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1254
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Muallim-i Mahsus.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Saray-ı Hümayun-ı Mülükane Tefrişat ve Techizat Memurluğu/ Saray-ı Humayun ve Köşkerin İnşaatına nezaret/ Telgraf ve Posta Nezaret-i Aliyyesi Mühendis Muavinliği.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 32

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 0010
İSMİ	Yanko Efendi
BABA ADI	Rum Patrikhanesi Kapıkethüdası İstavraki.
DOĞUM YILI	H. 1267
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Fener Rum Mektebi, Mekteb-i Sultani Hukuk Bölümü
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Atik 3. Makeme-i Ticaret Aza Mülazimliği/ Mahkeme-i Ticaret 2. Meclis Aza Mülazimliği.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 33

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 0014 - 051
İSMİ	Yanko Efendi
BABA ADI	Esnaf Hıristaki
DOĞUM YILI	H. 1269
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Türkçe, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Bab-ı Ali Matbuat Kalemî/ Hariciye Nezaret-i Celilesi Deavi Kitabeti/ Mahkeme-i Ticaret Dairesi/ İcra Dairesi Muavinliği.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	4. Rütbeden Mecidi Nişanı.

Belge Özeti No: 34

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 0014 - 0236
İSMİ	Vasilaki Efendi
BABA ADI	Tüccar Mihal
DOĞUM YILI	H. 1267
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Beyoğlu Panaiya Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Teselya Şimendüferleri İnşaatı / Terkos Su Kumpanyası İnşaatı Hizmeti/ Selanik 3. Sınıf Kondöktör.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 35

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 0014 - 247
İSMİ	Apostol Englidis Efendi
BABA ADI	Kasap Engli
DOĞUM YILI	H. 1265
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Heybeliada Rum Ticaret Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Haydarpaşa Demiryolu İdaresi Mülazemet/ İzmir Sancağı Yalova Tariki 2. Sınıf Kondöktörlüğü/ Şile Tariki 2. Sınıf Kondöktörlüğü/ Şile 2. Sınıf Kondöktörlüğü.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 36

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 0015
İSMİ	Sezar Karmılıç Efendi
BABA ADI	Kaptan Kostantin
DOĞUM YILI	H. 1273
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İtalyanca, Macarca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Gülhane Mektebi, Atina Ekol Politeknik Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Ebniye İnşaatı/ Demiryolları Keşfiyatı/ Terkos Su Yolu Ameliyatı/ İşkodra Vilayeti 3. Sınıf Mühendisliği.
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No: 37

DEFTER NO	BOA. DH. SAİD. 0016-00249
İSMİ	Tafraki Efendi
BABA ADI	Dimitraki
DOĞUM YILI	1264
BİLDİĞİ LİSANLAR	Rumca, Fransızca, Türkçe
MEZUN OLDUĞU OKUL	Fener Rum Mektebi

MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Mudanya Sandık Memuriyeti/ Mudanya Rüsumat müdüriyeti Mizan Kitabeti/ Mudanya Duhan Fabrikası Muavinliğine/ Mudanya Bidayet Mahkemesi azalığı
---------------------------------------	---

Belge Özeti No: 38

DEFTER NO	BOA. DH. SAİD. 00021- 00115
İSMİ	Kostantin Kalfopolo Efendi
BABA ADI	Mimar Yorgi
DOĞUM YILI	1272
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum Mektebi, Mühendishane-i Berri-i Hümayun
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Canik sancağı birinci sınıf Kondüktörlüğü

Belge Özeti No: 39

DEFTER NO	BOA. DH. SAİD. 022- 00201
İSMİ	Aleko Efendi
BABA ADI	Ser- Eczacı Yorgaki Bey
DOĞUM YILI	1286
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum Mektebi, Mekteb-i Sultani
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Tahrirat-ı Hariciye Kalemî/ Kalas Baş-şehbenderhanesi kançılarlığı
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	Rütbe-i salise

Belge Özeti No: 40

DEFTER NO	BOA. DH. SAİD. 0023- 00126
İSMİ	Yorgaki Efendi
BABA ADI	Saray tabiplerinden Fındık-zade Kostaki Efendi
DOĞUM YILI	1267
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Fener mahalle mektebi, Beyoğlu Panayiya Mektebi, Muallim-i mahsus
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Şura-yı Devlet Fihrist Odası/ Şura-yı Devlet Nafia Dairesi Mukayyidliği/ On ikinci Daire İane-i Şehriyye-i Harbiyye Komisyonu azalığı/ İskân-ı Muhacirin Şubesi Kâtibliği/ Şura-yı Devlet Evrak Odası
ALDIĞI RÜTBE- NİŞANLAR	Rütbe-i salise

Belge Özeti No: 41

DEFTER NO	BOA. DH. SAİD. 0023- 00224
İSMİ	Kostaki Fikri Efendi
BABA ADI	Yani Papatodori
DOĞUM YILI	1282
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca

MEZUN OLDUĞU OKUL	Rum mektebi, muallim-i mahsus
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Trabzon Reji Acenteliği Mübeyyizliği/ İnebolu Rüsumat İdaresi Tercümanlığı ve Manifesto Kitabeti/ Dersaadet Emtia-i Dahiliye Gümrüğü Muayene Kitabeti
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No: 42

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00026 - 00158
İSMİ	Yanko Fotyadi Paşa
BABA ADI	Aleksandır Fotyadi Efendi
DOĞUM YILI	1243
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Rumca, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Dersaat'te tahsil etmiştir.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	1272 Memleketeyn Beyliği Kapı Kethüdalığı / Kaimmakam-ı Teodor Banih / Prens Kaimmakamı / Memleketeyn Komiserliği / Komisyon Azalığı / Atina Orta Elçiliği / Floransa Fevkalade Murahhas Elçi / İkinci Mahkeme-i Ticaret Azalığı / Şura-yı Devlet Azalığı / Girit Valiliği / Roma Sefareti .
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Mütamayız / Rütbe-i Ula Sınıf-ı Ula / Rütbe-i Bala / Rütbe-i Samiye / Vezaret / Üçüncü, ikinci, birinci rütbelerden Mecidi Nişanı / Birinci Rütbeden Nişan-ı Ali Osman / Yunan Devleti Suver Nişanı / İtalya Devleti Sen Moris, Büyük Kordonlu Lazar Nişanı.

Belge Özeti No: 43

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00018-00130
İSMİ	Aleksandır Karatodori Paşa
BABA ADI	İstefanaki Karatodori
DOĞUM YILI	1249
BİLDİĞİ LİSANLAR	Fransızca, Rumca, Türkçe.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Paris'te edebiyat, fen ve hukuk tahsili.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	1266 Tercüme Odası / Meclis-i Vala Tanzimat Dairesi Kitabeti / Mahkeme-i Ticaret-i Bahriye Riyaseti / Girit Vilayeti Müşavirliği / Ticaret ve Hariciye Nezareti MüsteŐarlıkları / Roma Sefareti Orta Elçilik / Nafia Nezareti / Berlin Kongresine Murahhas / Girit Valiliği / Hariciye Nazırlığı / Sisam Beyliği / Mabeyn-i Hümayun Mütercim-i Evvel.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Sani / Rütbe-i Ula Sınıf-ı Ula / Rütbe-i Vala / Rütbe-i Saniye-i Vezaret / Girit Madalyası / Birinci Rütbeden Mecidi / İkinci ve Birinci Rütbeden Osmanı / Avusturya Devleti Birinci Rütbeden Fransuva Yosef / İtalya Devleti Koron Di Tali / İtalya Devleti Sen Moris Lazar / İsveç Devleti Piyos Necm-i Őimali /

	Papalık Piyos Nişanı / İran Devleti İkinci Rütbeden Şir-i Hurşid Nişanı / Yunan Devleti Sen Suver Nişanı .
--	--

Belge Özeti No: 44

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00018-00025
İSMİ	Nişan Safer Efendi
BABA ADI	Tüccardan Agop Canik Ağa
DOĞUM YILI	1264
BİLDİĞİ LİSANLAR	Ermenice, Fransızca, İngilizce, Rumca, Almanca, İtalyanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Muallim-i Mahsus, Tarih, Coğrafya, Riyaziyat Eğitimi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	1280 yılı Tahrirat-ı Hariciye Odası, Tahrirat-ı Hariciye Odası Mümeyyiz, Şehbender Müdüriyeti, Tahrirat-ı Hariciye Mühimme Müdüriyeti, Ali Fuat Bey'in Kitabet Hizmeti Görevi.
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Mütamayiz, Rütbe-i Ula Sınıf-ı Sani, Üçüncü Rütbeden Mecidi Nişanı, Avusturya Devleti Fransuva Josef Nişanı, İspanya Devleti Azabıla Katolik Nişanı, Fransa Hükümeti Karpon dö nor Nişanı, Yunan Devleti Sen Suver Nişanı, Japonya Hükümeti Şemstali Nişanı.

Musevi Memurlar

Belge Özeti No : 1

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00002-00220
İSMİ	Galpar İskender
BABA ADI	Hurşid
DOĞUM YILI	1254
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Edirne Telgrafhanesi/ Fransızca Muhabere Memurluğu/ Beyoğlu Telgrafhanesi/ Niş Telgrafhanesi/ Ruscuk Telgraf Merkezi/ Fav Muhabere Memuriyeti/ Draç Merkezi/ Ruscuk Kontrol Memurluğu/ Bağdat Şef İstasyonluğu/ Bağdat Telgraf Müfettişliği Muavinliği/ Bağdat Seyyar Müfettişliği/ Musul Müfettişliği/ Sivas-

	Diyarbakir Seyyar Telgraf Mufettişiliği/ Kastamonu Telgraf Ve Posta Mufettişiliği
ALDIğI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i salise

Belge Özetini No : 2

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00002-00499
İSMİ	Yusuf Bey
BABA ADI	Franko Paşa
DOğUM YILI	-
BİLDİğİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Arapca, Rumca, İtalyanca, İngilizce
MEZUN OLDUğU OKUL	Muallim-i mahsus
MEMURİYET YAPTIğI YERLER/GÖREVİ	Tahrirat-ı Hariciye Odası/ Şehremaneti/ Okterva ve Tahkik-i Tabiyet-i Yunaniye Komisyonlar/ Muhtelit Rusya Komisyonu/ Hilal-i Ahmer Kitabeti
ALDIğI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-İ Mecidi, Dördüncü Rütbe Osmani, Rusya Devlet Nişanı, Yunan Devlet Nişanı, Romanya- İtalya Devlet Nişanı, İsveç Ve Norveç Devlet Nişanları, Portekiz Devlet Nişanı, Üçüncü Rütbe Osmani Nişanı, Japonya Devlet Nişanı, Almanya Devlet Nişanı, İkinci Rütbe Mecidi

Belge Özetini No : 3

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00003-00059
İSMİ	Yamur Efendi
BABA ADI	David
DOğUM YILI	-
BİLDİğİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca
MEZUN OLDUğU OKUL	Hasköy Yahudi milleti mektebi
MEMURİYET YAPTIğI YERLER/GÖREVİ	Telgraf İdaresi/ Telgrafhane Muhabere Odası/ Bab-ı Âli Tercüme Odası/ Hazine-İ Maliye Mütercimliği/ Şura-yı Devlet Mütercimliği/ Şura-yı Devlet Azalığı/ Mahkeme-İ Ticareti İstinaf
ALDIğI RÜTBE-NİŞANLAR	Rütbe-i salise, rütbe-i salise, ula sınıf-ı sani

Belge Özetini No : 4

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00018-00029
İSMİ	Yasef Selami Efendi
BABA ADI	Pehaskıl
DOğUM YILI	1272
BİLDİğİ LİSANLAR	Arapça, Farsca, Türkçe, Fransızca, Rumca, İtalyanca, İspanyolca
MEZUN OLDUğU OKUL	İnadiye Mekteb-i Rüştisi, Kuzguncuk İtihad-ı İsraillet, Muallim-i mahsus

MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Üsküdar Bidayet Mahkemesi/ Yanya Vilayeti Mukevelat Muharirliği/ Midillü Vilayeti Mukevelat Muharirliği/ Midüllü Müdde-i Umumiliği / Biga Ticaret Mahkemesi Riyasetine/ Mersin Ticaret Mahkemesi Riyasetine/ Adana Ticaret Mahkemesi Riyaseti / Ankara-Konya Adliye Müfettiş Muavinliği/ Aydın- Cezayir-i Bahr-i Sefid Adliye Müfettiş Muavinliği
ALDIĞI RÜTBELER- NİŞANLAR	

Belge Özeti No : 5

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00021-00011
İSMİ	Simon Efendi
BABA ADI	Yorgi Apelli
DOĞUM YILI	1275
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Kilise mektebinde, İngiliz mektebinde
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Şehremaneti Hendesehanesinde

Belge Özeti No : 6

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00037-00157
İSMİ	Yakup Kohen Efendi
BABA ADI	David
DOĞUM YILI	1274
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İspanyolca, Arapça, Ermenice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Kuzguncuk İlyanis İsrailit mektebi, Beyoğlu Surp mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Tahrirat-ı Hariciye Evrak Odası/ Galos Şehbenderliği/ Karayuva Şehbenderliği

Belge Özeti No : 7

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00045-00145
İSMİ	Hanri Ermanuk
BABA ADI	Joj Ermanuk
DOĞUM YILI	-
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Rumca, Fransızca, İtalyanca, Ulahça
MEZUN OLDUĞU OKUL	İbtida-i, sultani
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Mekteb-i Hukuk-ı Şahaneye Mubassır/ Matbuat-ı Ecnebiye Kalemi/ Makteb-i Tibbiye-i Şahane Fransızca Muallimliği/ Tercüme Kalemi Hulefahı/ Umur-ı Şehbenderlik Kalemi/
ALDIĞI RÜTBELER- NİŞANLAR	Dördüncü rütbe, Mecidi nişanı, Nişan-ı âli Osmanî

Belge Özeti No : 8

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 000116-00235
İSMİ	Nesim
BABA ADI	Hayim
DOĞUM YILI	-
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Arapça, Farsça, Ermenice, Musevice
MEZUN OLDUĞU OKUL	Musevi sıbyan mektebi, Beşiktaş Rüştisi, Mekteb-i İdadi-i Mülki
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Manastır Vilayeti İzla Kapusu Pasaport Memuriyeti

Belge Özeti No : 9

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00169-00160
İSMİ	Mışon Kohen
BABA ADI	Haham Yako Efendi
DOĞUM YILI	1300
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İspanyolca, İbranice, Almanca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Hasköy Musevi mektebi, Şala Masarır Mekteb-i Hususisi, Vefa Mekteb-i İdadisi, Mekteb-i Tıbbiye-yi Mülkiye
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Konya Beyşehir kazası belediye tebabetine
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No : 10

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00184-00140
İSMİ	Markor İkiz
BABA ADI	Baroh
DOĞUM YILI	1298
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İspanyolca, İbranice, Rumca
MEZUN OLDUĞU OKUL	Eder Ahayim Musevi Mektebi, Vefa İdadisi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Şehremaneti tebabetine/ Mihaliççık kazası beledi tebabeti
ALDIĞI RÜTBENİŞANLAR	

Belge Özeti No : 11

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00189-188
İSMİ	Mois Musa Ralmadiko
BABA ADI	Marko
DOĞUM YILI	-
BİLDİĞİ LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Rumca, İngilizce, İbranice

MEZUN OLDUĞU OKUL	Musevi ve Rum İdadi Mektepleri/ Fenar Rum Orman Mektebi
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Biga Sancağı Orman Mufettişi/ Kütahya Sancağı Orman Mufettişi/ Bahriye Nezareti/ Bahriye Nezareti Binbaşılığı/ Kaymakamlığı ve Miralaylığı/ Bahriye Nezareti Tercümanlığı
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	Dördüncü, Üçüncü Mecidi, Alman- İtalyan- Fransa Devlet Nişanları

Belge Özeti No : 12

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 161
İSMİ	Yakofiruz Efendi.
BABA ADI	Esnaf İsâk Efendi.
DOĞUM YILI	H. 1300
BİLDİĞI LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, Rumca, Musevice.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Fransız Alyans Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	Dersaadet Postahanesi Mekatib-i Mevrude Kısım-ı Evvel Dairesi
ALDIĞI RÜTBE-NİŞANLAR	

Belge Özeti No : 13

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD. 00042-00004
İSMİ	İsak Luy Efendi
BABA ADI	İbrahim Luy
DOĞUM YILI	1283
BİLDİĞI LİSANLAR	Türkçe, Fransızca, İspanyolca, Almanca.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Mektebi Sultani, Almanya ve Saksonya'da Ziraat Eğitimi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER-GÖREVİ	Manastır Ziraat Mufettişliği, Adana Ziraat Mufettişliği.
ALDIĞI RÜTBE NİŞANLAR	-

Belge Özeti No : 14

DEFTER NO	BOA. DH.SAİD- 00194 - 00095
İSMİ	Karaoğlan Yasif Ağa
BABA ADI	Yako.
DOĞUM YILI	H. 1288
BİLDİĞI LİSANLAR	Türkçe, Musevice.
MEZUN OLDUĞU OKUL	Hasköy Musevi Mektebi.
MEMURİYET YAPTIĞI YERLER/GÖREVİ	H. 1330 Belediye İtfaiye Memurluğu.

ALDIĞI RÚTBE- NİŞANLAR	
---------------------------	--

Sıfat Fiillerle Oluşmuş Dönüşümlü *Tipolojik* Yapılarda Özne-Yüklem
Bağıntıları

Meriç GÜVEN¹

Öz

Doğal dillerde “temel cümle”ler çeşitli dönüşümleri geçirir ve belli dizimsel kuralları olan yeni ve farklı dilbilgisel yapılar kurabilirler. Türkçe, doğal ve büyük dillerin (Farsça *çe, ke*; Fransızca *qui, que*; Almanca *der, dass*; İngilizce *Who, which*’..ile) “Ki” bağlacı tabanında gerçekleştirdiği “participle biçimindeki dönüşümleri gerçekleştirdiği gibi “parasentem” sayılan tek kelimelik dönüşümleri de doğrudan alabilir ve dönüşümlü yapı oluşturabilir. Türkçenin, somut biçimde ve kurallı ve bir düzenek içerisinde işleyen bu düzgüsel özelliği, onu diğer dillerden ayırır ve üstün kılar. Türkçede doğrudan dönüşümlü yapılar oluşturan veya dönüşmüş yapılar kuran sıfat fiilli bu yapılar, Hint-Avrupa dillerindeki yan cümleler “subordinate cluse, nebensatz”’in işlevlerine benzer bir işlevsellik taşırlar. Bir alt/yan cümleyi, bir üst/temel cümleye bağlar; üst cümlenin ögesi veya ögesinin bir unsuru yapar. Arap ve Osmanlı nahvinde olduğu gibi manası bir başka cümle tarafından tamamlanan ve “tam cümle”lerdeki “aslî cümle”yi itmam eden bu yapılar, sıfat-fiille oluş(turul)dukları için “cümle-i vasfiyye” sınıfından bir “mütemmim cümle” sayılırlar. Bu çalışmada, dönüşümlerinde alomorflu /-An/ sıfat fiilini veren K’li yapıların, yapısal ve anlamsal kullanılışları incelenmiş; cümlelerdeki “sıfat(laşma) dönüşümleri Türkçedeki cümle çeşitleri bağlamında ve özne yüklem bağıntısı içinde irdelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkçe cümle, özne-yüklem, dönüşüm, sıfat-fiil, /-An/

**Subject-Verb Agreements in Transformational Typological Structures
with Verbal Adjectives**

Abstract

In natural languages, main clauses undergo various transformations, and may form new and different grammatical structures having certain syntactic rules. Turkish language has not only transformations in the forms of participle, which were done by natural and major languages on “ki” conjunction (with ‘çe, ke’ in Persian; qui, que in French; der, dass in German;

¹ Yrd. Doç. Dr.; Uşak Üniversitesi.

who, which in English), but it also has directly single word transformations accepted as “parasyntemes”, and may form a transformed structure. This normative characteristic of Turkish language functioning in a regular mechanism and within a concrete form distinguishes it from other languages, and makes it superior. These verbal adjective structures, which constitute direct transformational structures or form transformed structures, assume similar functionality of subordinate clauses (nebensatz) in Indo-European languages. They connect the subordinate clauses to superordinate/main clauses, and make it an element of superordinate clause or a component of its element. These structures, whose meaning are complemented with another clause and supplement the main clause in “full sentences” as in Arabic and Ottoman syntax, are regarded as the “complementary clause” under the category of relative clause (cümle-i vasfiyye) since they are formed with verbal adjectives. In this study, the structural and semantic use of structures with Ki, which provide the allomorphic verbal adjective of /-An/ in their transformations, were examined; and adjectivization transformations in sentences are scrutinized and assessed in terms of sentence types in Turkish language and within sentence-verb agreement.

Keywords: Turkish clause, subject-verb, transformation, verbal adjective, /-An/

Giriş

Doğal dillerde “temel cümle” kalıpları, katma, silme, değiştirme, değiştirim ve sıfat(laşma) dönüşümleri geçirerek belli bir dizimsel kuralı olan yeni ve farklı dilbilgisel yapılar kurabilir, yeni ifade biçimleri oluşturabilir. Türkçe, “yeniden yazım kuralları”ndan yararlanılarak oluşturulmuş bu dönüşümleri gerçekleştirme yetisi yönünden işlek, bu dönüşümlerle oluşmuş yapıları kullanma açısından niteliklidir. Diğer dillerin yan veya yardımcı cümle ile karşıladığı ve “Ki” tabanında oluşturduğu türevli bu kabil dizilişleri “Ki” bağlayıcısı tabanında gerçekleştirdiği gibi o dillerden farklı olarak düzgüsel çerçeve içerisinde isim-fiil (participium, zarf-fiil(gerundium) veya bildirici (predicatum) öğeleriyle ve “parasentem” özellikleri taşıyan tek bir kelime ile de karşılayabilir. Türkçe, Bir cümlenin, başka bir cümlenin içerisinde onun bir ögesi veya ögesinin bir bölümünün tamamlayıcısı olarak görev aldığı “participles”, “personal participe”, “adjective clauses” veya “relative clauses” gibi “Batı dillerindeki yan cümlelerin işlevlerine benzer bir işlevsellik ile bir alt/yan cümleyi, bir üst/temel cümleye doğrudan bağlar ve bağlama derece ve ögesine göre bağımlı bir cümle yapabilir. (Demir, Yılmaz 2003: 213). Hint-

Avrupa dillerindeki yan cümlelerin “subordinate cluse-nebensatz”ın yerini tutan ve “içe dönük bir konuşma” sayılan insan düşüncesinin en ileri ve gelişmiş halini en basit biçimde ifadeye yarayan sıfat-fiil ve zarf fiilli bu yapılar, Türk cümlesini diğer dillerden ayırır ve ona sadelik ve açıklık kazandırır, ifade kolaylığı sağlarlar. Türkçe için karakteristik (özgü, ayrıtsal, belirleyici) olan ve ayırt edici özellik taşıyan bu düzgüsel (normatif) özellik, yaygın olarak Dönüşümlü Dilbilgisinde “sıfat(laşma)-adjectivisation”, Üretimsel Dönüşümlü Dilbilgisinde “değiştirim-substitution” sıfat dönüşümleri yapar. Geçici vasıf taşıyan ve niteleme görevi ile yan cümle oluşturan alt cümle seviyesindeki bu “*cümlemsi*”li yapılar, Türkçede cümle yapısının geçirdiği aşamalar ve biçimleniş safhalarındaki değişimlere bağlı olarak gittikçe artan bir sıklıkta kullanılmıştır. Kök-Türkçe’deki cümlelerin genellikle basit “temel” cümle biçiminde olması (Tekin 1992, 69-119) Uygur devresinden itibaren basit cümlelerin yanında şartlı birleşik (Akalm, 1998, 4), Karahanlı Türkçesi ile birlikte *sıfat-fiilli* girişik birleşik cümlelerin kullanılması, Harezmi Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinde sıfat-fiilli girişik birleşik cümlelerin işlevsellik kazanması ve giderek daha da artması günümüz Türkçesinde ise genel örnek “prototip” oluşturacak bir kullanım sıklığı ve yoğunluğu kazanması bu savı doğrular niteliktedir. Bugünkü Türkçede –An ekine karşılık gelen /-(G)An/ ekinin sıfat-fiil yapma görevi ile kullanılmasına Eski Türkçenin Köktürk ve Uygur dönemi metinlerinde rastlanmamakta, Karahanlı Türkçesinden itibaren “törütgen igidgen keçürgen idim Kutadgu Bilig 124” (Akar 2003, 107-108). Çağatay Türkçesinde “her kişi körse periler içresin köz merdümün/ bir perini cilve kılğan sağınur insan ara Baykara Divanı 8/-3”; Kıpçak Türkçesinde “safir cevriñ çekmegen issi savuk tatmagan harb kişiniñ üni kulağına tigmegen dağı mübarizler kılıcıñın berkını körmegen idi Gülistan 296-10, 12 “Harezmi Türkçesi”nde-“hamr için tal tikenge tağı hamr satganga tağı alganga tağı hamr içgenler gatında oturup..Nehcu’l Ferâdis 363-11) ve Eski Anadolu Türkçesinde /-An/’lı biçimleri ile “dün namazın kılanlar turalar MC 4a-9; ağı sandal bâriddür ve ikinci derecede ve harâretten olan baş ağrısına çatı müfiddür Müntahab-ı fi’t Tıbb 157 a-1” geçmiş, geniş ve şimdiki zaman karşılıklarında kullanılmasına rastlanmaktadır. Günümüz Türk dillerinde G sesinin muhafaza edildiği; fakat tonlu-tonsuz, art damak-ön damak süresiz /-(G)An/ veya “G” sesinin düştüğü ve düz-geniş ünlülerinin bulunduğu/-An/ allomorfları “biçimbirimsel değışkeleri ” ile Anadolu ağızlarında ve Çağdaş Türk şivelerinde farklı anlam ve görev ilintileriyle kullanılmaktadır. Eski dönem Türkçelerinde hareket ismi, bugünkü Türk dillerinde niteleme görevli sıfat yapan ve kendi anlam ve işlevinin yanında Özbek ve Kazak Türkçelerinde olduğu gibi an, -dik ve -

mış karşılığında çeşitli zaman ilintileri yapmakta kullanılan /-An/ sıfat-fiil eki, Gagauz Türkçesi'nde /-An/ "sarfoş edan ot kokuları TLG 2007": 135; Azerbaycan Türkçesi fe'li sıfat olarak "axan su TLG 2007: 212"; Türkmen Türkçesi /-An/ "oyanan TLG 2007: 277"; .Özbek Türkçesi -gän(kän,qan) "Qişi bilän uxláb yatib cüdä aç qalgangä oxşaydi: bütün kış uyuyup ok aç kalmışa benziyor TLG 2007: 336; Kazak Türkçesi "cılağan bala: ağlayan çocuk" TLG 2007: 471; Başkurt Türkçesi. gan, gon biçimiyle "cıynalıp turgan cer toplanılan yer TLG 2007: 526" Kırgız Türkçesi gan, qan, kän kilgän "qunaq gelen misafir TLG 2007: 793" yoğun biçimde görülür.

2. Kavramsal Çerçeve

Türkçede sıfat-fiillerle kurulan ve yan veya yardımcı cümle olan ya da bu cümlelerin bir ögesi olarak kullanılan cümle(msi)lerle ilgili bu çalışmanın kuramsal-kavramsal çerçevesini Türkçedeki /-An/ sıfat-fiilli yapılar oluşturmaktadır. Türkçe, sıfat-fiilli yapılar yönünden zengin bu yapıların yer aldığı dönüşümler bakımından işlek ve velud bir dildir. Türkçede, doğal ve büyük dillerin yan cümle (nebensatz) ile oluşturduğu içinde sıfat-fiilli yapıların bulunduğu dönüşümler *sıfat(laşma) "adjectivisation" dönüşümleri* o dillerdekine benzer biçimde "Ki" bağlacı temelinde oluşturulduğu gibi, o dillerden farklı olarak doğrudan yüzey yapıya ulaştırılarak somut dil "edim" biçiminde çok katmanlı ve daha üst düzlemli dizgeler halinde *dönüşümlü yapılar* ortaya konabilir. Türkçede fiilimsilerle gerçekleştirilen dönüşümler içerisinde sıfat-fiilli dönüşümler, sıfat-fiilli dönüşümler içerisinde de /-An/'lı sıfat-fiiller daha sık ve yoğun kullanılmıştır(Ergin 2002:334; Korkmaz 2009: 351). Sıfat-fiilli yapılar, Cümle yapısı Dil Bilgisi ve Dolaysız Kurucular Dilbilgisinde ad öbeği "özne" ve Metin Dil Biliminde konu "özne" öğelerini karşılar. İsim-fiileri, sıfat-fiileri ve zarf-fiileri(gerundium) ile geniş bir kullanım ağına ve ifade olanağına sahip *fiil tabanlı sözcelerin yoğun olduğu* Türkçede sıfat-fiillerin içinde buldukları dil birlikleri söz dizimsel özelliklerine ve cümle içindeki işlevlerine göre eylemleri tam donanımlı olmayan yan cümleler ve sıfat işlevli yan cümleler olarak ayrılır ve değerlendirilir (Erkman-Akerson - Ozil 1998: 332). Kategorize edilerek yapılan bu çeşit bir ayırlama, dil sistemindeki parçaların bu sistemi nasıl oluşturduklarını, bu parçaların birbirleriyle hangi ilişkileri kurduklarını ve konuşucu-dinleyicilerin o dille nasıl konuşup yazdıklarını, modern dilbilimin yöntem ve tekniklerinden yararlanarak gösterir (Karpuz 2006: 626). Farklı format ve biçimlerde olmak üzere hemen bütün dillerde kullanılan bu yapılar, evrensel bir nitelik taşır ve birbirlerinden farklı dillerde "Ki" bağlayıcısına eşlenik bir tabanda ve "Ki" ye denk (Fransızca qui, que; Almanca der, dass; İngilizce Who, which'..li)

bağlayıcılarla oluşturulur. Birbirleriyle sıralama ekseninde dizimsel, seçme ekseninde dizisel ilişkiler oluşturan bu kabil işletim konuşucu-dinleyicinin doğuştan gelen ve zihninde örtük biçimde var olan sezgisel dilini “edinç”ini süreç içerisinde ve çeşitli dönüşümlerle yüzey yapıya “edim”e ulaştırmayı mümkün kılar. Dilin statik değil dinamik bir yapı ve ergon olduğu ve İnsan düşüncesinin sezgisel ve örtük dilde sonsuz sayıdaki soyut cümlelerden somut cümleler oluşturduğu ve yüzey yapıya aktardığı düşünülür ve cümlelerin sadece yapısal yanı olmadığı anlamla ilgili çağrışımsal ve kavramsal özellikleri de bulunduğu dikkate alınırsa yüzey yapıdaki “somut” cümle kavranılmış arka plandaki “soyut” cümleler açıklanmış ve izah edilmiş olur. Böyle bir ilinti içerisinde Harris’in Dönüşümlü Dilbilgisi, Chomsky’nin Üretimsel Dönüşümlü Dilbilgisi’nde dile getirdiği “edinç”ten “edim”e doğru gidişin dönüşüm sürecindeki seyri Türkçe’ye de uyarlanabilir ve dönüşümler, dönüşüm basamakları ve dönüşüm türlerine göre gösterilebilir.

Tablo 1. Dönüşüm süreç tablosu

Dönüşümlü Dil Bilgisi-Üretimsel Dönüşümlü Dil Bilgisi	
Derin Yapı	(Senin) dudakların âdeta bir tebessüm peydahladı. bir tebessüm “(ki)” bir zafer nârasına benzer. Senin dudakların âdeta bir tebessüm [{bir tebessüm(ki) bir zafer nârasına benzer. }] peydahladı.
Zamir silme-eleme	dudakların Σ âdeta bir tebessüm [{bir tebessüm(ki) Σ bir zafer nârasına benzer. }] peydahladı.
İsim(yinelenen isim) ve edat silme-eleme	Dudakların âdeta bir tebessüm (bir zafer nârasına benzer) peydahladı
Hal eki (-de) ve pasiflik eki (-n) ekleme – edilgenlik	Dudaklarında Σ âdeta bir tebessüm (bir zafer nârasına benzer) peydahladı Σ
Zaman (-r) ve şahıs eki (Ø) silme-eleme	Dudaklarında âdeta bir tebessüm (bir zafer nârasına benzer)-Σ peydahladı
Sıfat-fiil eki değiştirim-sıfat (laşma)	Dudaklarında âdeta bir zafer nârasına benzeyen Σ bir tebessüm peydahladı
N. Chomsky’e Göre	Σ: silme – silme – ekleme – silme - değiştirim dönüşümü
Z. Harris’e Göre	⊃: eleme – eleme – edilgenlik – eleme-

	sıfat(laşma) dönüşümü
Yüzey Yapı	Dudaklarında <i>âdeta bir zafer nârasına benzeyen bir tebessüm</i> peydahlandı

3. Yöntem

Türkçedeki sıfat-fiilleri evren kabul edip sıfat-fiilli olarak olarak kullanılan yan ve yardımcı cümleleri ya da bunların bir ögesini bu evrenin örnekleri saymak ve muhtelif eserlerden “yalancı seçim”le belirlenmiş /-An/ sıfat-fiilli örneklerini seçerek örneklem çerçevesi oluşturmak ve örnekleme oluşturan cümleleri özne yüklem bağıntısıyla incelemek. Bağıntı doğrultusunda ögeler arasındaki düzgüsel ilişkileri ve bu ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan varyasyonları pseudo-random” (*yalancı rastgele değer*) olasılıklı olarak göstermek çalışmanın temel yöntemidir. Üretimsel dönüşümlü dilbilgisinde (*transformational-generative grammar*) sözdizimsel bileşende elde edilen ve soyut “temel” cümlelerin dönüşümsel süreç öncesindeki anlamını belirleyen derin yapılar, değişik dönüşümler uygulanarak yüzey yapılar aktarılırlar. Yüzeyle akseden ve aynı bağlamda birbirinin yerini alabilecek olan bu yapılar, salt olmak yanında nispi ve mevsuf bir nitelik taşır; ayrı gösterenlerin aynı gösterilene belirtme özelliğini ve anlamca birbirine yakın olanı ifade ederler.

Temel yaklaşımları ve kuramlarıyla birlikte ele alınıp karmaşık ve işlevsel boyutlarıyla değerlendirildiğinde Türkçenin söz dizimsel olarak dönüşümlü ve üretimsel dönüşümlü yapılar kurulmasında “saymaca” *“fiktif- itibari”* bir biçimde değil, somut ve gerçekçi bir biçimde ve kurallı ve bir düzenek içerisinde işlediği görülür. Her türlü geçkiye “modülasyona” uygun formu, yeni ve biçimsel yapılar oluşturmaya müsait yapısı ile Türkçede, dönüşümler gerçekleştirmeye yarayan sıfat-fiiller, hareketi isim kalıbına sokarak ve fiili isim biçiminde ifade ederek Türk diline ifade kolaylığı sağlar ve ifade zenginliği kazandırır. Tarz ve mahiyet bildirmekle birlikte asıl olarak varlığın duruma ve şarta göre değişen geçici “muvakkat-palyatif” vasfını ifade ederler. Bu bağlamda sıfat-fiil eki /-Dık/ ile kurulan yapıların sözdizimi içerisinde nesne, iyelik öbeği içerisinde isim göreviyle kullanılmasından söz edilebileceği gibi; /-An/ ile kurulan yapıların da sözdizimi içerisinde özne, sıfat tamlaması içerisinde isim ve sıfat göreviyle kullanılmasından söz edilebilir. -An/’lı sıfat-fiil “ortaç” lerin kendi öznelerinin sıfatını yaptığı (cümlelerde ise) özne ile yüklem arasında bir ek bulunmadan birleştiği cümlelerde ise “*kaldırımında yürüyen çocuğa birisi çarptı.*” öznenin doğrudan sıfat yaptığı söylenebilir (Göğüş, 1968: 93). Dildeki çok sayıda cümlelerin az sayıdaki çekirdek cümlelerin “kernel sentence” dönüşümünden oluştuğunu söyleyen Harris’in tespit ettiği dokuz dönüşüm

türünden (giriş dönüşümü, edilgen dönüşümü, değiştirim dönüşümü, eleme dönüşümü, adlaşma dönüşümü, adılaşma dönüşümü, sıfatlaşma dönüşümü, iyelik dönüşümü ve olumsuzluk dönüşümü) (Toklu, 2003: 76) *birisi* olan ve içerisinde Türkçenin özelliklerine uygun düşeni sıfat(laşma) dönüşümleridir. Bir görüş ve kanaat olması yanında kullanım sırasındaki verilerle de desteklenen bu dönüşümlerin **Rassal değişken** (random variable) olarak *ölçülebilen ve sayılabilen* niceliği **süreklilik**(continuous) göstermekte adeta dilde birbiriyle ilişkili öğelerin model örnek olarak belirlenmesi ve diğer örneklerin “model örnek”e göre sınıflandırılması biçiminde “tipolojik” bir hal almaktadır.

Bu durum Türkçenin aslında görsel gösterim ile metinsel dilini diğer dillere nispetle daha kolay birleştirerek en karmaşık dönüşümleri karşılayabilecek ve gerçekleştirebilecek bir dil olduğuna ve bu dönüşümleri sağlamada –sıfat-fiillerin diğer fiilimsilere göre; “/-An/’lı” sıfat-fiillerin ise diğer sıfat-fiillere göre daha yaygın ve daha işlevsel kullanıldığına tanıtık eder. Türkçede bir yandan “-An, -En’li “yapılarla dönüşümler oluşturulur ve ifade dolgunluğu ve yoğunluğu yaratılırken diğer yandan /-An/’ı alabilecek yapılar kullanılarak ifade gücü ve zenginliği sağlanmış, ifade çeşitliliği elde edilmiş olur. Denilebilir ki Türkçede /-An/ sıfat-fiil ekiyle kurulmuş cümlemsiler birer dönüşmüş ya da dönüşümlü yapı olduğu gibi, bu ekleri almaya müsait *dil birlikleri* de böyle dönüşümleri sağlayabilecek ve yeni cümlemsiler oluşturabilecek dizim birimlerdir.

“≈”yi, yüzey yapı (somut yapı) ya da yüzey yapı olmadan önceki (somutlaşma basamaklarındaki) yapı, yani “edim” gibi düşünürsek, “≈ Medeniyet öyle kuvvetli bir ışıktır ki ona bigâne kalanları yakar, mahveder.” cümlesi “*Medeniyet ona bağlı kalanları yakan mahveden öyle bir ışıktır.*” biçimine dönüştürülebileceği gibi yardımcı cümlenin yüklemi konumundaki fiil tabanlı (**yak-**) ve (**mahvet-**)kelimelerinin ve ortak “öge” olarak kullanılan (**kuvvetli bir ışık yüklemi** ile [Ø ona bigane kal-]) kelime öbeklerinin kullanım yerlerine bağlı olarak “≈Medeniyet ona bağlı kalanları yakan öyle bir ışıktır, ≈ Medeniyet ona bağlı kalanları mahveden öyle bir ışıktır ” gibi farklı sıfat(laşma) dönüşümleri ile yüzey yapıya aktarılabilir.

Dilin sonsuz sayıdaki cümlelerini üretmeyi sağlayan sonlu düzenek içerisinde yeni anlamlı ve yeni görevli yapılar kurup, yeni dönüşümler sağlayabilirler bu dönüşümlerde, *herhangi bir hareketi karşılamak ve zaman ifadesi taşımak bakımlarından* zaman ifadesi öznenin doğrudan yükleme bağlandığı yapılarda daha belirgin, diğerlerinde bağlanan öge ile bağlayan ögenin (kendisine bir şey bağlanan ögenin) bağlanma ilgisi nispetindedir. Gerçekte /-An/’lı yapı, temel cümlenin yükleminden uzaklaştıkça veya cümlenin özne dışındaki başka bir ögesini ya da o ögenin bir parçasını

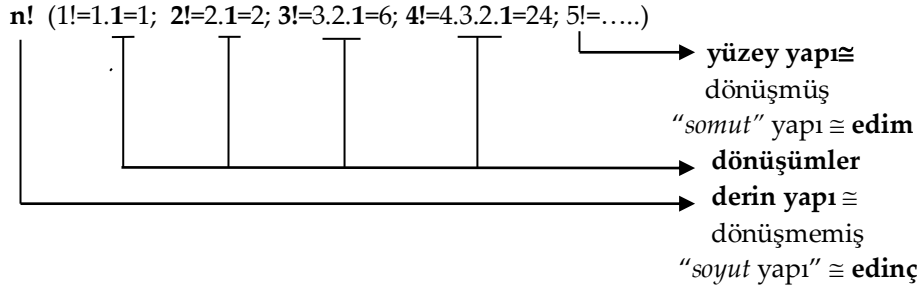
oluşturdukça zaman ifadesi yerini nitelik ifadesine bırakmakta, bu durumda artık fiilin bildirdiği iş ve hareketin geçiciliğini değil, kendisinden sonra gelen ismin geçici vasfını (nitelik anlamını sağlama-niteleme görevini yapma) bildirmektedir. *“Kapıya doğru yürürken onun yolunu kesen ihtiyar, uzaktan yolunmuş gibi görünen kılları ağarmış ince kaşlarını kaldırarak siyatiğe karşı bir ilaç soracakmış zannı veren bir tevazu içinde bir gül uzatıyormuş gibi baş ve işaret parmaklarının uçlarını birleştirerek yukarı kalkan elinin nazik bir hareketiyle “ve mekâne” diye başlayan ve içinde “fetekalle” veya “tefekalle”ye benzer anlaşılmaz kelimeler bulunan Arapça bir cümle söyledi.”*

Yapım ekleri alarak sıfatlaşan kelimelerden farklı olarak /-An/ sıfat-fiil ekleri ile sıfatlaşan biçim birimler kullanıldıkları bağlamdan, üstlendikleri görev ve işlevden ötürü sıfat olurlar. Bu yaklaşıma göre fiilleri sıfat yapan aslında ona ulanan ekler değil, kullanımları sırasında kazandıkları anlamlar (Gürbüz 2010: 18) başka bir ifadeyle *söz dizimsel bileşende üretilen* derin yapı bileşenlerini anlam açısından belirleyen ve ortaya çıkaran anlamsal bileşenleridir.

/-An/ sıfat- fiil ekleri ile oluşmuş sıfat-fiillerin ve bu sıfat-fiillerle oluşmuş ya da kullanımında bu sıfat-fiillere yer verilmiş cümle(msi)lerin dönüşüm kuralları ve anlamsal bileşenleriyle ilgili benzetme ilintisi kurmak ve bir anımsamalık yaratmak için, cümle(msi)nin dönüşüm kuralları oluşmadan önceki derin yapı (soyut yapı) yapısını, *matematikteki* tam sayılarla sınırlanan ve kendisinden başlayarak 1 sayma sayısına kadar olan sayıların çarpımı olarak tanımlanan alt **n! faktöriyel fonksiyonu** diye tanımlar ve cümlelerin dönüşüm kuralları oluşmadan önceki dönüşüm basamakları gibi düşünürsek,

sayının 1'e kadar indirgenmiş biçimini yani **“1 sayısını”** da *derin yapıların dönüşüm işlemleriyle üst katmana soyut olmayan ya da derin yapıya göre daha az soyut olan düzleme aktarılmasıyla oluşmuş “yüzey yapı \cong dönüşmüş “somut” yapı \cong edim”* yani **cümle** diye gösterebiliriz. **n!** biçimdeki bir işlemde n' sayısının artması tabandaki sayıyı yani cümleyi **“1”i** değil, dönüşüm işlemini etkiler. ($1!=1.1=1$; $2!=2.1=2$; $3!=3.2.1=6$, $4!=4.3.2.1=24,..$) biçimindeki bir dönüşümde **n**, derin yapı \cong dönüşmemiş *“soyut”* yapı \cong edinç(örtüksel dil)'e yaklaştıkça veya yakınlaştıkça ya da **artıkça veya büyüdükçe, dönüşüm ve dönüştürme basamağı artar**. Dilde /-An/ ile gösterilen yapı *dolayısıyla yüzey yapı* her üst katmana yani soyut olmayan ya da derin yapıya göre daha az soyut olan düzleme geçtiğinde ulandığı yapıya bağlanma sırası, bağlandığı cümle ögesi ve temel cümle ile olan ilişkisi değişir. /-An/'lı yapı, **her üst basamağa çıkışta temel cümlelerin yükleminden uzaklaşır. Temel cümlelerin yükleminden uzaklaştıkça temel cümlelerin değil, temel cümlelerin herhangi bir ögesinin elamanı olarak**

işlem görür , bu durumda zaman ifadesi yerini nitelik ifadesine bırakır.
Artık /-An/'lı yapı fiilin bildirdiği iş ve hareketin geçiciliğini değil, kendisinden sonra gelen ismin geçici vasfını bildirir ve yapar.

Temel cümleye yakınlık dönüşme basamaklarının sayısı ile ilintilidir. Dönüşüm basamağı ne kadar azsa "temel cümle"ye yakınlık o nispette fazladır. Aynı şekilde $n!$ 'deki tam sayının basamak değeri ne kadar düşükse -An, -En'li yapının temel cümlelerin yüklemi ile zaman ve şahıs bakımından uyumu da o nispette fazladır. Bu ilişkiye göre $n!$ sayısında n 'nin büyümesi dönüşüm basamaklarının çokluğunu gösterdiği gibi dönüşüm basamağının karmaşıklığını da gösterir. Denilebilir ki n 'si küçük bir cümle, dönüşümü az, temel cümlelerin yüklemine yakın ve temel cümle ile benzerlikleri çok olan bir cümledir. İçinde -An -En bulunan ve ortaç olarak kullanılan fiilimsi, sözdiziminde cümle(msi) olarak kullanıldığında kendisinden önceki isim veya isimler onun öğelerini oluşturur. Aynı biçimde /-An/'lı ortaç fiilimsisi ile yapılan ve kendisi içinde cümle olan cümlesiler, kendisinden sonra gelen cümleysiye bağlandığında bağlandığı cümlesinin bir ögesi olurlar. Bu işlem (/ -An/'lı ortaç fiilimsisinin) cümlesinin son bulduğu isim ögesinin temel cümlelerin bir ögesi olarak kullanıldığı basamağa kadar devam eder.

Mantıki kategori ile gramer kategorisi arasındaki ayırlamadan kaynaklanan hüküm bildirme ve cümle olma biçimindeki dilsel ayrışmalar, Türkçede isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ile oluşan söz gruplarının cümle değeri taşıyıp taşımadığı ikircikliğini ve ikilemini doğurmuştur. Zaman içerisinde gelişen yaklaşımlar ise cümle sayılmayı, yüklem olacak söz'ün yüklemlik, tonlama; tamlık ve modallık kategorilerini sağlama şartına bağlamış bunun için de fiilimsilerle oluşan söz birleşmelerinin cümle olamayacağını ileri süren anlayışları (Mehmedoğlu1999: 751) ve fiilimsi ile kurulan dil birliklerinin fiillerle kurulan cümleciklere göre şekil yönünden yarı bağımlı, anlam yönünden bağımlı özellikleri olduğu ve hem önerme hem isim nitelikleri bulunduğu için cümle(msi) olacağını ileri süren

anlayışları doğurmuştur. İkinci görüşte olan ve dilin yüzeye yansımış yapıları yanında daha derinde olan örtük yapıları ile de ilgilenen bu dilciler, Türkçede şekil ve anlamca fiil ve isim ortasında yer almış kelimelere fiilimsi dediği gibi, yan cümlesinde fiilimsi bulunan cümleciklere de cümlemsi adı verilmesi gerektiğini dillendirmişlerdir (Göğüş 1968: 90). Onlara göre tek başlarına yarım yargı ifade eden bu cümle(msi)ler tam yargı bildiren cümleler içerisinde yer alarak yargı bildirme niteliği kazanır ve karmaşık cümle (phrase composee complex) veya girişik cümle (Dizdaroğlu 1976: 447) denilen yan yargısı fiilimsi ile ifade edilmiş cümlelerini kurarlar. Kendi içinde kullanılışlarına göre farklılıklar gösteren ve yalın ve iyelik ekleri ile kullanılan /-dık/ ve /-acak/ ile sadece yalın halleriyle kullanılan /-an/, /-mış/ ve /-(i)r/ sıfat-fiil cümleleri baş cümle içinde sıfatın bulunduğu bütün işleyişleri alan karmaşık cümle, bir iç cümle konumundaki birleşik sıfat-fiil cümlesi olarak kabul edilir (Banguoğlu 1974: 567). Klasik Arap dilinin etki ve izleri ile oluşturulan veya o geleneğe göre hazırlanan “nahiv” kitapları ise asıl maksadı havi olan, fakat tam bir mana ifade edemediği için manası başka bir cümle tarafından tamamlanan “tam cümle”lerdeki “aslî cümle”yi tamamlayan ve onun manasını itmam eden cümleleri “mütemmim cümleler” olarak kabul etmiş ve sıfat-fiille oluş(turul)anları “cümle-i vasfiyye” sınıfından bir “mütemmim cümle” saymıştır (Emsile-i Türkiyye 1999: 189). Bu görüş doğrultusunda “çalışmayı sevmeyen bir çocuk terakki edemez” cümlesinde “çocuk terakki edemez.” asıl cümle ve “çalışmayı sevmeyen” “cümle-i vasfiyye” sınıfından bir “mütemmim cümle” (Yeni Sarf ve Nahiv 2004: 223) ve “Bu evde çok oturan kimseler bunlardır.” ile “bu evden çıkan veyahut çıkacak olan sahibidir.” cümleleri “bu evden çıkan veyahut çıkacak olan” mütemmim olarak cümle-i vasfiyye, bağlanan ve ilgi kuran “raci” olarak mefulün anha (-den ekini almış tamlayan) ve cümle ögesi olarak yapan konumundaki müpteda(özne-fail) diye kabul edilmiş ve cümle çok olasılıklı ve varyasyonlu aynı zamanda dönüşümlü ve dönüşmüş bir “sistem” olarak değerlendirilmiştir. Aynı görüş doğrultusunda bütün değerlendirme ve bakış açıları nazar-ı itibara alındığında dilbilgisinde adına ister girişik, ister karmaşık cümle densin /-An/ bükünsel biçim birimleriyle oluşmuş yapıların dile ait vaziyet alma (stellungnahme) olduğu ve vaziyet almanın da yalnız hüküm vermeyi değil aynı zamanda ilgilenmeyi de (sorma, isteme, temenni) gerektirdiği, ayrıca cümlenin bir başkasına söz söyleme ile birlikte kendi kendimizle konuşma, yani düşünme (Üçok 2004:131) işlev ve boyutu bulunduğu dolayısıyla sıfat-fiilli cümle-i vasfiyye’lerin de daha az soyut (derin yapıya göre daha fazla somut) olan bir dönüşüm basamağında oluşmuş cümleler olduğu söylenebilir. Yüzey yapılarında değil, belki derin yapılarında veya derin yapılarının herhangi

bir basamağında birden fazla hüküm taşındığı aşikar bu tarz cümlelerde, temel cümle ile onu oluşturan cümle(msi)ler arasında:

I) tek bir temel cümle ile ona bağlı cümleminin yer aldığı yapılarda, temel cümleminin yüklemindeki şahıs ve zaman ile

“≈ Ağzına değen kuru ot parçalarından birkaçını kopardı.” ≡ “(O) kuru ot [[kuru ot parçaları (ki) Σ ∩ ağzına değer]] parçalarından birkaçını∩ kopardı.”

II) birden fazla cümle ile bir veya daha fazla cümleminin yer aldığı yapılarda ya,

a) cümleminin bağdaşım kurduğu (bağlandığı) cümledeki yüklem şahsı ve zamanı ile ya da,

b) cümleminin bağdaşım kurduğu (bağlandığı) cümledeki yüklem şahsı ve geniş zaman “-(i)r” ile

“≈ Neriman oturdu ve yüzlerinin pudrasını dudaklarının kırmızısını tazelemek için her yalnızlığı fırsat bilen birçok kadın gibi hemen çantasını açtı, aynasını çıkardı ve gözlerine yakından baktı.” ≡ “Neriman oturdu ve yüzlerinin pudrasını∩, dudaklarının kırmızısını∩ tazelemek∩ için birçok kadın [[birçok kadın (ki) Σ ∩ her yalnızlığı fırsat bil-(i)r]] gibi hemen çantasını açtı, aynasını çıkardı ve gözlerine yakından baktı.”

bir uygunluk olduğu görülür.

Öteki sıfat-fiil eklerine kıyasla daha çok vasıf (geçici vasıf) ifadesi taşıdıkları için sıfatlar, daha kolay dönüşümler sağladıkları için cümle(msi)ler kuran ve konuşucu- dinleyiciye zengin ve çağrışımsal söyleyişler kazandıran /-An/ sıfat- fiil ekleri gerek doğrudan gerekse dönüşümlü şekillerile yalın cümle formunun etkin olduğu olayların ve olguların sadece dış görünüşleri ile (görüngesel) inceleyen “fenomenolojik üslup”lu yapılarda daha az, birleşik cümle formunun kullanıldığı soyut fikirleri gerçekleştiren, onları dil ve ifadeye döken, “metaforik” ve “tekellüf: gösterişli, süslü” üsluplu yapılarda daha fazla kullanıldığı söylenebilir. Dilin daha zengin çağrışımlar yaratacak şekilde kullanıldığı edebi eserlerindeki cümleler yanında, her seviyedeki konuşma ve yazma kitaplarından seçilmiş cümleler üzerinde yapılan örneklemler incelemelerde de bu görüşü destekler veriler haizdir. /-An/’lı sıfat-fiillerin veya içinde /-An/ bulunan sıfat-fiilli dil birliklerinin normatif yapılarını tespit bakımından hem işlevsel hem de anlamsal boyutuyla incelemenin doğru olacağını düşündüğümüz için sınırlı da olsa değişik konularda yazılmış farklı yazarlara ait eserlerden “örnekleme yöntemiyle” ve pseudo-random (yalancı rastgele değer) olasılıklı olarak seçtiğimiz estetikî uygunluk taşıyan cümleleri, dönüşümsel özellikleri ile birlikte incelemeyi düşündük. İnceleme

sırasında cümle üzerinde söz dizimsel çalışma ve adlandırma yapan dilcilerin bu konuda mutabık kaldıkları belli başlı cümle formlarını esas aldık. Tasnif ve adlandırmadaki farklılıklardan ötürü geniş bir yelpazede çok olasılıklı olarak karşımıza çıkan bu kabil cümleleri adlandırma ve sınıflandırmadaki benzerliklerine göre birleşim kümesinde topladık ve incelememizi ortak özellik gösteren bu cümleler üzerinde yaptık. Çalışmamızda esas amacımız/-An/'lı sıfat-fiil eki ile oluşan dönüşümleri göstermek ve bu dönüşümlerdeki özne yüklem bağıntılarını incelemek olduğu için /-An/'lı dönüşümleri N. Chomsky'nin Üretimsel Dönüşümlü Dilbilgisindeki zorunlu ve seçimlik dönüşümlere göre açıktan, diğer dönüşümleri ya da dönüşüm olabileceğini düşündüğümüz dil birliklerini ise Z. Harris'in dönüşümlü dilbilgisindeki dokuz dönüşüm türüne göre dönüşümlü yapının yanına "𐌆"işareti getirerek ve herhangi bir ayırtıya girmeyerek en genel şekliyle gösterdik. Göreli ve öznel çalışmamız sonucunda sıfat-fiil eki ile oluşan ve sıfat anlamı veren dil birlikleri ile cümle ya da cümlemsi içerisinde özne göreviyle kullanılan öğelerin belli başlı kuruluşlarını şu şekilde tespit ettik:

I. Meydana Gelişlerine Göre(Oluşumlarına göre)

a. Öznesi ortak, yüklemi geçmiş ve şimdiki zaman ifadesi taşıyan cümlelerin dönüşümlerinden meydana gelen /-An/'lı yapılar

Bu yapıda, ortak öge konumundaki "nitelen görevli isim veya isim gibi kullanılan dil birliği dönüşümsel yapıda temel cümlenin öznesi, geçici hareketi bildiren *niteleme görevli isim* de yüklem konumuna girer.

"≈ Çeç yerlerinde kalan buğdaylar sonbahar rüzgarlarından çilermiş, hafif yeşil uçlar bırakmışlardı." ≡ "buğdaylar , [{buğdaylar (ki)𐌆 çeç yerlerinde kal(mış) }], (buğdaylar) sonbahar rüzgarlarından çilermiş; (buğdaylar) hafif yeşil uçlar bırakmışlardı."

/-An/'i alan yapı temel cümlenin öznesi ise temel cümlenin yüklemi ile zaman ve şahıs bakımından uyumlu olur. Bu durumda temel cümlenin yüklemi hangi ekleri almışsa o ekleri alır. /-An/'lı yapı Temel cümlenin öznesi dışında herhangi bir ögesi durumunda ise öge bu konumundaki yapı ya da yapılar dönüşmüş yapıyı dışarıdan sarar. Bu durumda içeride kalan dönüşmüş yapı temel cümlenin öznesi ile değil her zaman ifadesi taşıyan "-()𐌆" geniş zamanı ile uyumlu olur.

"≈ Benim hiç konuşmadığımı gören Paşa, beni herhangi bir doktora bağlayan acı rabita üstünde bahis açtı. ≡ "Paşa [{ben hiç konuşmadım𐌆} 𐌆 {Paşa (ki)𐌆 (beni) görür}], acı rabita [{acı rabita (ki)𐌆 beni herhangi bir doktora bağlar}] üstünde bahis açtı."

b. Öznesi ortak olmayan ve 1. Cümlenin öznesinin 2. Cümlenin

nesnesi olarak kullanıldığı yüklemi geçmiş ve şimdiki zaman ifadesi taşıyan cümlelerin dönüşümünden meydana gelen “niteleme görevli” -An-En’li yapılar

Bu yapıda, 1.öge konumundaki “nitelenen görevli isim veya isim gibi kullanılan dil birliği dönüşümsel yapıda kendisinden sonra gelen cümle(msi)nin öznesi konumuna girer.

“≈ Vahametten başka bir şey ifade etmeyen küçük sesler çıkarıyorlardı.” ≡ “(Onlar) Küçük sesler [[Küçük sesler (ki)∅ vahametten başka bir şey ifade etme-(r) ∅]]) çıkarıyorlardı.”

II. Dizilişlerine Ve/Veya Kullanılışlarına Göre

a.Ki’li cümle ile yapılanlar

TC: Temel cümle, FC: Fiil cümlesi, Ki: Ki bağlama edatı, YC: Yan / yardımcı cümle ve İC: İsim cümlesi olmak üzere;

Türkçedeki karşılığı (Ki) Farsça’daki karşılığı “Ke”, insan ve insan dışındaki tüm varlıklar için kullanılan ve iki cümleyi ya da bir cümlenin iki kısmını birbirine bağlayan bir mevsul ve aynı zamanda bir rabıt”tır. Ki mevsülüyle oluşan cümleler Türkçede Ki’li birleşik cümle olarak geçer.

Ki’den önce veya sonra gelen ögenin isim veya fiil olmasına göre dört çeşit kullanımın görüldüğü Ki’li birleşik cümlede, Ki’den önceki öge isimse (ki) mevsul olarak yan / cümleyi asıl cümlenin bir isim ögesine bağlar, böylece yan / yardımcı cümle asıl cümlenin değil, asıl cümlenin bir ögesinin tamamlayıcısı durumuna girer.

“Bir yer ki sevenden sevilenden eser yok” “Bir yer (ki) Σ ∅ [{{(insan) ki Σ ∅ seve-(r)}} [{{(insan) ki Σ ∅ sevil∅ -(r)}}]den eser yok∅ ” cümlesinde Kİ’den önce gelen isim ögesi asıl cümlenin yüklemi olduğu için öge sırası tabii yine Türkçeye aykırıdır. Ki’yi kaldırıp Ki’den önceki yüklemi sona, Ki’den sonraki yüklemi de başa alıp cümleyi Türkçe cümle yapısına göre düzenlediğimizde cümlenin sıfat-fiillerle dönüşmüş biçimi bulunur.

“sevenden sevilenden eser olmayan(yok olan) bir yer.” misalinde olduğu gibi. Burada dikkati çeken “Ki”den önceki kısmı isim olan öge ancak /-An/’lı yapılara dönüşmekte; fiil olan öge ise çoğunlukla /-dık/’a dönüşmekte, /-An/’li dönüşmüş biçimleri ise çok az kullanılmaktadır.

Türk-Azerbaycan dilinde Belirten Yardımcı Cümleli Girişik Karmaşık Cümlesi “Bir adam (ki) Σ ∅ seher yalan danışdı, ahşamacan yalan danışar.” ve sade cümlesi “Seher yalan danışan adam ahşamacan yalan danışır.” biçiminde olan ve Türk dilinin kadim yazılı abidesi “Kitabi Dede Gorgud” destanlarının dilinde de işlenen cümleler (Mehmedoğlu 1992: 489) dönüşmüş biçimleriyle Türkiye Türkçesinde de işlenmekte, girişik karmaşık ve girişik cümleler adıyla yaygın biçimde kullanılmaktadır. Türk-

Azerbaycan dilindeki Belirten yardımcı cümleli girişik karmaşık cümleye benzeyen ve ki bağlama edatı ile kurulan bu cümleler birçok büyük dille yazılmış eserlerin cümle yapılarında da görülmekte bu da "Ki"li cümlelerin formal yapısının evrensel nitelik taşıdığını ve "Ki"li cümlelerin farklı format ve biçimlerde hemen bütün dillerde kullanıldığını, göstermektedir.

a1. Temel cümlesi isim cümlesi, yardımcı cümlesi isim cümlesi olan Ki'li cümleler TC(İC) Ki YC(İC)

"≈ Emindirler ki insanlar arasında sabretmesini, beklemesini onlar kadar bilen yoktur." ≡ "[{insanlar arasında} sabretmesini } beklemesini } onlar kadar { (onlar) (ki) Σ } bilir}{kimse/insan)] } yoktur , (onlar) emindirler." ≈ "(onlar) insanlar arasında sabretmesini, beklemesini onlar kadar bilen olmadığına (yok olduğuna) emindirler."

a2. Temel cümlesi fiil cümlesi yardımcı cümlesi fiil cümlesi olan Ki'li cümleler TC(FC) Ki YC(EC)

"≈ Gönlüm isterdi ki mazini dirilten sanat sana tarihini hayal ettirsin." ≡ "gönlüm, sanat } {sanat (ki) Σ } mazini dirilt(-)r } sana } (senin)tarihini } hayal ettirmesini } isterdi" ≈ "gönlüm mazini dirilten sanatın sana tarihini hayal ettirmesini isterdi."

a3. Temel cümlesi fiil cümlesi, yardımcı cümlesi isim cümlesi olan Ki'li cümleler TC(FC) Ki TC(İC)

"≈ Muhitimin telaşından anlıyorum ki hastalığımda bana söylenmeyen bir tehlike var." ≡ "(Ben) muhitimin } telaşından anlıyorum (ki) Σ } hastalığımda } bir tehlike [{bir tehlike(ki) Σ } bana söylenme(-)r}] } var." ≈ "Muhitimin telaşından hastalığımda bana söylenmeyen bir tehlike olduğunu anlıyorum."

a4. Temel cümlesi isim cümlesi, yardımcı cümlesi fiil cümlesi olan Ki'li cümleler TC(İC) Ki TC(FC)

"≈ Bazıları da var ki büyük mahkûmiyetimi zaviyelerine sığdırmak için kavsini hayretle aşan kaşlar altında büyüyor, katılıyor, aptallaşıyor, kırışmıyor, gözlerimi yakalayan yapışkan bir parıltıyla yüzüme bakıyorlar." ≡ "Bazıları da var (ki) Σ } büyük mahkûmiyetimi } zâviyelerine sığdırmak } için, kaşlar[{kaşlar(ki) Σ } hayretle kavsini aşı(-)r/-yor]} altında büyüyor, katılıyor, aptallaşıyor, kırışmıyor, yapışkan bir parıltı [{yapışkan bir parıltı(ki) Σ } gözlerimi yakala(-)r/-yor }]}yla yüzüme } bakıyorlar." ≈ "büyük mahkûmiyetimi zaviyelerine sığdırmak için kavsini hayretle aşan kaşlar altında büyüyen katılan, aptallılan, kırışmayan, gözlerimi yakalayan yapışkan(ve) bir parıltıyla yüzüme bakan bazıları da var."

b. Sıralı cümle ile yapılanlar

Müstakil "kendi başına-bağımsız" olarak kullanılabilen özellikte

olmasına karşın aynı düşünceyi tamamlayan ve herhangi bir ögesi ortak olan veya olmayan cümlelerin oluşturduğu bu formal yapıda /-An/'in içinde bulunduğu cümlelisi, ya bağlandığı cümlenin yüklemi ile şahıs ve zaman bakımından uyum göstermekte veya bağlandığı cümlede “-(r)” karşılığında geniş zaman ifadesi ile kullanılmaktadır. Bağlandığı cümlenin yüklemi ile şahıs ve zaman bakımından olan bu uyum, aynı şekilde sıralı cümlelerdeki bütün yüklerle devam etmekte ve taşıdığı anlama bağlı olarak ya bağlandığı cümledeki zamanı ve şahsı, ya her zaman ifadesi taşıyan -(r) geniş zamanını ve bağlandığı yüklemi şahsını almakta; dönüşümü o biçimiyle gerçekleştirmektedir. Dönüşümün herhangi bir aşamasında “-dık” sıfat-fiil eki ile sıfatlaşan dil birliği ise bir dönüşüm (iyelik dönüşümü) daha geçirmekte böylece -Dık+iyelik şahıs eki biçimindeki dönüşmüş ya da dönüşümlü yapı ortaya çıkmaktadır.

“~ her an susturan ve sarartan o derin elemeler beni kendi içimden de uzaklaştırıyor, ruhumu haritasını bilmediğim ıssız adalara götürüyor, beni kendi hudutlarımın dışına sürüyordu.”

≡ “o derin elemeler [{o derin elemeler-(ki) Σ ρ her an sustur-(r)/ -(r)yor ve sarart-(r)/ -(r)yor}] beni kendi içimden ρ de uzaklaştırıyor, (Beni)[(benim)ruhumu ρ (onun) haritasını ρ (benim) bilmediğim ρ] adalara götürüyor, beni kendi hudutlarımın ρ dışına ρ sürüyordu.”

c. Şartlı cümle ile yapılanlar

Türkçenin asıl birleşik cümlesi olarak Eski Türkçeden itibaren kullanılan şartlı birleşik cümlede yan/ yardımcı cümle başta, temel cümle sonda bulunur. Şart cümlesi temel cümleden önce gelebileceği gibi temel cümlenin yükleminden de önce de gelebilir. Her iki durumda da /-An/ sıfat-fiil'i ile oluşmuş cümlelisi ya bağlandığı cümlenin yüklemi ile şahıs ve zaman bakımından uyumlu olur veya bağlandığı cümlenin şahsını alır ve bağlandığı cümlede “-(r)” karşılığında geniş zaman ifadesi ile kullanılır.

“~her insanı bize hatırlatan ve içimizde yaşatan bir ayırıcı alâmet varsa, Paşa'yı da ile

≡ “bir ayırıcı alâmet [{bir ayırıcı alâmet (ki) Σ ρ her insanı bize hatırlat-(r) ve içimizde ρ yaşat-(r)}] varsa, bu gevekle ve bol kahkahalar [{bu gevekle ve bol kahkahalar (ki) Σ ρ Paşa'yı da bana hatırlat-(r), (Paşa'yı) da içimde ρ yaşat-(r)}]ıydı.”

d. İç içe birleşik cümle ile yapılanlar

İçteki cümlenin dıştaki cümlenin içerisinde yer aldığı ve içteki yan veya yardımcı cümlenin dıştaki temel cümlenin bir ögesi (daha çok nesne) veya ögesinin bir parçası olduğu bu tür cümlede dıştaki cümle içteki

cümleyi sarar, kuşatır. /-An/'lı cümle(msi)nin içinde bulunduğu öge hangi cümle(msi)ye bağlanıyorsa o cümlelerin şahsı ve zamanı ile uyumlu olur.

"≈Yeşil gözleri sevmeyiniz. Sizi anlayan siyahlardır, dedi." ≡ "(Siz), yeşil gözleri sevmeyiniz. (O), [{siyahlar(ki) Σ ρ sizi anla-r}] siyah(göz)lardır, dedi."

"≈ Faik Bey, balığı çiğneyen dişlerinin arasından ağzı kapalı (vaziyette) Ah, zavallı Pihero... diye mırıldandı." ≡ "Faik Bey, dişler [{dişler (ki) Σ ρ balığı çiğne-(r)}] inin arasından ρ ağzı kapalı ρ (vaziyette) Ah, zavallı Pihero... diye ρ mırıldandı ρ"

"≈ Fakat, ne çare ki tecessüsü tatmin eden yolların hiç birini bilmiyordu." ≡ "Fakat, yollar[{yollar (ki) Σ ρ tecessüsü tatmin ed -(r)}]ın hiç birini bilmiyordu. ne çare" ≈ "fakat, tecessüsü tatmin eden yolların hiç birini bilmemesine ne çare."

e. Katmerli birleşik cümle ile yapılanlar

Bir temel cümle ile ona bağlı en az iki yan/yardımcı cümleden oluşan katmerli birleşik cümlede /-An/'ın içinde bulunduğu sıfat-fiilli yapı ulandığı cümlelerin zaman ve şahsını veya -(r) karşılığındaki geniş zamanı ve -(r)'li yüklemnin şahsını alır. /-An/'in içinde bulunduğu sıfat-fiilli yapı öznenin içerisinde ise öznenin sıfatını yapar.

"≈ Nitekim torunuyla o garip konuşmaların ertesi günü, derin hasbihal ihtiyacıyla hemşiresine koşan Naim Efendi, Selma Hanım tarafından o kadar sert bir muameleye maruz kaldı, o kadar sarsıldı ve tartaklandı ki, adeta kendini tutmasa konağa dönerken arabasının içinde hıçkırarak ağlayacaktı." ≡ "Nitekim torunuyla (yaptığı) ρ o garip konuşmaların ertesi günü, Naim Efendi [{Naim Efendi (ki) Σ ρ derin hasbihal ihtiyacıyla ρ hemşiresine koş-(r)}], adeta kendini tutmasa ρ konağa dönerken ρ arabasının içinde ρ hıçkırarak ρ ağlayacaktı (ki) Σ ρ Selma Hanım tarafından ρ o kadar sert bir muameleye maruz kaldı, (Naim Efendi) o kadar sarsıldı ρ ve tartaklandı ρ." ≈ "Nitekim torunuyla o garip konuşmaların ertesi günü, derin hasbihal ihtiyacıyla hemşiresine koşan Naim Efendi, adeta kendini tutmasa konağa dönerken arabasının içinde hıçkırarak ağlayacak (kadar) Selma Hanım tarafından o kadar sert bir muameleye maruz kaldı, o kadar sarsıldı ve tartaklandı."

III. Anlamlarına Göre

Fiilin başlama, süreklilik ve bitme gibi zaman açısından niteliği ile ilgili kılınış (Aktionsart) ve fiilin kullanımına yansıyan ruhsal etkiler ve koşullarla ilgili görünüş (aspect) (Aksan 1978: 47) zamana bağlı olarak fiillerde anlamı belirleyen temel değişkenleri oluşturur. Varlığın içinde bulunan ve yapısına karışmış olan "mündemiç" zaman, nesnel gerçeğin değişmeyen ve

değiştirilmeyen mutlak, fakat görünür ve göreceli hareketle ifade edilen süresidir.

a.1 Geçmiş zaman anlamı taşıyanlar

"≈ Çürüyen bir düzenin bireyidir o da." = "Bir düzen [{bir düzen(ki) Σ ρ çürür}] nin o da o bireyidir."

"≈ bütün yaşadıklarından hatırladıkları, bütün bildikleri, bütün tarlaları, çardaklar, fidanlıklar; suladıkları, kökledikleri, diktikleri, arıklar; yeşeren, boy atan, kuruyan, sararan tütünlerdi." "bütün yaşadıklarından ρ hatırladıkları ρ, bütün bildikleri ρ, tütün tarlaları, çardaklar, fidanlıklar; suladıkları, kökledikleri, diktikleri ρ, arıklar; tütünler [{tütünler (ki) Σ ρ yeşer-miş, boy at-muş, kuruy-muş, sarar-muş}]di."

a.2 Şimdiki zaman anlamı taşıyanlar

"≈ Oluktan taşan su ince bir çizgi halinde aşağı kayıyor." = "Su [{Su (ki) Σ ρ oluktan taşıyor}] (Su) ince bir çizgi halinde aşağı kayıyor."

a.3 Geniş zaman anlamı taşıyanlar

"≈ Düzlükte dolaşan yilkılıklara hırslı fakat umutsuz gözlerle baktı." "(O) yilkılıklar [{ yilkılıklar(ki) Σ ρ düzlükte dolaş(-)r}] a hırslı ve umutsuz gözlerle ρ baktı."

a.4 Gelecek zaman anlamı taşıyanlar

"≈ Bu bakış birçok şeyler ve her şeyden evvel, o günden itibaren aralarında barışması olmayan bir dövüş başladığını söylüyordu." "≈ Bu bakış birçok şeyler ve her şeyden evvel, o günden itibaren aralarında ρ bir dövüş [{bir dövüş(ki) Σ ρ barışması ρ olma ρ -acak}] başladığını ρ söylüyordu."

b. Durum anlamı taşıyanlar

Fiillerü kılınış ve görünüş yönüyle, varlıkların özelliklerindeki değişimi tasvir eder ve gösterir. Bu fiillerin oluş toplamı, bütün değişimi gösteren fiilin belirlediği oluşa eşittir. Fiillerin varlık karşısındaki bu oluşu algılanabilir, gözlemlenebilir olduğu için varlığın hareket içerisindeki durumu bir "hareketsizlik" değil "görelî durgunluk"u ifade eder.

"≈ Önceleri her şeyimizi birbirimize açık anlatırken, sonraları, beni kendime karşı, onu da kendisine karşı hayrete düşüren birçok tereddütler ve hesaplar içinde susmaya başladık." "Önceleri her şeyimizi birbirimize açık anlatırken ρ, sonraları, birçok tereddüt ve hesap [{birçok tereddüt ve hesap ki (ki) Σ ρ beni kendime ρ karşı, onu da kendisine ρ karşı hayrete düşür(-)r}]lar içinde susmaya ρ başladık."

"≈ Vahametten başka bir şey ifade etmeyen küçük sesler çıkarıyorlardı." = "(onlar) küçük sesler [{küçük sesler (ki) Σ ρ vahametten başka bir şey ifade etme(-)r ρ}], çıkarıyorlardı."

“≈Ağzına değen kuru ot parçalarından birkaçını kopardı.” ≡ “
(O)Kuru ot [[Kuru ot parçaları (ki) Σ ρ (onun)ağzına değer]] ρ parçalarından
birkaçını kopardı.”

Sonuç Gözlemleri ve Değerlendirme

Dönüşüm gerçekleştirme doğal dillere özgü “düzgüsel” bir yetidir. Türkçe bu dönüşümleri gerçekleştirme yeti ve yetkinliği ile diğer dillere göre daha çeşitli ve ayrıcalıklı özellikler gösterir. Türkçede, dönüşümler gerçekleştirmeye yarayan zengin bir fiilimsi sistemi ve bu sistemi işleten bir dilbilgisel düzenek vardır. Bu düzenek Hint-Avrupa dillerindeki yan cümleler“nebensatz” in yerini tutan birtakım “cümle(msi)li” yapılar kurar, Türk cümlesine ifade kolaylığı sağlar ve sadelik kazandırır. Türkçede yüzey yapılar oluşturan /-An/ sıfat-fiil eki, sıfat(laşma) dönüşümleri yapar. Hint Avrupa dilleri dahil hemen birçok büyük ve doğal dilde dönüşüm kuralları uygulanmadan önce Farsçadaki cümlât-ı mürekkebe vâbeste (Kî’li bağımlı birleşik cümle cümle)lere denk gelebilecek soyut cümle yapılarının bulunması, cümlelerdeki Kî’ye karşılık gelen (*Fransızca que...*, *Almanca dass...*, *İngilizce which’..li*) yapıların dizimsel kuralların ürettiği soyut yapıları bir üst katmana ve daha az soyut bir düzleme aktarıp yeni cümlelere dönüştürmesi bu dillerin sonsuzlukları (dilde derin yapıları) birbirinden farklı olan cümlelerin sonsuzluk çizgilerinin kesiştiği bir sonsuzluk noktasında “ ± ∞^k ” yani dönüşüm basamaklarının herhangi bir evresi ya da aşamasında aynı dil düzeneğine sahip olduklarını gösterir. Hint Avrupa dillerindeki “Kî’li yapıların dönüşümünü karşılayan /-An/’lı dönüşümler, Türkçede de görülür. Bununla birlikte daha zengin dönüşüm sistemine sahip olan Türkçede daha üst katmanlara ulaşılabilen bir dil düzeneğinin ve zorunlu ve seçimli dönüşümlerin her birisini sağlayacak bir işletim sisteminin ve buna bağılı olarak doğrudan /-An/ ekini alan ve “parasentem” sayılan dönüşmüş yapıların bulunması onu diğer dillerden daha kullanışlı hale getirir, farklı ve üstün kılar. Bu sebeple dönüşüm basamaklarının bir evresinde diğer dillerle aynı konumda olan Türkçe diğer dillerle aynı sonsuzluk noktasındaki derin yapıda “ ± ∞ⁿ ” değil, ancak sonsuzlukları (*dilde derin yapıları*) birbirinden farklı olan cümlelerin sonsuzluk çizgilerinin kesiştiği daha üst katmanlara ulaşılabilen bir sonsuzluk noktasında aynı dil düzeneğine (söz dizimi bağlamında Kî’li cümleye) sahip olur.

/-An/’lı yapı temel cümle değil, fakat özne ve nesne göreviyle yan veya yardımcı cümle yapar ya da cümledeki diğer öğelerin bir unsurunu oluşturur. Fail, fiil, mef’ul ve mazruf dörtgeninde değerlendirilen cümlelerin mutlak ve temel ögesi yüklem (fiil veya haber) olduğu gibi yüklem var olması da öznenin varlığını gerekli ve zorunlu kılar. Kelimeden küçük ve dilbilgisel işlevli bağımlı biçim birim olan fiil köklerinin kelime özelliği

kazanması dolayısıyla tek başlarına kullanılabilmesi için çekimlenmesi ve zamana ve şahsa bağlanması gerekir. Bu şekilde çekimlenmiş bir fiil veya fiil gibi çekimlenmiş isimde şahsı karşılayan isim veya isim konumundaki kelime öbeği, cümle ögesi olarak öznedir. Öznenin açıktan yazılması veya şahıs kanalıyla görünmesi işlevini değiştirmez. Bu itibarla gerek Danes'in işlevsel cümle bakış açısında (Functional Sentence Perspective) dile getirdiği özne yüklem karşılığındaki konu-yorum, gerekse Dolaysız Kurucular Dilbilgisi'nde dolaysız kurucu konumundaki ad öbeği "özne" ve eylem öbeği "konu"nin esas kurucu olarak bulunması "modern dilbilim"de cümlelerin temel ögesinin "yüklem" ve zorunlu ögelerinin özne ve yüklem olduğunu gösterir. Aristo'dan başlayarak cümle tanımlamalarında ve tasniflerinde özne ve yüklem cümlelerin temel bileşenleri olduğu ve öznenin konu, yüklem yorum olarak kullanıldığı Arap nahvi'nde cümlelerin temel ögeleri olarak özne (müsnedun ileyh) ve yüklem (müsned)in bulunması koşulu Halliday'ın "Systemic Functional Grammar" cümlelerin temel ögeleri olarak konu (özne "given") ve yorum(yüklem "nev")u görmesi; Brinker'in cümleyi konu(özne:kendisine bir şey söylenen kişi veya nesne) ve yorum(yüklem: bağlamında ele alması, cümlede temel öge olarak özne ve yüklemi göstermesi yüzey yapıda dönüşüm gerçekleştirerek özne oluşturma veya sıfat-fiil ile özne kurma; derin yapıda ise cümle(m)si gerçekleştirme yetisi ile Türkçenin gücünü ve zenginliğini ortaya koyar. Özne başta olmak üzere nesne ve diğer ögeler tabanında./-An/'lı sıfat-fiillerle sağlanan ve dönüşümlere bağlı olarak oluşturulan bu kabil cümleler, Türkçenin en zor ve karmaşık yapıları bile basite indirgeyen getirimli ve kullanışlı yanlarını gösterir. Dönüşüm basamaklarının herhangi bir aşamasında ya öge kuran veya cümle oluşturan /-An/ sıfat fiilli yapının Arap ve Osmanlı nahvinde olduğu gibi asıl maksadı havi olan, fakat tam bir mana ifade edemediği için manası bir başka cümle tarafından tamamlanan "tam cümle"lerdeki "aslî cümle"yi itimam eden cümle" olarak kabul edilmesi ve sıfat-fiille oluş(turul)duğu için "cümle-i vasfiyye" sınıfından bir "mütemmim cümle" sayılması gerekir. Dönüşümlü ve Üretimsel Dönüşümlü Dilbilgisindeki işlev ve görevine uygun düşen bu kullanış ve kabulün derin yapılarının herhangi bir aşamasında bütün dillerin ortak özellikler gösterdiğini, Türkçenin ise bütün bu dillerden farklı olarak doğrudan /-An/'lı sıfat fiiller alarak onlardan daha zengin ve çeşitli cümle(msi)ler kurma yeti ve düzeneğine sahip bulunduğunu ortaya koyar.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H., (1998/). *Dede Korkut Kitabı'nda Geçen Bir Cümle Türü Üzerine*. Ankara: TDAY, I-II.
- Aksan, D. (1978). *Türkçe çalışmalarında ve öğretiminde dilbilimin yeri*. *dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1049/12655*, Ankara
- Mehmedoğlu, A. (1992). Girişik karmaşık cümle sintaksisi hakkında. *Uluslararası Türk Dili Kongresi*, Türk Dil Kurumu Yayınları s. 487-499
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin grameri*. İstanbul: Baha Matbaası, ,
- Abdullah Ramiz Paşa (1999). *Emsile-i Türkiyye*. (Hzr: Emir İçhem İdben). Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2007). Ahmet B. Ercilasun ve diğ. *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2003). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Grafiker yay.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Cümle bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erkman, F. ve Özil, Ş. (1998). *Türkçede niteleme, sıfat işlevli yan cümleler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Göğüş, Beşir, (1968) *Türkçede cümlesilerin kuruluşu ve temel cümlecige bağlanma şekilleri*. Ankara: TDAY-B, 89-42.
- Göknel, Y.(1974). *Modern Türkçe Dilbilgisi*, İzmir: Fono.
- GÜRBÜZ Faik, (2010) *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 44,s.1-21 Erzurum*
- Karpuz, H. Ö. (1999). Türkiye Türkçesinin söz dizimiyle ilgili çalışmaların dil bilimi metodolojisi bakımından değerlendirilmesi ve bazı teklifler. *3.Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, TDK Yayınları, s.625-639, Ankara
- Mehmedoğlu, A. (1992). Girişik karmaşık cümle sintaksisi hakkında. *Uluslararası Türk Dili Kongresi*, Türk Dil Kurumu Yayınları s. 487-499
- Mehmedoğlu, A. (1999). Türk dilinde birleşik cümle meselesi. *3.Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.743-773, Ankara
- Tekin, Ş. (1992). *Eski Türkçe Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: TKAE yayınları.
- Üçok, N. (2004). *Genel dilbilim (Lengüistik)*, İstanbul: Multilingual Yayınları,

Muhammed el-Emin eş-Şinkîfî'nin Tefsirdeki Metodu

The Reasons That Make People Commit Crime And Solutions

Orhan PARLAK¹

Extended Abstract

Muhammed el- Emin eş- Şinkîfî is a Mauritanian commentator. He completed his education in Mauritania. He came to Saudi Arabia to perform his pilgrimage worship when he was forty one years old. He carried out scientific conversations in Saudi Arabia. Depth knowledge of him in conversations attracted the attention of the Saudi authorities. Authorities offered him to stay in Saudi Arabia, and teach at their universities. Şinkîfî accepted this offer. First, he started with commentary courses in Masjid Nabawi in Medina.

Later, he gave lessons of commentary, the Arabic language, and method of Fiqh in universities of Saudi Arabia. Şinkîfî, did not neglect to write the book besides being a teacher. The most important book of him is Advâu'l- Beyân fî İydâhi'l -Kur'âni bil - Kur'an. The exegete gave great importance to the interpretation of the Qur'an with the Qur'an. He showed fussiness related the credibility of hadiths which he used when he interpret verses of the Qur'an. In particular, he did not use the type of information such as İsrâ'iliyyat as the source. As you know, most of these rumors are unfounded.

In the introduction of the article has been presented data regarding the first phase of the interpretation. Then, his life, education and works have been discussed. The exegete had an Ashari creed in Mauritania where he spent the first forty years of his life, after coming to Saudi Arabia he had been a Salafi creed. Because of the scientists are researchers, the exegete had chosen this creed as a result of his studies. His preference, particularly reflected to his interpretation. According to him, there is no metaphor in language. Thus, ta'wils are not correct in mutashabih verses.

Verses regarding God's attributes should be described according to their surface meaning. Statements such as "Throne of God", "God's hand" should be considered the same. They are thus accepted. How and what they are indisputable. For example, we accept the concept of God's hand, as a had is worthy to him. But we believe in that these hands are not like the hands of the people and like ours.

¹ Yrd. Doç. Dr.; Uşak Üniversitesi.

The commentary of Advâu'l Beyan where narration and acumen methods are used successfully is a good commentary written in our age. It is a book that benefits primarily academicians in commentary field and Muslims in the first place. His book of Def'u İyhâmi'l -Ittirap an Âyâtî'l-Kitap is very useful for the field of commentary. This work successfully explains that there is no contradiction between verses.

Methods

In the introductory chapter of this study, It has been considered briefly the state of commentary in the period of Prophet, the Companions and later. Then the life of the commentator and his works in Mauritania and Saudi Arabia have been mentioned.

In the second part, the most important work of Şinkîfî which is Advâu'l Beyan has been introduced. In the third part, methods used in his commentary and examples have been mentioned.

Findings

The commentary of Advâu'l Beyan which was written by Şinkîfî has taken issue the interpretation of the Qur'an with the Qur'an. This method is a method that takes first place in the commentary field. Advâu'l Beyan is a nice commentary where narration and acumen methods were used. In the commentary of the verses, it has been benefited from the Arabic language and rhetoric.

Conclusion

It has been understood that from the name of the commentary of Şinkîfî is commentary of Qur'an with Qur'an. However, when examining the interpretation of the verses, it is seen that hadiths, the words of the Companions and following ones and many other sciences have been used. In fact, it has attracted our attention that the has become more useful in this way.

Keywords

Muhammed el- Emin, Advâu'l Beyan, narration, acumen, commentary, commentators.

Öz

Muhammed el-Emin eş-Şinkîfî (1907-1973) Moritanya ve Suudi Arabistan'da yetişmiş değerli bir İslam âlimidir. Başta tefsiri Advâ'ul-Beyan fî İydâhi'l-Kur'an-ı bi'l-Kur'an olmak üzere Kur'an ilimleri ve Usûlü Fıkıh

alanında kıymetli eserler vermiştir. Şinkî'nin, ülkemizde yeterince tanındığı ve istifade edildiği kanaatinde değiliz. Bu makalede biz, Şinkî'yi ve tefsirini tanıtmaya çalışacağız. Muhammed el-Emin tefsirinde rivayet ve dirayet metotlarını başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bu tefsirin asıl yazılış nedeni, Müslüman kimliğini taşıdığı halde Kur'an'a karşı duyarsız olan ya da Kur'an'ın mesajlarını anlamayanları Kur'an ile buluşturmadır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed el-Emin, Advâ'u'l-Beyan, rivayet, dirayet, metot, tefsir, müfessir.

Abstract

Muhammed el-Emin eş-Şinkî is a distinguished scholar educated in Mauritania and Saudi Arabia. He has written great books in the methodology of İslamic Jurisprudence and science of Qur'anic interpretation. His most famous book named "Advau'l-Beyan fi İydahi'l-Kur'an bi'l-Kur'an. In this article we are going to shed a light on the personality of Şinkî and his interpretation of Qur'an because we believe that he is still not unknown enough in our country. Eş-Şinkî used the method of riwaya (narrating) and diraya (analyzing) brilliantly in his book. The purpose of his work is to bring the meaning of Qur'an close to Muslims and others who are interested to understand the message of Qur'an.

Giriş

Yüce Allah tarafından insanlığa en doğru ve en sağlam yolu göstermek, insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için gönderilen Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması için çaba sarf edilmesi ona gönül verenler için en başta gelen görevlerden biridir. Peygamber (s.a.v) ile başlayan tefsir faaliyeti, Ashab, Tabiun ve onları takip eden nesiller tarafından devam ettirilmiştir. Korunacağı Yüce Allah tarafından ifade edilen Kur'an'a, her asırda âlimlerimiz sahip çıkmış, çok sayıda tefsir ve Kur'an ilimleri ile ilgili eser vermişlerdir.

Yapılan araştırmalar tefsirle ilgili eserlerin metot bakımından üç ayrı özellik gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bunlardan bir kısmı rivâyet metodunu, bir kısmı dirayet metodunu, bir kısmı da hem rivayet, hem de dirayet metodunu benimsemişlerdir. Benimsenen metot ne olursa olsun müfessirin tefsirle ilgili kriterlere riayet edip etmemesi önemlidir. Aksi takdirde heva ve heves doğrultusundaki bir takım yorumlara da "tefsir" deme zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Peygamberin (s.av.) bu husustaki uyarısı şöyledir: "Kur'an'ı kendi re'yi ile tefsir eden cehennemde oturacağı yere hazırlansın" (Neseî, 1992: V, 199; Taberî, 1992: I, 54; İbn Kesîr, 1389 h: I, 10; Mennâ'ul-Kattân, ts.: 363). Elbette bu hadis ile ifade edilmek istenen şey,

rey tefsirinin tamamen yasak olduğunu bildirmek değildir. Verilmek istenen mesaj, ayet ve surelerin yorumunda şahısların kendi kişisel düşüncelerini Kur'an'a söyletme gayreti içinde olmalarıdır.

Şinkîti'nin Kur'an'ı tefsir metoduna örnekler verirken de tekrar ele alacağımız gibi Kur'an tefsirinde mutlaka başvurulması gereken temel unsurları şöyle sıralayabiliriz;

1. Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri (Zerkeşî, 1998: II, 192; Zehebî, ts.: I, 40)
2. Kur'an'ın sünnet ile tefsiri (Zerkeşî, 1998: I, 40; Zehebî, ts.: I, 48)
3. Kur'an'ın sahabe kavli ile tefsiri (Suyutî, 2011: 854; es-Sabbâğ, ts: 68 vd.)

Müfessir ister rivayet, isterse dirayet metodunu tercih etmiş olsun bu üç kaynak Kur'an'ı doğru anlamada onun için en güvenilir rehber olacaktır. Aslında rivayet metodunu benimseyen bir müfessir için bu üç kaynak yeterlidir. Said b. Müseyyib (91/709), Said b. Cübeyr (95/713), Şa'bî (104/722) ve Süfyan es-Sevri gibi müfessirler ayetleri tefsirlerinde bu üç kaynak dışında başka bilgiye başvurmamışlardır. Mesela Şa'bî'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Allah'a and olsun ki Kur'an'ın bütün ayetleri hakkında soru sorup bilinmesi gerekenleri öğrendim. Fakat tefsir Allah adına yorumda bulunmaktır" (Taberî, 1992: I, 60). Tefsirinde hem rivayet hem de dirayet metodlarını kullanmasına rağmen Şinkîti'de de aynı hassasiyet görülmektedir. O, hayatının son yıllarında Kur'an'da açıkça ifade edilmeyen hiç bir hususta kanaat belirtmemiştir.

Bilinen bir gerçektir ki, sadece adı geçen üç temel kaynaktan yararlanarak Kur'an-ı Kerim'in tamamının tefsir edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle başka kaynaklardan yararlanarak Kur'an'ın tamamının tefsirine cevaz verilmiştir (Zerkeşî, 1998: I, 37; İbn Kesîr, 1389 h: I, 12). Rasulullah'ın vefatından sonra Kur'an ayetlerini açıklama görevini üstlenen sahabe (r.a), tefsirle ilgili rivayetlerin dışında icthad metodunu da kullanma zorunda kalmıştır. Sahabe arasında ilmi ve ameliyle müstesna bir yere sahip olan İbn Mesud'dan şu ifade nakledilmektedir: "Biz vaktiyle (Rasulullah'ın sağlığında) hüküm verme konumunda değildik. Şimdi bu, bizim için kaçınılmaz oldu. Bu konumdaki birisi, bulursa Allah'ın kitabı ile, onda bulamazsa Rasulullah'ın sünneti ile bunlarda da bulamazsa salihlerin hükmettikleriyle, hiçbirinde bulamazsa kendi icthadıyla hüküm versin; ben korkuyorum, korkuyorum demesin! Çünkü gerek helal, gerek haram (ile ilgili hükümler) açıktır. Bunlar arasında şüpheli olanlar vardır. Sen, sana şüphe vereni bırakıp şüphe vermeyen şeye geç" (Neseî, 1992: VIII, 230; Mustafa Müslim: 1993, 111, vd.). Rivayet tefsirleri incelendiğinde sahabe icthadları ile ilgili birçok rivayete rastlanır. Onlar ayetlerin yorumlarıyla ilgili sadece Rasulullah'tan işittikleriyle yetinip gerekli hallerde icthad etmeselerdi bugün sahabe kavli adıyla bildiğimiz rivayetlerden mahrum

olurduk. Mesela Nasr Suresi nazil olduğunda, Hz. Ömer, yanında henüz çok genç yaşta Abdullah b. Abbas ile önde gelen sahabîlerin meclisine gider. Hz. Ömer meclistekilere adı geçen surenin verdiği mesajın ne olabileceğini sorar. Oradaki sahabîlerden kimileri herhangi bir yorum yapmazken, kimileri de "fetih ve zafer bize müyesser olduğunda Allah'ı tesbih etme ve mağîret dileme ile emrolunduk, derler. Aynı soru İbn Abbas'a sorulduğunda O, Rasulullah'ın vefatının artık yaklaştığını sanıyorum der (Taberi, 1992: XV, 474; Şevkânî, 1993: V, 742 vd., Tabresî, 1994: X, 421; Zehebî, ts.: I, 64). Sahabe ichtihadiyla yapılan tefsir örneklerini çoğaltabiliriz. Ancak, Şinkîti'nin konuyla ilgili çalışmalarına geldiğimizde, farklı örnekler vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz. Yapılan bu kısa açıklamalardan sonra re'y tefsirinin daha sahabe döneminde başladığını rahatça söyleyebiliriz.

Tefsirde rivayet ve dirayet metotları gündeme geldiğinde Rasulullah'ın (s.a.v.) Kur'an ayetlerinin tamamını tefsir edip etmediği sorusu akla gelmektedir. Bu konuda iki ayrı görüş ileri sürülmüştür. İbn Teymiye (728/1327) ve arkadaşları Rasulullah'ın, Kur'an'ın tamamını tefsir ettiğini savunmaktadırlar. Bu görüşlerini de ayet, hadis ve akli delillerle ispatlamaya çalışmaktadırlar. Delil olarak kullandıkları ayetler: **وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ** "Sana öğüt ve uyarı yüklü bu Kitabı (Zikri) indirdik ki, insanlara kendilerine ne indirildiğini anlatıp açıklayasın ve onlar da düşünsün" (Nahl, 16 / 44), **كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ** "Bu, insanlar ayetlerini düşünüp yerine getirsinler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz bilgi yüklü (mübarek) bir kitaptır" (Sad, 38 / 29) (10), **إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فَرَعْنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ** "Şüphesiz ki, O'nu biz, anlayıp akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik" (Yusuf, 12 / 2).

Rasulullah'ın Kur'an'ın tamamını tefsir etmediğini ileri sürenler ise Suyuti (911/1505) ve onunla aynı görüşte olanlardır. Bu görüşü savunanlar, Hz. Peygamber'in İbn Abbas hakkındaki duasını (İbn Kesîr, 1389 h, I, 8; Suyutî, 2011: 482) ve Hz. Ayşe'den rivayet edilen hadisi temel delil olarak kullanmaktadırlar. İlgili hadis: "Rasulullah (s.a.v.) Kur'an ayetlerinden sadece Cebrail'in öğrettiklerini tefsir etmiştir." Taberi bu hadisi iki isnad ile zikretmiştir (Taberi, 1992: I, 58). Hadislerin başında bunların münker hadis olduklarını söylemektedir. İbn Kesîr de bu hadisleri zikretmekte ve "munkerun, ğaribun" terimlerini kullanmaktadır (İbn Kesîr, 1389 h: I, 12).

Yukarıda kısaca arz ettiğimiz her iki görüşe de katılmamız mümkün değildir. Gerek tefsir külliyyatı, gerek hadis kaynakları tarandığında ne Rasulullah'ın bütün ayetleri tefsir ettiği, ne de tefsir ile ilgili hadislerin özellikle Hz. Ayşe'den (r.a.) nakledilen hadiste ifade edildiği gibi az olduğu

anlaşılmaktadır (Daha fazla bilgi için bkz, Zehebî, ts., I, 56-59; Yıldırım, 1983: 69 vd.; Işıcık, 1986: 6).

Hz. Peygamberin vefatından sonra Kur'an'ın yorum ve öğretimini sahabe (r.a) üstlendi. Mekke, Medine ve Kufe gibi önemli merkezlere giderek Tabiuna muallimlik yaptılar. Suyuti, sahabe içinde kendilerinde tefsirle ilgili rivayette bulunulan on sahabenin ismini zikretmektedir. Bunlar dört halife, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sabit, Ebu Musa el-Eş'ari ve Abdullah b. Zübeyr'dir. Dört halife içinde özellikle Hz. Ali'den (r.a.) tefsirle ilgili çok sayıda rivayette bulunulmuştur. Diğer üç halifeden ise rivayet sayısı azdır. Gerekçe ise onların, Hz. Ali'ye göre daha erken tarihte vefat etmeleridir (Bkz. Suyutî, 2011: 877). Bilindiği gibi sahabenin tefsir kaynağı bizzat Kur'an ve Rasulullah'tan öğrendikleri hadislerdir.

Tabiun nesline gelince, onlar bu temel iki kaynağa ilaveten başka verilerden de yararlandılar. Hüseyin ez-Zehebî, Tabiunun Kur'an'ı anlama ve tefsir etmedeki kaynaklarını şöyle sıralamaktadır:

1. Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri,
2. Sahabenin Rasulullah'tan kendilerine naklettiği bilgiler,
3. Bizzat sahabenin kendi yorumları,
4. Ehli kitaptan yaptıkları nakiller,
5. Kendi ictihadları. (Bkz. Zehebî, ts.: I, 105; Abdülhak Abdü'd-dâim el-Kâdî, 2014: 68 vd.)

Kabul ve red açısından tabiun tefsirine bakıldığında iki ayrı görüşle karşılaşmaktayız. İlk yaklaşıma göre tabiun tefsiri muteber değildir. Sahabeler ayetlerin yorumunu bizzat Rasulullah'tan öğrenmişlerdir. Tabiun için ise bu mümkün olmamıştır. Diğer taraftan tabiun, Kur'an'ın hangi ortam ve şartlarda nazil olduğuna da şahit olmamıştır. Dolayısıyla delil olması mümkün olmayan bir şeyi delil sanmaları ve muradı ilahi konusunda yanılmaları mümkündür. Ayrıca sahabe hakkında adalet söz konusu olmasına rağmen, tabiun hakkında böyle bir şey yoktur. Ebu Hanife de Tabiun tefsiri için "Rasulullah'tan gelen baş-göz üstüne, sahabe tefsirinde serbestiz. Tabiun tefsirine gelince, onlar da insan, biz de insanız." (Zehebî, ts., I, 131) demiştir.

İkinci görüşe göre ise tabiun tefsiri muteberdir. Çünkü onlar tefsirle ilgili bilgilerinin çoğunu sahabeden almışlardır. Mesela tabiun müfessirlerinden Mücahid: "Mushafı üç kez İbn Abbas'a arz ettim. Her ayette durup bu ayetin hangi hususta ve ne şekilde nazil olduğunu O'na sordum (Bkz. Taberî, 1992: I, 65; Zerkânî, ts.: I, 487 vd.) demiştir. Süfyan es-Sevri'nin de Mücahid hakkındaki kanaati şöyledir: "Tefsirle ilgili Mücahid'den gelen bilgi senin için yeterlidir" (Bkz. Taberî, 1992: I, 65; Suyutî, 2011: 883). Yine Süfyan es-Sevri'nin tabiun müfessirlerinden dört otorite ile

ilgili kanaati: "Tefsiri şu dört kişiden alınız: Said b. Cübeyr, Mücahid, İkrime ve Dahhak" (Bkz. Taberî, 1992: I, 65; Suyutî, 2011: 883). Tabiun müfessirlerinden olan diğerleri için de benzeri ifadeler kullanılmıştır. İslam âlimlerinin bu tür ifadeleri onlardan gelen tefsiri kabul yönünde artı bir değerdir.

Tabiun müfessirleri re'y ile yaptıkları tefsirde kendi fikirleriyle birlikte, yaşadıkları cemiyetin fikri tasavvurlarını, senelerce yaşadıkları ve tatbik ettikleri dinin örf ve adetlerini ve ön yargılarını da sosyal bir vaka olarak aksettirmişlerdir. Anlayış farklarının tefsir hareketinde meydana getirdiği çeşitli görüşlerin en mühimlerinden biri, belki de en önemlisi israiliyat dediğimiz rivayetlerdir (Cerrahoğlu, 1976: I, 120).

Sahabe nasıl bazı konularda Ehli Kitap ile bilgi alışverişinde bulundu ise, tabiunda da aynı şey olmuştur. Tabiunun onlardan hayli bilgi aktardığı da bir vakiadır. Ancak israiliyat ile ilgili malumatların birçoğuna güvenemeyeceğimiz için bu açıdan tabiun tefsirine yöneltilen eleştiriler haklılık kazanmaktadır.

İslam'ın Emeviler ve Abbasiler döneminde hızla yayılması sırasında Müslümanlar, çok çeşitli fikri ve felsefi akımlarla karşılaştılar. Bu temaslar muhtelif imanî ve sosyal problemlerin tartışılmasına sebep oldu. Bu gelişmeler şüphesiz tefsirde de etkili oldu. "Bu dönem, zamanın, şartların ve müfessirlerin şahsi kültürlerinin tefsire çokça yansımaya başladığı dönemlerin başlangıcını teşkil etti. Artık her müfessir, mensubu olduğu fikhî ve kalamî mezhebin görüşlerini tefsirinde anlatmaya ve bu görüşleri Kur'an ayetlerinden istinbat etmeye başladı. İlmî ıstılahlar, felsefî ve tasavvufî tabirler tefsire girdi. Hasılı her müfessir ilmin hangi dalında mahir ise, onu, tefsirin ana mihverî yaptı. Böylece fikhî, felsefî-kelamî, tarihi, tasavvufî ve nahvî türde tefsirler yazıldı. (Bkz. Suyutî, ts.: s.883-885; Işıcık, 1986: 13)

Asırlar boyu devam eden tefsir yazım faaliyetleri zamanımızda da devam etmektedir. Bunlar arasında Kur'an'ın Kur'an ile tefsirini birinci derecede ele alan müfessirlerden biri de Moritanya'lı müfessir Muhammed el-Emin eş-Şinkî'tir.

A. Şinkî'ti'nin Hayatı ve Eserleri

a) Adı, Lakabı ve Nisbesi

aa) Adı: Muhammed el-Emin. Asıl adı el-Emin'dir. İsmindeki "Muhammed" kelimesi tebberrüken ilave edilmiştir. (Salim, 1992, IX, 489)

ab) **Lakabı:** Âbbâ. el-İbâ' kelimesinden türetilmiştir. (es-Südeys, 1990: 9)

ac) Nisbesi: Şinkî'tî'dir. Müfessirin nisbesi gerek Araplar, gerekse Arap olmayanlar tarafından genelde "Şenkî'tî" veya "Şankî'tî" şeklinde yanlış olarak telaffuz edilmektedir. Müfessirimizle aynı ülkeden olan Medine İslam Üniversitesi öğretim elemanlarından Dr. Ahmed Mahmud söz konusu kelimenin "Şînkî'tî" şeklindeki zabtının doğru olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde müfessirin en büyük eseri olan Advâ'u'l-Beyan'ın mukaddimesinde de adı geçen kelimenin "Şînkî'tî" şeklindeki telaffuzunun doğru olacağı ifade edilmektedir (Bkz. Mukallid, 1960: 44).

Bugün ilim dünyasında Muhammed el-Emin, Moritanyalı bir müfessir olarak tanınmaktadır. Müfessirimiz nisbesini niçin "Moritanî" değil de "Şînkî'tî" olarak kullanmaktadır? Muhammed el-Emin'in ülkesinin orjinal adı Şînkî'tî'dir. Ancak Afrika ülkeleri sömürge haline getirildikten sonra ülkenin asıl adı olan Şînkî'tî, Fransızlar tarafından Moritanya şeklinde değiştirilmiştir. Müfessir, sömürgecilerin koyduğu bu yeni isimden fevkalade rahatsız olduğu için Moritanî değil de, "Şînkî'tî" nisbesini kullanmayı tercih etmiştir (Bkz. Mukallid, 1960: 44 vd.).

ad) Doğum ve Vefatı

Muhammed el-Emin 1325 h./1907 m. yılında Moritanya'da (Şînkî'tî) Kîfa toprakları içinde yer alan Tenbe Vahasında dünyaya gelmiştir. 1393 h./1973 m. tarihinde Mekke'de hac farızasını yerine getirdikten sonra vefat etmiştir. Cenazesi, Mekke'deki Makberatü'l-Mualla'ya defnedilmiştir (Bkz. Şînkî'tî, 1995: IX, 473; el-Miğrâvî, 1985: I, 275). Ulaşabildiğimiz bütün kaynaklar doğum ve vefat tarihleri konusunda aynı bilgileri vermektedir.

ae) Çocukluğu ve Tahsili

Muhammed el-Emin, Moritanya'da Ceken kabilesine mensup dindar bir ailede büyümüştür. Babası erken yaşta vefat ettiği için Kur'an'ı dayısı Abdullah el-Muhtar'dan öğrenip ezberlemiştir. Henüz on yaşında hafız olan Şînkî'tî, Kur'an hattını ve kıraatlerden da İmam Nafi'nin ravilerinden Verş ve Kâlûn rivayetlerini; ayrıca tecvidi öğrenerek icazetname almıştır (Sâlim, 1992: IX, 481). Daha sonra Muhammed b. Buçe tarafından nazım tarzında kaleme alınan ve konusu Ulûmu'l-Kur'an olan el-Bahr adlı eseri okumuştur. Bu eserde, Kur'an'daki bir kelime kaç defa ve hangi konumda geçiyorsa ondan söz edilmektedir.

Müfessirin öğrencilerinden Atıyye Muhammed Salim, hocasının tahsiliyle ilgili şu bilgileri vermektedir: "Daha sonraki tahsil yıllarında İbn Âşûr'un (1040/1630) Malikî fıkhiyle ilgili Recez'ini; dayımın hanımından edebiyat, oğlundan da Kur'an ilimleriyle ilgili eserler okumaya devam ettim. Ayrıca nahivle ilgili el-Ecrûmiyye'yi, Siyer-i Nebi'yi, Ensâbu'l-Arap ve

Eyyâmu'l-Arab'ı, Nazmu'l-Gazavat'ı ve şerhini okudum. Bunların dışında fıkıh, usûlü fıkıh ve tefsir alanında eserler okudum."(Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: IX, 482; Abdurrahman b. Abdullah, 1394 h: 517)

af) Hocaları ve Talebeleri:

Muhammed b. Salih, Ahmed el-Efrem, Ahmed b. Ömer, Muhammed en-Ni'me b. Zeydan, Ahmed b. Mûd ve Ahmed Fâl b. Âduh.

Hayatını eğitim-öğretim ile geçiren her ilim adamında olduğu gibi Şinkîti de çok sayıda öğrenciye ders vermiştir. Bunlardan bir çoğu devletin üst kademelerinde ve üniversitelerde çalışmışlardır. Hayatının anlatıldığı çalışmalarda bunlardan sadece otuz sekizinin isim ve görevinden bahsedilmektedir.(Sâlim, IX, 489 vd.; es-Südeys, 1990: 9 vd.)

ag) Akîdesi ve Mezhebi:

Akîde, sahibinin kültür, ahlak, düşünce nasları yorumlama ve diğer her çeşit bilimsel değerlendirmelerinde en önemli özelliktir. Ulaşabildiğimiz bütün kaynaklar Şinkîti'yi selef akidesi ve Maliki Mezhebine nispet etmektedirler (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: IX, 494; İbrahim et-Tûyân, 1990: 59). Akide ve mezhebini Şinkîti asıl ülkesi Moritanya'da iken mi, yoksa Suudi Arabistan'a geldikten sonra mı benimsemiştir? Bu, tartışmalı bir konudur. Şinkîti, Suudi Arabistan'a kırk bir yaşında gelmiş ve hayatının geri kalan kısmını orada geçirmiştir. Moritanya'da yaygın olan itikadî mezhep Eş'arîlik idi. Medreselerde de ders kitabı olarak Ahmed el-Muberi'nin Eş'arî akideyi konu alan manzum eseri okutuluyordu. Hocaların da geneli Eş'arî akideye sahipti. Dolayısıyla Şinkîti'nin Moritanya'da iken akidesinin Eş'ariyye olması muhtemeldir.

Çağdaş bir ilim adamı olan Şinkîti araştırmacıların dikkatini çekmiş ve kendisinin muhtelif yönleri üzerine ilmi çalışmalar yapılmıştır. Akidesi üzerine çalışma yapan araştırmacı ise Abdülaziz b. Salih b. İbrahim et-Tûyân'dır. Bu araştırmacı çalışmasını yaparken, Şinkîti'nin oğlu Dr. Abdullah'a babasının akidesinin ne olduğunu sorar. Dr. Abdullah'ın verdiği cevaptan babası Şinkîti'nin akidesinin Selefilik olduğu anlaşılır (İbrahim et-Tûyân, 1990: 63). Yine oğlu Dr. Abdullah, babasının akidesinin tespitiyle ilgili şu bilgiyi nakleder: "Babam bir gün evde el-Mübeccel adında bir kitap okuyordu, hayret içinde dudaklarından şu cümleler döküldü.; Allah bir sıfatla kendini tavsif ediyor, sonra biri çıkıp Allah'ın bu sıfatını inkar ediyor. Allah aşkına bu, nasıl olur?" (İbrahim et-Tûyân, 1990: s. I, 66). Allah (c.c.) şöyle buyurmuyor mu? : **قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللّٰهُ** "Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? (Bakara, 2 / 140).

Kanaatimizce Şinkîfî, akide ile ilgili görüşleri bütün ayrıntılarıyla değerlendirmiş ve Selefi akideyi benimsemiştir.

B. Şinkîfî'nin Eserleri

Şinkîfî'nin kırk bir yaşına kadar Moritanya'da yaşadığını, daha sonra da Suudi Arabistan'a yerleştiğini daha önce ifade etmiştik. Bu nedenle Moritanya'da yazdığı eserler ile Suudi Arabistan'daki eserlerini ayrı ayrı zikredeceğiz.

Ba) Moritanya'da Yazdığı Eserler

1. Nazmun fî Ense'bi'l-Arap
2. Recezun fî Furûi Mezhebi Malik
3. Nazmun fi'l-Ferâiz
4. Elfîyetün fi'l-Mantık (İbrahim et-Tûyân,1990: I, 76 vd.)

Bb) Suudi Arabistan'da Yazdığı Eserler

1. Men'u Cevâzi'l-Mecâz fi'l-Münezzel li't-Teabbüdi ve'l-İcaz
2. Def'u İyhe'mi'l-İttirab an Âyâti'l-Kitap
3. Muzekkiratu Usûl'il- Fıkh ala Ravdati'n-Nâzır
4. Âdabu'l-Bahs ve'l-Munazara
5. Advâu'l-Beyan fî İydahi'l-Kur'an'i bi'l-Kur'an
6. el-Iklîd li'l-Esma ve's-Sıfat ve'l-İctihad ve't-Taklîd
7. Rihletu'l-Hac ilâ Beyti'llahi'l-Haram
8. Merâğî's-Suud ilâ Merâğî's-Suud
9. Şerhun alâ Süllemi'l-Ahdarî min Fenni'l-Mantık (Eserleriyle ilgili bkz. (İbrahim et-Tûyân, 1990: I, 76 vd.; Abdurrahman b. Abdullah, 1394 h: 519; Fehd b. Abdurrahman, s. 125 vd.; Salim, IX, 499 vd.; İbnu'l-İlmâmî, ts.: 47-63) Şinkîfî'nin bunların dışında yedi adet yazılı konferansı, dört adet risalesi, dört adet makalesi; ayrıca En'am, Araf, Tevbe ve Enfal surelini anlattığı elli sekiz adet kaseti bulunmaktadır.

Müfessirin bütün eserleri önemli olmakla birlikte, özellikle Advâu'l-Beyan fî İydahi'l-Kur'an'i bi'l-Kur'an, Men'u Cevâzi'l-Mecâz fi'l-Münezzel li't-Teabbüdi ve'l-İcaz ve Def'u İyhe'mi'l-İttirab an Âyâti'l-Kitap adlı eserleri, tefsir ilmi için fevkalade yararlı kaynaklardır.

Bc) Çalışma Hayatı

Müfessir Şinkîfî çalışma hayatında önemli görevlerde bulunmuştur. Ülkesi Moritanya'da eğitim-öğretim yanında "Kan Davaları Komisyonu"nda da görev yapmıştır. O tarihlerde bir Fransız sömürgesi olan Moritanya'da davalara Fransız yargıçlar bakardı. Mahkeme suçluya ölüm cezası verirse

hemen uygulanmaz bir de konunun Kan Davaları Komisyonunca değerlendirilmesi istenirdi. Şayet komisyon da cezayı uygun bulursa öyle infaz edilirdi.

Şinkîti 1947 yılında Hac ibadetini yerine getirme amacıyla Suudi Arabistan'a gelir. O'nun iyi bir ilim adamı olduğunu anlayan Suud'lu yetkililer ülkelerinde kalmasını teklif ederler. Önce Medine'ye yerleşen Şinkîti'ye Mescidi Nebevi'de Kur'an dersleri yapma görevi verilir. Bu göreviyle ilgili mutluluğunu şöyle ifade etmektedir: "Allah Rasûlünün mescidinde Allah'ın Kitab'ının tefsirini yapmaktan daha büyük, daha güzel hangi iş olabilir!" Şinkîti bunun dışında Riyad Üniversitesinde on yıl, Medine İslam Üniversitesinde de on iki yıl öğretim görevliliği yapmıştır. Tefsir başta olmak üzere fıkıh, usûlü fıkıh ve Arap diliyle ilgili eserler okutmuştur.

Özellikle tefsir alanındaki ilmi tahlilleri öğrencilerinin dikkatini çekmiş ve hocalarına yeni bir tefsir yazmasının çok yararlı olacağını ifade etmişlerdir. Şinkîti de bu çapta bir çalışmanın fevkalade zor olduğunu ve uzun zamana ihtiyaç olacağı cevabını vermiştir. Öğrencilerinin ısrarı üzerine de tefsir çalışmalarına başlamıştır. Müfessir bu çalışmasında Fatıha Suresi ile Haşr Suresi arasındaki surelerin tefsirini yapabilmıştır. Ömrü vefa etmediği için Haşr-Nas sureleri arasındaki diğer surelerin tefsirini aynı metotla talebesi Atıyye Muhammed Salim yapmıştır.

C. Tefsirdeki Metodu

Şinkîti'nin tefsirinin adı, Advâu'l-Beyan fî İydahi'l-Kur'an'i bi'l-Kur'an'dır. Eser, Âlemü'l-kütüp ve Mektebetü İbn Teymiye Yayınevleri tarafından on cilt olarak; Dâru'l-Fikr Yayınevi tarafından da dokuz cilt halinde basılmıştır. İlk yedi cildin müellifi Şinkîti, sekiz ve dokuzuncu cildin müellifi ise Atıyye Muhammed Salim'dir. Advâu'l-Beyan'ın onuncu cildi tefsir değildir. Bu ciltte Şinkîti'nin önemli iki eseri olan Def'u İyhemi'l-İttirab an Âyâti'l-Kitap ve Men'u Cevâzi'l-Mecâz fi'l-Münezzel li't-Teabbüdi ve'l-îcaz ve Atıyye Muhammed Salim tarafından hazırlanan Şinkîti'nin biyografisi bulunmaktadır.

Şinkîti, Advâu'l-Beyan'ın mükeddimesinde tefsirini yazarken iki önemli prensibe bağlı kalacağını ifade etmektedir:

1. Kur'an'ın tefsirinde en doğru metot Kur'an'ın Kur'an ile tefsiridir. Allah'ın kelamını O'ndan daha güzel tefsir edecek bir başkası olamaz. Bu hususta İslam alimleri ittifak halindedir. Ayrıca Kırâet-i Seb'a'dan da yararlanılacaktır.
2. Kur'an'ın bütün ahkâm ayetleri fikhî yönden açıklanacaktır. Açıklamada Sünnet'ten ve alimlerin görüşlerinden yararlanılacaktır. Bu bağlamda

herhangi bir şahıs veya mezhebin görüşüne bağınazca bağlı kalınmayacaktır. Sözü söyleyen değil, sözün bizzat kendisi önemlidir. Mesela Sebe' Kraliçesi ve halkı güneşe tapan putperest bir millet olmalarına rağmen, kraliçenin söylediği doğru biz sözü Yüce Allah O'nun ağzından nakletmiştir: **قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَآةَ أَهْلِهَا آيَةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ** "Kraliçe dedi ki: Krallar bir ülkeye girdiğinde oranın altını üstüne getirirler ve ulularını aşığularlar. Evet, onlar (hep) böyle yaparlar." (Neml, 27 / 34) Ayetteki son cümle, bizzat Yüce Allah tarafından kraliçenin doğrulandığını ifade etmektedir: **وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ** "Evet onlar hep böyle yaparlar" (Neml, 27 / 34).

Şinkîti bu bilgileri verdikten sonra tefsirinde Arap Dil ve Edebiyatı'ndan, usûlü fıkıh ve usûlü tefsirden yararlanacağını da ifade ettikten sonra "İcmâl, Beyân, müşterek lafız, mübhem ve müteşabih kavramları... vs. ile ilgili ayrıntılı bilgiler sunmuştur. (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1993: I, 3; Fehd b. Abdurrahman, 1986: I, 128; Muğalise, 1992: 527; Mustafa el-Galayînî, 1982: III, 112 vd.; Hallaf, ts.: 174)

Hakkında bilgi sunmaya çalıştığımız tefsirin adından onun sadece bir rivayet tefsiri olduğunu zannedebiliriz. Ancak okuduğumuzda hem rivayet, hem de dirayet tefsiri özellikleri taşıdığını görebiliriz.

Ca) Kur'an'ın Kur'an ile Tefsiri

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ
 "Hiç kimsenin kimseye fayda vermeyeceği, kimseden kabul edilmeyeceği, paranın pulun geçmeyeceği ve kimsenin yardım görmeyeceği bir günden sakının!" (Bakara, 2 / 48) Ayetin zahirinden kıyamet günü şefaatin mutlak olarak kabul edilmeyeceği anlaşılmaktadır. Bu, kafirlere ait olan şefaattir. Halbuki Yüce Allah, kabul edilemeyecek olan şefaatin ne olduğunu başka ayetlerle açıklamıştır (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: I, 35). Allah'ın izniyle müminlere yapılacak olan şefaate ise Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir. Şinkîti kafirlere şefaate edilemeyeceği hususunda yukarıdaki ayeti tefsir edici olarak şu ayetleri zikretmektedir: **...Onlar, O'nun razı olduklarından/ iman edenlerden başkasına şefaate etmezler ve O'nun korkusuyla titrerler** (Enbiya, 21 / 28), **... O, onların için İbrahim'in kükürüyle kükür** (Zümer, 39 / 7) **فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ** , "Artık şimdi ne bizi kollayacak şefaateçilerimiz var! **وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ** Ne de samimi bir dostumuz" (Şuara, 26 / 100-101).

Yüce Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin şefaate edemeyeceği de şu ayetlerle anlatılmaktadır: **... Kimin haddine ki, O'nun izni olmadan huzurunda (bir başkasına) şefaate etsin!**" (Bakara, 2 / 255), **وَكَمْ مِنْ مَلِكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُرْضَى** "Göklerde nice

melekler vardır ki, Allah'ın dilediği kimse için izin ve rızası olmadan, şefaati hiçbir fayda sağlamaz" (Necm, 53 / 26).

Şinkîti, yukarıdaki ayetler ışığında, kafirler için kesin olarak şefaatin olamayacağı kanaatindedir. Ancak peygamberimizin, amcası Ebu Talib'e şefaati kabul etmektedir. Bu özel şefaate, Ebu Talib'in ateşte olması gereken vücudu bir başka yere nakledilecektir. Bu husustaki hadisin, hangi hadis olduğunu zikretmeyen Şinkîti, ayrıca bu hadisin Kur'an'ı tahsis ettiğini de ifade etmiştir (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: I, 36). Kur'an'ın yine Kur'an ile tefsirini çok önemseyen bir müfessirin, Hadisin Kur'an'ı tahsis etmesini savunması tutarlı bir tavır olmasa gerektir. Alimlerimiz, Kur'an'ın korunmuşluğunun kesin olduğunu ifade ederlerken, aynı şeyin hadisler için mümkün olmadığını söylemektedirler.

Hiz. Peygamber'in (s.av.) gerek anne-babası, gerekse Ebu Talib'e özel şefaati hususuna olumlu yaklaşmaktadır. Ancak konuyla ilgili hadislerin sıhhati de tartışmalıdır. Hiz. Peygamber'in (s.a.v.), Ebu Talib'e şefaati ile ilgili bazı hadisler rivayet edilmiştir. Bunlardan birisi şöyledir: "Haris b. Nevfel'den, O da Abbas b. Abdülmuttalip'ten rivayet ettiğine göre, Abbas: Ya Rasulellah! Ebu Talib'e şefaati edebildin mi? Çünkü O, seni korur, kollardı. Rasulullah şöyle der: Evet (oldu). O, Cehennemde sığ bir yerinde. Eğer ben olmasaydım, cehennemde en derin yerinde olurdu" (Davutoğlu, 1983: VI, 752). Konuyla ilgili rivayetlerin bazılarında Ebu Talib'in ölüm döşeginde iken yeğeninin telkiniyle kelime-i tevhidi söyleyip imanlı gittiği ifade edilirken, bazılarında söylemediği zikredilmektedir (Bkz. İbn İshak, 1981: 222, Hadis no: 326-328). Ancak peygambere (s.a.v) pozitif olarak yakın olan kimselerin en azından o dönemde yaşayan Hanif'ler grubunda olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Advâu'l-Beyan'daki Kur'an'ın Kur'an ile tefsirine çok sayıda örnek vermek mümkündür. Konunun uzamaması için Kur'an'ın Sünnetle tefsirine örnek verelim.

Cb) Kur'an'ın Sünnet ile Tefsiri

Tefsirde ikinci kaynak şüphesiz Efendimizin hadisleridir. Hiz. Ömer (r.a.), Kadı Şureyh'e yazdığı mektupta Kitap ve Sünnet konusunda bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bunlardan birisinde: "Allah'ın kitabında gördüğün (bilgiye) bak, al ve o konuda hiç kimseye başka şey sorma. Allah'ın kitabında bulamadığın şey hakkında ise Rasûlullah'ın Sünnetine tabi ol" demektedir (Şatîbî, 1997: IV, 392).

Şinkîti, tefsirdeki metodunu belirlerken: "... Eğer tefsir ettiğimiz ayetteki maksadı yeterince açıklayabilecek durumda başka ayet yoksa, hadislerden yararlanılır" (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: I, 24; V, 320; II, 214).

Müfessirimiz, Fatiha Suresi'nin son ayetini tefsir ederken önce hadisten yararlanmış sonra da ilgili ayetleri zikretmiştir. Fatiha Suresi'nin son üç ayeti mealen:

"Doğru yola ilet (ve doğru yolda yürüt) bizi!

Nimetine (hidayetine) erdirdiğin kimselerin yoluna!

Gazaba uğrayanların ve şaşırıp sapıtanların yoluna değil!"

Son ayette zikredilen "Gazaba uğrayanlar"ın Yahudiler, "Şaşırıp itikaden sapıtanlar"ın ise Hıristiyanlar olduğunu Peygamber (s.a.v.) açıklamıştır (Tirmizi, 1988: IV, 204, hadis no: 2954; Taberî, 1992: I, 120; İbn Kesîr, 1389h: I, 53; Neseî, ts.: I, 6). Müfessirlerin çoğunluğunun kanaati de böyledir. Ehl-İ Kitap adı verilen Yahudi ve Hıristiyanlar gazaba uğrama ve itikadî sapıklık konusunda her ne kadar beraber iseler de ayrı ayrı değerlendirilmişlerdir (Bkz. Kurtubî, 1965: I, 146; Zemahşerî, ts.: I, 11; Tabresî, 1994: I,42; Advâu'l-Beyan, 1995: I, 9).

Şinkîti, Fatiha Suresi son ayette geçen "el-mağdûb" ve "ed-dâllîn"ın Yahudiler ve Hıristiyanlar olduğunu teyit için Bakara: 90, Maide: 60, Araf: 152 ve Maide Suresi 77. ayetleri de zikretmiştir.

Cc) Kur'an'ın Sahabe ve Tabiun Kavliyle Tefsiri

Bilindiği gibi sahabî, Müslüman olduğu halde Rasûlullah ile bir miktar buluşan, Rasûlullah'ı gören veya Rasul-i Ekrem'in gördüğü ve mümin olarak ölen zata denir (Aliyyü'l-Kârî, 1966: 8; Subhi Salih, 1979: 302). Tâbiî ise; Rasûlullah'ı göremeyip, ashabından bir kişiyi gören Müslümanlardır (Subhi Salih, 1979: 306). Sahabenin muallimi Rasûlullah (s.a.v.), Tabiunun muallimi ise sahabedir. Sahabe, özellikle de Tabiun dönemlerinde İslam Coğrafyası'nın genişlemesiyle ana dili Arapça olanlarla birlikte, ana dili Arapça olmayan birçok insan İslam'a girmiştir. Bunlara Kur'an'ı öğretme görevi sahabe ve tabiuna düşmüştür. Sahabe döneminde tefsir genelde sadedir. Ehl-i Kitap ile görüşmeler de israiliyattan fazla etkilenmemişlerdir. Tabiîler ise tefsiri sahabeden ya işittikleri şekilde nakletmişler ya da ictihatta bulunmuşlardır. Diğer taraftan fikrî hareketlerin boy gösterdiği bu dönemde, tefsire israiliyat girmiştir (Zarzûr, ts.: 405; Cerrahoğlu, 1968: 105-107; Turgut, 1991: 228).

Şinkîti, bazen bir ayeti, kimi zaman da ayetlerdeki müşkil bir kelimeyi sahabe ve tabiun kavliyle tefsir etmiştir.

Örnek: وَمَنْ جَاءَ بِالسَّبِيَّةِ فَكَبَّتْ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ "Kim bir kötülükle gelirse, onlar da yüzüstü ateşe kapaklanırlar ve (kendilerine şöyle denilir): Ancak yapmakta olduklarınızın karşılığını görüyorsunuz, değil mi?"(Neml, 27 / 90). Ayetteki "es-seyyie" kelimesi "şirk" olarak tefsir edilmiştir (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: VI, 147). İbn Kesîr "es-seyyie" kelimesini "şirk" olarak

yorumlayan sahabe ve tabiunun isimlerini vermiştir: İbn Abbas, İbn Mes'ud, Ebu Hureyre, Enes b. Malik (r.a.); Ata, Said b. Cübeyr, İkrime, Mücahid, İbrahim en-Nehaî, Ebu Vail, Dahhak, Katade, vs. (Bkz. Advâ'u'l-Beyan, 1995: VI, 147 vd.).

Müfessirimiz bu ayetten iki mesaj alınması gerektiğini ifade etmektedir:

1. Kıyamet günü Allah'ın huzuruna şirk gibi kötü bir inançla gelen kimse yüzükoyun cehenneme atılacaktır.
2. Kişi, kötü ameli karşılığında sadece günahı oranında cezalandırılacaktır.

Ancak bazı zaman ve mekânlarda işlenen günahlar (Bkz. ilgili sure ve ayetler; Hac, 22 / 25; Tevbe, 9 / 36) ile kişinin sosyal mevkiine göre günahlarından dolayı cezanın artacağı da ifade edilmiştir (Bkz. ilgili sure ve ayetler; İsrâ, 17 / 74; Hakka, 69 / 44, 46; Ahzab, 33 / 30).

Advâ'u'l-Beyan'da sahabe ve tabiun kavliyle ilgili daha çok sayıda örnek vardır (Bkz. Advâ'ul-Beyan, 1995: II, 237, 257, 274; IV, 144, 145, 127).

D) Naklettiği Rivayetleri Değerlendirmesi

Müfessirlik ünvanını gerçek anlamda hak ettiğine inandığımız Şinkîti, Advâ'u'l-Beyan'da kullandığı rivayetleri bilinçsizce kullanmamıştır. Diğer tefsirlerde nakledilen rivayetler ya da görüşler ayetlerin ruhuna aykırı ise onları eleştirmiş ve doğru olanı tercih etmiştir. Bu hususa Maide Suresi 27. ayetin tefsirindeki değerlendirmesini örnek verebiliriz: "Onlara Adem'in iki oğlunun şu haberini olduğu gibi anlat: O iki oğul, Allah'a birer kurban sunmuşlardı da, birininki kabul edilmiş diğerininki kabul edilmemişti...". Tabiun müfessirlerinden Hasan el-Basrî bu iki oğulun İsrailoğullarından iki kişi olabileceği kanaatindedir (Bkz. Muhammed Abdurrahim, ts.: I, 320). Şinkîti, Hasan el-Basrî'nin bu görüşüne katılmamaktadır. Gerekçe olarak da Maide Suresi 31. ayeti zikrediyor: **فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِثُ سَوَاءَ** أَخِيهِ "O sırada Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek üzere, yeri eşmekte olan bir karga gönderdi..." (Maide, 5 / 31). Müfessir Şinkîti'ye göre İsrailoğullarından hiç kimsenin ölen birinin nasıl defnedileceğini bilmemesi mümkün değildir. Dolayısıyla ayette zikredilen iki oğulun, Hz. Adem'in Habil ve Kabil adındaki iki oğlu olması gerekir (Bkz. Advâ'u'l-Beyan, 1995: I, 371-372). Hasan el-Basrî'nin tefsirle ilgili rivayetlerini derleyip tahkik eden Muhammed Abdurrahim de cumhurun ve Şinkîti'nin görüşünün daha doğru olduğu kanaatindedir (Bkz. Muhammed Abdurrahim, ts.: I, 320, dipnot: 2).

E. Dirayet Metoduyla Tefsir

Tefsirde sadece rivayetlerle yetinmeyip dil, edebiyat ve diğer bilimlerden de yararlanılarak yapılan tefsire dirayet metoduyla yapılan tefsir denildiği gibi re'y ve aklî tefsir de denilir. Usülcülerden bazıları bu tür tefsiri caiz görürken, bazıları onaylamamıştır (Bkz. Zerkânî, ts.: I, 517; Zehebî, ts.: I, 257; Fehd b. Abdurrahman; 1986: 178; es-Sabûnî, ts.: 153).

Kur'an'ın muhatabı insandır. İnsanın Kur'an'ın mesajlarıyla inşa edilebilmesi için naklî delillerin yanında aklî delillere de ihtiyaç vardır. Aklî delillerle yapılan tefsire cevaz verilmemesi adeta Kur'an üzerinde yapılan çalışmalara son noktayı koyma anlamına gelir. İnsanlığı en doğru yola iletecek olan Kur'an statik değil, dinamik bir rehberdir. O halde, tefsir çalışmaları kıyamete kadar devam etmelidir.

Şinkîti metodunu belirlerken daha önce de zikrettiğimiz gibi, "Bizim bu tefsirimiz diğer ilkelerin dışında sarf-nahiv ve dille ilgili hususları da içerecektir" (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: I, Mukkaddime, 4) demektedir. Advâu'l-Beyan incelendiğinde ayetlerde geçen kelimelerin morfolojik yapıları, ayetlerin cümle olarak özellikleri ve belaği yönleri incelenmiş ve bunlara bağlı tefsirler yapılmıştır. Şimdi bu hususla ilgili bir kaç örnek sunalım.

a) **إِذْ أَوَى الْفِتْيَةَ إِلَى الْكَهْفِ فَنُفِثُوا رَبَّنَا إِنَّا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةٌ وَهَبْنَا لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا** "O genç yiğitler (dinleri uğruna zalimlerden kaçıp) mağaraya sığındıklarında şöyle demişlerdi: Ey Rabbimiz, katından bize bir rahmet ver ve aradığımız kurtuluş yolunu bize göster!" (Kehf, 18 / 10).

Ayetteki **فُنِثُوا** kelimesi **فَنَى** kelimesinin cemi teksiridir. Az miktardaki çoğulu (3-10 arası) ifade etmektedir. İbnu's-Serrac'ın zannettiği gibi çoğul isim değildir. Kelimenin anlamı "gençler" demektir. "İhtiyar" anlamına gelmez (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: III, 207; Anlatımlı Arapça, Komisyon, 2015: 222 vd.).

b) **حَتَّمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ** "Mühürlemiştir kalplerini ve kulaklarını onların Allah, gözlerinde de perde vardır; büyük azap beklemektedir onları" (Bakara, 2 / 7). Ayetin Arapça metnindeki iki vavın bağlaç veya başlangıç vavı olması mümkündür. Başka ayetlerden yararlanarak birinci vavın atıf, ikinci vavın ise isti'nafiye olduğunu anlıyoruz. Buna göre **غِشَاوَةً** kelimesi mübtada (özne), **عَلَى أَبْصَارِهِمْ** cümlecisi ise haber (yüklem)dir. Haber şibhi cümle olduğundan mübtedanın nekra olması caizdir (Bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: I, 12).

c) **فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ** "Şimdi zevk edin bakalım, fakat yarın bileceksiniz!" (Nahl, 16 / 55). Ayetteki **فَتَمَتَّعُوا** kelimesi emir kipidir. Usul ve meani ilmi kurallarına göre, emir kipinde kullanılan fiillerin çeşitli anlamlarından biri de tehdit ifade etmeleridir (Bkz. Muhammed Ebu Zehra, 1979: 153). Bu tür ifadeler eylemi gerçekleştirenin zarar göreceğini bildirir.

F) Advâu'l-Beyan'ın Kaynakları

Şinkitî'nin adı geçen eserinde yararlandığı kaynakları başlıca altı madde halinde tasnif edebiliriz.

1. Tefsir ve tefsir ilimleriyle ilgili kaynaklar,
2. Hadis ve hadis ilimleriyle ilgili kaynaklar,
3. Fıkıh ve Usulü Fıkh ile ilgili kaynaklar,
4. Akaid ve ahlak kitaplarıyla ilgili kaynaklar,
5. Tarih ve siyerle ilgili kaynaklar,
6. Dil ve dil ilimleriyle ilgili kaynaklar.

a) Tefsir ilimleriyle ilgili yaklaşık yirmi eserden yararlanmıştır.

Bunlardan bazıları:

1. el-Bahru'l-Muhît, Ebû Hayyan el-Endelûsî
2. Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, İbn Kesîr
3. Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an, Taberî
4. el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an, Kurtubî
5. ed-Dürri'l-Mensur fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr, Suyûtî
6. el-Keşşâf, Zemahşerî
7. Mefâtîhu'l-Gayb, Fahreddin er-Râzî
8. el-Muharraru'l-Vecîz, İbn Atıyye
9. Müşkilu'l-Kur'an, İbn Kuteybe
10. el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an, Zerkeşî

b) Hadis ilimleriyle ilgili yaklaşık elli dört eserden yararlanmıştır.

Bazıları:

1. Sahîhu'l-Müslim,
2. Sünenu't-Tirmizî,
3. Sünenü Ebu Dâvud,
4. Sünenü Dârekutnî,
5. Sünenü İbn Mâce,
6. Şerhu Muvatta-i Mâlik,
7. Sahîhu İbn Huzeyme,
8. Fethu'l-Bârî,
9. Nasbu'r-Râye, Zeylaî
10. Ulumu'l-Hadîs, İbnu's-Salah

c) Fıkıh ve Fıkıh Usûlü ile ilgili yararlandığı yirmi dokuz eserden bazıları

1. el-Muğnî, İbn Kudâme,

2. el-Muhalla, İbn Hazm,
3. Bidâyetü'l-Müctehid, İbn Rüşd el-Kurtubî,
4. el-Furûk, Karafî,
5. Tâcü'l-İklîl, Yusuf b. Ebi'l-Kâsım,
6. Tuhfetü'l-Ahkâm, Muhammed b. Asım
7. el-Mahsûl fî İlmî Usûlü'l-Fıkh, İbnu'l-Arabî
8. ed-Dıyâu'l-Lâmi', İbn Halef el-Malikî
9. Tekmiletü'l-Mecmu', Ali b. Abdi'l-kâfî

d) Akaid ve Dil İlimleriyle İlgili Kaynaklar

1. el-İbane, İbn Hasan el-Eş'ârî,
2. İlcâmu'l-Avam an İlmî'l-Kelâm, Gazalî
3. et-Temhîd, Bâkılânî
4. Makâlâtü'l-İslâmîn, el-Eş'ârî
5. Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, İbn Hacer,
6. el-Kâmil fi't-Tarih, İbnu'l-Esîr
7. Tezkiratü'l-Huffâz, Zehebî
8. el-Kitap, Sibeveyh
9. el-Hulasa, İbn Malik
10. Lisânu'l-Arap, İbn Manzûr
11. el-Kâfiye, İbn Malik
12. Muğni'l-Lebîb, İbn Hişam
13. Tâcu'l-Arûs, Zebidî
14. Şerhu'l-Eşmûnî, Ali b. Muhammed
15. el-Kâmusu'l-Muhît, Firûzâbâdî (Kaynaklarla ilgili bkz. Advâu'l-Beyan, 1995: I-X; es-Südeys, 1990: 98-121)

Sonuç

Tanıtmaya çalıştığımız Advâu'l-Beyan fi İydâhi'l-Kur'anı bi'l-Kur'an adlı tefsirin müfessiri Muhammed el-Emin eş-Şinkîfî'dir. Tefsirde birinci derecede Kur'an'ın Kur'an ile tefsirine özen göstermiştir. Bazı ayetleri birkaç ayet ile tefsir ederken bazılarını da daha çok sayıda ayet ile tefsir etmiştir. Zamanımızda Kur'an tefsiriyle meşgul olanların Advâu'l-Beyan'a atıfta buldukları dikkat çekmektedir.

Şinkîfî her ne kadar Kur'an'ın Kur'an ile olan tefsirine özen gösterdi ise de hadislerden, sahabe ve tabiun kavlından de yararlanmıştı. Bu açıdan bakıldığında Advâ'ul-Beyân bir rivayet tefsiridir, denilebilir. Ancak, O'nun Arap Dili ve Edebiyatı ve diğer bilimlerden de yeterince yararlanması tefsirine dirayet tefsiri özelliğini de kazandırmaktadır.

Advâ'ul-Beyan'da dikkat çeken hususlardan biri de israiliyata yer vermemesidir. Bilindiği gibi, rivayet tefsirlerinin za'f noktalarından biri israilî bilgileri kullanmalarındır.

Selefî bir akideye sahip olan Şinkîtî, mecazî ne Arap Dili'nde ne de Kur'an'da kabul etmektedir. O'na göre mecazın kabulü Allah'ın sıfatlarını inkara götürecektir.

Advâ'ul-Beyan tıpkı Celaleyn tefsiri gibi çift yazarlı bir tefsirdir. Fatihadan Mücadele Suresine kadar olan kısım Şinkîtî tarafından, diğer sureler ise talebesi Atıyye Muhammed Salim tarafından tamamlanmıştır. Her iki müellif de gerekli görmedikleri bazı ayetleri tefsir etmemişlerdir.

Özellikle, Ahkâm ayetlerinin tefsirinde nakiller hayli uzundur. Nakiller biraz daha muhtasar tutulup hadislerin tahrici de yapılırsa bu değerli eser sanıyorum daha yararlı hale getirilebilir.

Kaynakça

- Abdülaziz b. Salih İbrahim et-Tûyân, Cuhûd'ş-Şeyh Muhammed el-Emin eş- Şinkîtî fî Akîdeti's-Selef, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Abdülhak Abdüddaim el-Kâdî, et-Teyisîr fî Usûli't-Tefsîr, 2014.
- Abdurrahman b. Abdülaziz es-Südeys, Menhecu'ş-Şeyh eş-Şinkîtî fî Tefsirihi Âyâtî'l-Ahmâm min Advâi'l-Beyan, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Abdülvehhab Hallaf, Ilmu Usûli'l-Fıkh, ts.
- Adnan Muhammed Zarzûr, Ulûmu'l-Kur'an, ts.
- Ahmed Davutoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İst., 1983.
- Anlatımlı Arapça, Nahiv, Konya, 2015.
- Aliyyü'l-Kârî, Usûlü'l-Hadis ve Mevzuatu Aliyyi'l-Kârî tercümesi, Ankara, 1966.
- Ali turgut, Tefsir Usûlü ve Kaynakları, İst. 1991.
- Atıyye Muhammed Salim, Tercemetü eş-Şeyh Şinkîtî (Advâu'l-Beyan I, Mukaddime), Kahire, 1992.
- Fehd b. Abdurrahman er-Rûmî, İtticâhütü't-Tefsîr fi'l-Karni'r-Rabi'Aşar, 1-3, Riyad, 1986; Dirâsât fî Ulûmi'l-Kur'an, 1 bs. 1413 h.
- İbn İshak, Sîretü İbn İshâk, thk. Muhammed Hamidullah, Konya, 1981
- İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, 1-7, Beyrut, 1389 h.
- İbnu'l-İlmâmî, Seyyid el-Emîn, el-Muîn ve'z-Zâd fi'd-Da've ve'l-İrşâd, ts.
- İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, Ankara, 1976; Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller, Ankara, 1968.
- Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, el-Camiu li-Ahkâm'il-Kur'an, Beyrut, 1965.
- Mahmud Hasenî, en-Nahvu'ş-Şafi, 3. bs., Beyrut, 1992.

- Mennâu'l-Kattan, Mebahis fî Ulûmi'l-Kur'an, ts. Beyrut.
- el-Miğrâvî, Muhammed Abdurrahman, el-Müfessirûn Beyne't-Te'vil ve'l-İsbât fî Âyâtî's-Sifât, 1985.
- Muhammed Abdürrahim, Tesifuru'l-Hasen el-Basrî, 1-2, Kahire, ts.
- Muhammed Ali es-Sâbûnî, et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, ts.
- Muhammed b. Lutfî es-Sabbağ, Buhusun fî Usuli't-Tefsir, ts.
- Muhammed Ebu Zehra, İslam Hukuk Metodolojisi, Trc. Abdülkadir Şener, Ankara, 1979.
- Muhammed Yusuf Mukallid, Moritanya el-Hadîse, 1. bs. Lübnan, 1960.
- Musafa el-Ğalâyînî, Camiu'd-Dürusi'l-Arabiyye, Beyrut, 1982.
- Mustafa Müslim, Menâhicu'l-Müfessirîn, trc. Salih Özer, Ankara, 1993.
- Neseî, Ebu Abdurrahman, Sünen, İst. 1992.
- Neseî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Medârik'üt-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil, Beyrut, ts.
- Suat Yıldırım, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş, İst. 1983.
- Suat Yıldırım, Peygamberimizin Kur'anı Tefsiri, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1983.
- Subhi es-Salih, Mebahis fî Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1979.
- Suyutî, el-İtkân fî Ulûm'il-Kur'an, Beyrut, 2011.
- Şatıbî, Ebu İshak, el-Muvafakât fî Usuli's-Şeria, 1-4, Beyrut, 1997.
- Şevkânî, el-Fethu'l-Kadîr, 1-6, 1. bs., Kahire, 1993.
- Şinkîî, Muhammed el-Emin, Advâ'ul-Beyan, 1-7, 1995.
- Taberî, Muhammed b. Cerir, Cami'ul-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an, Dar'ul-Fikr, Beyrut, 1992.
- Tabersi, Ebu Ali, Mecmau'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an, Beyrut, 1994.
- Yusuf Işıcık, Kâzerûnî ve Tefsirdeki Metodu, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1986.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, Beyrut, ts.
- Zemahşeri, Muhammed b. Ömer, el-Keşşâf, 1-4, ts.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, Menâhilü'l-Irfan fî Ulûmi'l-Kur'an, 1-2, ts.
- Zerkeşi, Bedruddin Muhammed, el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1998.

An Investigation In Eşme Vocational High School For The Determination of The Entrepreneurial Orientation of Vocational School Students

Şakir MİRZA¹

İbrahim Ethem DAĞDEVİREN²

Introduction

The definition of the concept of entrepreneurship was first made in 1755 by Richard Cantillon. Cantillon defined entrepreneurship as taking risks and a process of accumulation of capital (Korkmaz,2012). Entrepreneurship is one of the important factors which effects people and the development of the country. Encouragement of individuals who have entrepreneurial potential in a country and ensuring the necessary support for them will lead to the improvement of both national income and will provide an increase in the employment rate. The research examined entrepreneurship is seen as determined to be a close relationship between the level of entrepreneurship and economic development of the G-7 countries (Keleş vd,2012). A set of genetic and innate characteristics that affect the behaviors of individuals, the environment in which they interacting their daily life also have a significant impact on behaviors. Like this, entrepreneurship orientation is under the influence of elements both the innate and a set of extraneous factors. When the researches are examined related to entrepreneurship trends that the affect the entrepreneurial orientation has been concluded family, society, education affect as elements of entrepreneurship orientation; as well as age, gender, have lived in rural or urban that affect the entrepreneurial orientation (İrmiş ve Barutçu, 2012). İn this study investigated entrepreneurship orientation of final class students in vocational schools. To achieve this aim 167 questionnaires were applied to final year students at Eşme Vocational School.

Method

The study was conducted Eşme Vocational School students to determine their entrepreneurial tendencies. To achieve this aim survey method was utilized the primary data collection tool. Survey Form was prepared according to 5 point Likert scale, it consists of 35 propositions sentences. 3

¹ Öğr.Gör.; Uşak Üniversitesi.

² Öğr. Gör.; Uşak Üniversitesi.

sub-variables were created, related to proposition sentences. This sub-variables are:

1. Attitudes Towards Behaviors
2. Default Behavior Control
3. Personal Norms

Findings

The students who participated in the research "attitude toward the behavior" levels (4.083 ± 0.654); "The default behavior control" levels (4.139 ± 0.612); "Personal norm" levels (3.829 ± 0.647); It has been determined. One-way analysis of variance carried out to determine showing a significant difference between associate degree program of education taken, income variables and the average score of "attitude towards the behavior, the default behavior control and personal norms" of the students who participated in the research, (ANOVA) difference between the average of the group in the result was not statistically significant ($p > 0.05$).

The result of the t-test was made in order to determine "attitude toward behavior, default behavior control, personal norms" of the students who participated in the research, the difference between points whether to show a significant difference according to gender and age of the average group was not statistically significant ($p > 0.05$).

One-way analysis of variance (ANOVA) made in order to determine attitude toward the behavior, the default behavior control, personal norms average points of the students who participated in the research whether to show a significant difference according to the birthplace variables difference between the average of the group in the result is not statistically significant ($p > 0.05$).

When the relationship between entrepreneurial characteristics examine default behaviors control and attitude toward the behavior of students, it has emerged as a high, significant positive relationship. ($r=0.727$; $p=0,000<0.05$). Between the personal norms and attitude toward the behavior , there is a medium significant positive correlation($r=0.615$; $p=0,000<0.05$). Between personal norm and default behavior control there is medium significantly positive correlation ($r=0.685$; $p=0,000<0.05$).

Conclusion

The final class students of Usak University Esme Vocational School have emerged as high of entrepreneurship trends. After graduating they will have the potential to become entrepreneurs. According to the research,

undergraduate program, gender, income status, age and environment where they grow up of students are not effective on their entrepreneurial orientations. The entrepreneurial characteristics of students who applied survey has emerged to be related to with each other. After graduating, students are expected to establish their own business because they have the entrepreneurship potential. This will contribute to the development of our country's economy and will have a significant role in reducing the unemployment rate. For this, the individuals who have entrepreneurial potential must determinate and make the required supports. Thus, there will be an increase in the number of entrepreneurs and thanks to entrepreneurs this will increase employment in the country. In addition, firms of these individuals will also contribute positively to the country's economy and the welfare will increase.

Keywords: Entrepreneur, Entrepreneurship, Entrepreneurial Education, Vocational School.

Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Eşme Meslek Yüksekokulunda Bir Araştırma¹

Öz

Küreselleşme olgusu ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle son yıllarda birçok iş fırsatı ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile küreselleşme olgusu ülke ekonomilerinin gelişmesini de önemli ölçüde etkilemiştir. Ortaya çıkan yeni iş fırsatları girişimcilik özelliklerine sahip kişiler tarafından değerlendirilerek lehlerine olacak bir şekilde kullanılmalıdır. Fakat girişimcilik potansiyeline sahip kişilerin bu iş fırsatlarını değerlendirerek girişimci olmalarını engelleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu engellerden dolayı üniversite eğitimini başarılı bir şekilde tamamlamış olan girişimci ruhlu bireyler girişimde bulunmak yerine kamu sektörünü tercih etmektedirler.

Çalışmada Uşak Üniversitesi Eşme Meslek Yüksekokulunda öğrenim görmekte olan son sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemek amacıyla veriler elde edilmiştir. Verileri elde etmek için Elif Yüzüak'ın yüksek lisans tezinde kullanmış olduğu 5'li likert ölçeğine göre hazırlanmış olan anket formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri sonucunda meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik özelliklerine sahip oldukları ve bu özelliklerin birbirleri ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin cinsiyetinin, öğrenim gördükleri ön lisans programının ve gelir durumlarının girişimcilik eğilimlerini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi, Meslek Yüksekokulu

1.GİRİŞ

Girişimcilik kavramının geçmişi çok eskilere dayanmakla birlikte, tarihsel süreç içerisinde girişimcilik kavramı ile ilgili oldukça farklı tanımlar yapılmış ve literatürde çok fazla yer almıştır. Girişimcilik kavramının tanımı ilk olarak Richard Cantillon tarafından 1755 yılında yapılmıştır. Cantillon girişimciliği riskleri üstlenerek sermaye birikimi sağlama süreci olarak tanımlamıştır(Korkmaz,2012:210). Girişimcilik kişilerin ve ülkelerin gelişmesine etki eden en önemli faktörlerden biridir. Bir ülkede girişimcilik potansiyeline sahip bireylerin teşvik edilmesi ve onlara gerekli desteklerin sağlanması hem milli gelirin iyileşmesine yol açacak hem de istihdam oranının artmasını sağlayacaktır. Girişimcilik ile ilgili araştırmalar incelendiğinde G-7 ülkelerinin ekonomik gelişmesi ile girişimcilik durumu arasında yakın bir ilişki olduğunun belirlendiği görülmektedir(Keleş vd,2012). Girişimcilik kavramı ortaya konuluş biçimine göre iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan birisi fırsat girişimciliği olarak adlandırılırken diğeri yaratıcı girişimcilik olarak adlandırılır. Fırsat girişimciliği mevcut olan sistem içerisindeki bir takım fırsatları değerlendirerek karlı alanlara yatırım yapılması eylemini ifade ederken, yaratıcı girişimcilik ise pazara yeni bir buluşun veya yeni bir fikrin ilk olarak sürülmesi eylemini ifade eder (Korkmaz, 2012). Bireylerin davranışlarını doğuştan kalıtımsal birtakım özellikler etkilerken, yaşamlarını sürdürürken etkileşim içerisinde buldukları çevre de davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bunun gibi girişimcilik eğilimleri de hem doğuştan gelen unsurların etkisinde iken hem de dışarıdan gelen birtakım unsurların etkisi altındadır. Girişimcilik eğilimlerine ilişkin yapılan araştırmalar incelendiğinde aile, toplum, eğitim gibi unsurların girişimcilik eğilimini etkilediği bunun yanı sıra yaş, cinsiyet, kırsal veya kentsel alanda yaşamış olmanın da girişimcilik eğilimi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (İrmiş ve Barutçu, 2012).Bu çalışmada meslek yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri araştırılmaktadır. Bu amaca ulaşmak için Eşme Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencilerine 167 adet anket uygulanmıştır.

2.GİRİŞİMCİ VE GİRİŞİMCİLİK

Girişimci kavramı geçmişte 16. Yüzyılda yabancı ülkelere yapılan askeri operasyonları yöneten kişiler olarak tanımlanmaktaydı. Bunun yanı sıra girişimci yeni topraklar keşfetmek yoluyla oralarda yeni koloniler

kuran, yeni yerleşim yerleri açan kişileri tanımlamak amacıyla kullanılan bir terim olmuştur (Gürol, 2006: 3).

Girişimci kavramı bireyi temel alır ve bireyin sahip olduğu özel yetenek, zihinsel kapasite ve beceriye vurgu yapar. Girişimcilik kavramı ise girişimcinin davranışları ve düşünceleriyle ortaya koyduğu eylemlerin oluşturduğu organizasyonların ve bunların sonucunda oluşan çıktılarının genel adıdır (Top, 2006: 7).

Girişimci kavramı tarihsel süreç içerisinde birçok yazar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tüm bu tanımların ortak noktası ise girişimcinin fırsatları değerlendirebilen bir kişi olduğudur.

Girişimcilik faaliyetlerinin tarihsel açıdan çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Osmanlı da girişimcilik ile ilgili gelişmelere loncalarda rastlanmaktadır. Ancak ne loncalarla alakalı ne de İpekyolu tüccarlarının girişimcilik faaliyetleri ile alakalı ayrıntılı bilgilere ulaşılamamaktadır. Bu yüzden literatür incelendiğinde ilk olarak Avrupa'daki girişimcilik faaliyetlerine ulaşıldığı için girişimcilik faaliyetlerinin en çok Avrupa'da geliştiği ifade edilmektedir.

Girişimcilik kavramının tanımının literatürde ilk defa Cantillon (1755) tarafından yapıldığı görülmektedir. Cantillon girişimcilik kavramının tanımını yaparken girişimcinin risk alma özelliği üzerinde durmuştur. Cantillonun tasvir ettiği girişimci tipi değişim başlatan ve yenilikçi girişimci değildir. Say (1803) ise bu tanımları biraz daha geliştirerek girişimciyi hem risk alan kişi hem de üretim faktörlerini örgütleyen ve bu faktörleri yönetebilen kişi olarak tanımlamıştır. Schumpeter (1934/1950) de "girişimcilik, yenilikçiliktir. Girişimcilik, endüstriyi tekrar organize ederek, yeni ürünlerden ve yeni enerji kaynaklarından yararlanarak, bir icadı kullanarak ya da daha genel olarak yeni ve hiç denenmemiş teknolojik olasılıkları kullanarak ve eskiyi yeni bir şekilde kullanarak ürün modelinde bir devrim yapmaktır" diyerek girişimcinin yenilikçi bir özelliğe sahip olduğunu vurgulamıştır. (Korkmaz, 2012: 210). Gerçekten de literatürdeki tanımlar incelendiğinde girişimcinin risk alma, örgütleme ve yenilikçilik özelliklerinin birçok tanımda yer aldığı görülmektedir. Girişimci elinde bulunan kaynakları bir araya getirirken, bulunduğu koşullar içerisinde inisiyatif alarak risk alır ve başarısızlığı da kabullenmiştir (Ağca ve Yörük, 2006). Girişimcinin bu özelliklerinin yanında fırsatlardan yararlanabilme ve başarıya odaklı olma özelliklerine de sahip olduğu belirtilmektedir. Tüm bu

özelliklere sahip olan girişimci üretim faktörlerini bir araya getirerek, kar elde etmek amacıyla mal ve hizmet üretiminde bulunmak ve bu mal ve hizmetleri pazarlamak suretiyle ekonomik faaliyette bulunan kişidir (Erdurur, 2012).

Günümüzde girişimcilik kavramı ekonomik büyümenin lokomotifi olarak görülmektedir. Toplumların geçmişinde girişimcilik kavramı önemli bir yere sahip olduğu gibi geleceklerinde de önemli bir yere sahip olacaktır (Abdullaeva, 2007). Girişimci ve girişimcilik kavramları günümüze kadar yalnızca yaratıcılıklarını kullanarak zihinlerinde kurguladıkları bir işletmenin yaşama geçirilmesi eylemi ve bu eylemi gerçekleştiren kişiler olarak kullanılmamıştır. Sanayi devriminin etkisiyle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte girişimci ve girişimcilik kavramlarının algılanmasında da değişiklikler meydana gelmiştir. Günümüzde ise sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmesiyle birlikte girişimci ekonomik sistemin vazgeçilmez unsuru olmuş ve ekonomik gelişimin girişimcilerin katkılarıyla olacağına inanılmaktadır.

Girişimcilik kavramı ise fırsatları istekli kararlı ve cesur bir şekilde yeni bir iş sürecine dönüştürme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan fırsatları değerlendirerek yeni işyeri açan girişimciler, istihdam oluşturarak ülke ekonomisini canlandırma konusunda önemli birer rol üstlenmektedirler (Erdurur, 2012).

Girişimcilik ile ilgili yapılan bazı tanımlar aşağıda tablo halinde belirtilmiştir:

Tablo 1. Girişimcilik Kavramının Tarihsel Gelişimi

YIL	YAZAR	GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI
1755	Richard Cantillon	Girişimcilik, riskleri üstlenerek sermaye birikimi sağlama sürecidir.
1797	Beaudeau	Girişimcilik, riskleri üstlenme, planlama, yönetme ve organize etme sürecidir.
1803	Jean Baptiste Say	Girişimcilik, kazançlarının sermaye kazançlarından ayrılmasıdır.
1876	Francis Walker	Sermaye sağlayan ve faiz alan kişiyle, yönetsel yeteneklerini kullanarak kar sağlayan kişi

		arasında ayırım yapılmasıdır.
1934/1950	Joseph Schumpeter	Girişimcilik, yenilikçiliktir. Girişimcilik, endüstriyi tekrar organize ederek, yeni ürünlerden ve yeni enerji kaynaklarından yararlanarak, bir icadı kullanarak ya da daha genel olarak yeni ve hiç denenmemiş teknolojik olasılıkları kullanarak ve eskiyi yeni bir şekilde kullanarak ürün modelinde bir devrim yapmaktır.
1961	David McClelland	Girişimcilik, enerjik ve risk dolu ortam içerisinde hareket etme sürecidir.
1964	Peter Drucker	Girişimcilik, fırsatların maksimize edilmesidir.
1971	Albert Shapero	Girişimcilik, inisiyatif alınarak, bazı sosyo ekonomik mekanizmaların organize edilerek başarısızlık riskinin kabullenilmesidir.
1975	Karl Vesper	Girişimcilik; ekonomistleri, psikologları, işadamlarını ve politikacıları içeren bir olgudur.
1983	Gifford Pinchot	Girişimcilik, yeni bir organizasyon kurmadır.
1985	Robert Hisrich	Girişimcilik; parasal ve kişisel tatmin karşılığında finansal, psikolojik ve sosyal riskleri üstlenerek, gerekli zaman ve çabayı harcayıp farklı değerde mal ve hizmet yaratma sürecidir.

(Kaynak: Hisrich, Robert ve Peters, Michael, Entrepreneurship Starting, Developing and Managing A New Enterprise, Irwin, Boston, 1992.)

3.GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİNİ ETKİLEYEN VE ENGELLEYEN FAKTÖRLER

Girişimcilik, kişilerin kalıtsal yani genlerinden gelen, doğuştan sahip oldukları kişilik özelliklerinin etkisi ve kişilerin sonradan içinde buldukları çevre gibi çeşitli faktörlerin kişiyi etkilemesi ve yönlendirmesi sonucu ortaya çıkar. Girişimcilerde kalıtsal yetenekler olsa bile ancak bu yeteneklerin ortaya çıkması durumunda bu kişiden girişimci olarak

bahsedebiliriz. Bu yeteneğin ortaya çıkmasında ise kişinin gerek sonradan kazandığı birtakım özelliklerin, gerek içinde bulunduğu toplumsal çevrenin, etkileşim içinde olduğu aile ve arkadaşların, mevcut teknolojik imkânların ve bunun gibi birçok faktörün etkisi olmaktadır (Örücü, Kılıç ve Yılmaz, 2007). Girişimciliğin kişisel özelliklerle çok yakından ilgili olması, belirli bir kapasiteye sahip olan kimselerin girişimci olabileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Girişimcilik kapasitesi kişileri girişimci olmaya yönlendiren en önemli şeydir. Girişimcilik kapasitesine sahip olan kişiler belirli karakteristik özelliklere sahiptirler. Yapılan araştırmalarda girişimcilerin belirli ortak karakteristik özelliklere sahip oldukları görülmektedir (Abdullaeva, 2007).

Ülkelerin girişimcilere sağladığı imkan ve olanaklar girişimciliği etkileyen faktörlerdendir. İhtiyacı olan imkânları bulan girişimciler bu ortamda daha fazla risk alacak, daha fazla girişimde bulunacak ve ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunacaktır (Yüzüak, 2012). Kamu sektörü ve özel sektörün ekonomik sistem içindeki payları da girişimciliği etkileyen faktörlerdendir. Ülkemiz ekonomisine baktığımızda kamu sektörünün her geçen gün küçüldüğünü ve bunun yerini özel sektörün aldığını görmekteyiz. Kamu sektöründen boşalan bu alanlara yeni girişimciler talip olmakta ve girişimciliğin artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda eğitim seviyesinin her geçen gün yükselmesi genç nüfusun girişimcilik eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir (Doğaner ve Altunoğlu, 2010).

Uluslararası kuruluşların faaliyetleri de ülkemizdeki girişimcilik eğilimlerini etkilemektedir. AB'nin oluşturduğu hareket planları dahilinde girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla girişimcilik eğitimlerinin düzenlenmesi öncelikli sırada yer almaktadır. Bu eğitimler sayesinde bireyler girişimcilik hakkında bilgi sahibi olabilmekte ve girişimciliğin kendileri için cazip bir seçenek olduğundan haberdar olmaktadır. Girişimciler ve girişimci adayları bu eğitimler aracılığıyla motive edilerek bunlara gerekli bilgi ve beceriler kazandırılmaktadır (Balaban ve Özdemir, 2008).

Türkiye'de girişimciliğin ve girişimcilerin arttırılmasına yönelik faaliyetlerin istenilen düzeye ulaşmamasına rağmen her geçen gün girişimcilere yönelik yeni imkan ve olanaklar sağlanmaktadır. Gerek Kobi Strateji ve Eylem Planı ile gerekse devletin yeni girişimcilere ve kadın girişimcilere sağlamış olduğu sıfır faizli kredileri ve hibeleri ile girişimde bulunmak isteyen bireyler desteklenmektedirler. Bu amaçla ülkemizde

girişimciliğin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için girişimcilik eğitimi ile ilgili kurum ve faaliyetler belirlenmiştir. Bu kapsamda çeşitli kurum ve kuruluşlar girişimcilere gerekli destekleri sağlamaktadırlar (Balaban ve Özdemir, 2008).

Girişimciliği engelleyen faktörler ise kuruluş sermayesini bulmada karşılaşılan güçlükler, kuruluş sermayesinin maliyetinin yüksek oluşu, iş çevresinin barındırdığı riskler, yasal kısıtlamalar, girişimcilik eğitiminin verilmemesi, girişimci imajının tam ve doğru algılanamaması, insan kaynakları alanında karşılaşılan sorunlar ve kısıtlardır (Kılıç, Keklik ve Çalış, 2012).

Girişimciliğe etki eden faktörleri demografik faktörler (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir ve iş tecrübesi), sosyal faktörler (aile, kültür, inanç ve rol modeller), çevresel faktörler ve teknolojik faktörler olarak dört ana başlık altında inceleyebiliriz.

3.1. Demografik Faktörler

Kişiler yaşamları boyunca farklı evrelerden geçmekte ve her yaş döneminde farklı görüş ve düşüncelere sahip olabilmektedirler. Girişimcilik üzerine yapılan araştırmalarda bu yaş dönemleri ile girişimcilik eğilimleri arasında önemli bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmalarda 22-25 yaş aralığı kişilerin girişimcilik kariyerine başlama dönemleri olarak belirlenmiştir. Aslında her yaş aralığında girişimciliğe başlamak mümkündür. Fakat girişimcilik enerji ve risk eğilimi gerektirir. Bu yaş döneminde bulunan kişilerin risk alma eğilimleri yüksektir ve diğer yaş dönemlerine göre daha dinamiklerdir. İlerleyen yaş dönemlerinde kişiler risk almaktan kaçınmakta ve daha durgun olmaktadır (Erdurur, 2012)

Girişimcilik eğilimlerini etkileyen bir diğer demografik faktör ise cinsiyettir. Cinsiyetin girişimcilik eğilimlerine etkisi üzerine yapılan araştırmalarda bu etkinin her toplumda aynı olmadığı ve toplumdan topluma bu etkinin değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Türk toplumunun geçmişine baktığımızda kadınların iş hayatında erkeklere göre geri planda kaldıkları ve aile reisi konumunda erkeğin olduğu ve kadınların daha çok ev işleri ile uğraşarak çocuklarına bakan onları büyüten ve evde hizmet eden kişi konumunda olduğunu görmekteyiz (Erdurur, 2012). Henüz 21. Yüzyılda kadınların iş hayatına katılmalarına yönelik ve kadınlarda girişimcilik özelliklerinin ön plana çıkarılarak ekonomik sistemin birer parçaları olmaları amacıyla destekler ve teşvikler uygulanmaktadır. Ancak

bakan büyüten ve ev hizmetlerini üstlenen kişi konumundaki kadınların çalışma hayatına katılmalarıyla üstlendikleri roller daha da zorlaşmaktadır (Kutaniş, 2006). Kadınların herhangi bir işletmede işçi konumunda çalışmaları durumunda bireyler belirli saatler arasında çalışmakta ve günün geri kalan kısmını diğer işlere ayırabilmektedirler. Fakat girişimci konumunda kadının günün her saati işi ile ilgili faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Bunun dışında zarar etme riski, işyerinde yaşanan sıkıntılar ve iş stresi de kadınların kendi işletmelerini kurmaları yönündeki isteklerini olumsuz etkilemektedir. Girişimci kadınlar daha çok ev işleri ile uğraştıkları için iş hayatı ile ilgili gelişen olaylardan uzak kalmakta, bundan dolayı yeni iş fırsatlarını tespit etmede ve iş hayatı ile ilgili risk alma konularında erkek girişimcilere göre daha az eğilim göstermektedirler (Çevik, 2006).

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında, işletmeler açısından bilgi en önemli faktörlerden biridir. Bugün bilgiyi elinde bulunduran işletmeler stratejik üstünlük sağlamak ve yenilikçi girişimlerde bulunabilmektedirler. Bilgiyi elde etmenin en önemli yollarından biriside eğitimidir. Eğitim kişilerin sahip oldukları gizli yetenekleri ortaya çıkarır ve kişileri gelecekteki sosyal hayata hazırlar. Günümüzde eğitim seviyesi yüksek ülkeler daha hızlı kalkınma gerçekleştirebilmektedirler. Eğitimin kişiye sağladığı faydanın yanında toplum üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Eğitimin toplumsal alanda ortaya koyduğu etki nedeniyle ülkelerin kalkınmasında da önemli bir yere sahiptir (Patır ve Karahan, 2010). Eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin bakış açıları da farklı olmaktadır. Bu kişilerin bulunduğu toplumlar pazardaki fırsatları görerek daha yaratıcı fikirler ortaya çıkarmakta ve bunu yatırıma dönüştürebilmektedirler. Bu yatırımlar sonucunda istihdam artmakta ve gelir seviyesi yükselmektedir. Bu da toplum refahında artışa neden olmaktadır (Erdurur, 2012).

Girişimcilik eğilimini etkileyen bir diğer faktör ise bireylerin sahip oldukları gelir düzeyidir. Gelir kişilerin gerek çalışarak gerekse çalışmadan elde ettikleri kazanç ve iratların bütünü olarak adlandırılmaktadır (Çevik, 2006: 70). İnsanların sahip oldukları servetler ve gelir düzeyleri yapacakları işin risk derecesini etkileyen önemli birer faktördür. Servetleri ve gelir düzeyleri yüksek olan kişiler daha riskli yatırımlara girişebilmektedirler. Gelir düzeyleri düşük olan ve servetleri bulunmayan kimseler ise tasarruf edemedikleri için ve gelir düzeyleri düşük olduğundan dolayı yatırım yapmaları zorlaşmaktadır. Girişimde bulunmak için tek ölçüt sermaye

sahibi olmak değildir. Fakat sermaye olmadan girişimde olmamaktadır (Erdurur, 2012). Bu yüzden girişimcilik arttırılmak isteniyorsa gerek faiz indirimleri yapılarak gerekse hibelerle girişimciler desteklenmelidir.

Kişilerin girişimde buldukları işle ilgili deneyim sahibi olup olmamaları da girişimcilik eğilimlerini etkileyen bir unsurdur. Girişimde bulunacakları işle ilgili daha önce kazanmış oldukları tecrübeleri, girişimci davranışlarıyla ilgili risklerin yönetilmesinde yardımcı olacaktır. İş tecrübesine sahip olan bireyler önceden meydana gelebilecek riskleri öngörerek daha sağlam iş projeleri oluşturabilmektedirler. İş deneyimine sahip olan bireyler yeni firma kurma konusunda daha cesaretli olurlar. İş tecrübesi olan kişiler içinde buldukları pazar fırsatlarını daha iyi görebilirler ve pazar imkânlarından daha iyi yararlanabilirler (Erdurur, 2012).

3.2.Sosyal Faktörler

Bireyler belirli bir sosyal ve kültürel sistem içerisinde bulunmaktadır. Bu sosyal ve kültürel sistemler farklılık arz etmektedirler ve her girişimcinin davranışı içerisinde bulunduğu bu sosyal ve kültürel sisteme göre değişmektedir. Bu sistem girişimciyi destekleyebileceği gibi bazen de engel olabilmektedir. Bireylerin girişimciliğe ilişkin algıları bu sosyal ve kültürel çevre içerisinde oluşmaktadır ki bu da girişimcilik eğilimleri üzerinde doğrudan etkisinin olduğunu gösterir (Abdullaeva, 2007). Girişimciliğe etki eden sosyal faktörleri aile, kültür, inanç ve rol modeller olarak sıralamak mümkündür (Erdurur, 2012:13).

Bireylerin kişiliğinin şekillenmeye başladığı yer, toplumsallaşma sürecinin ilk basamağı ve toplumun en küçük yapı taşı olan ailedir. Ailenin sahip olduğu yapı ve görüş o ortamda yetişmekte olan bireyleri de etkileyecektir. Çocukların girişimci birer birey olarak yetişmelerinde ailelerin katkısı büyüktür. Girişimcilere aileleri tarafından sağlanan destekler yeni işletmelerin kurulmasında önemli bir fon kaynağıdır. Aile içerisinde ki yetişkinler çocuklara bir rol model oluşturabilmektedir. Bu açıdan aile içerisinde bir girişimcinin olması çocuklara ilham kaynağı olmaktadır (Erdurur, 2012). Çoğu zaman ebeveynler girişimcilik becerilerini ve eğilimlerini usta çırak ilişkisi içerisinde çocuklarına aktarırlar. Ailenin yapısının da girişimcilik eğilimlerinin gelişmesinde etkisi vardır. Katı kuralların uygulandığı ataerkil aile yapısının mevcut olduğu ve tarımla uğraşan kırsal kesimdeki çocuklar anne ve babanın baskısı altında yetişirken

bu durum girişimcilik eğilimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Müftüoğlu ve Durukan, 2004).

Girişimcilik eğilimini etkileyen diğer faktör kültürdür. Kültür kavramı literatürde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Kültür; Sığrı ve Tığlı tarafından "Kültür, toplumu oluşturan kişileri, onları bir arada tutan dil ve haberleşme süreçlerini, sanatlarını, inançlarını, törelerini, hukuk ve yönetim kurumlarını, üretim ve tüketim düzenini içinde bulunduran karmaşık bir yapıdır" şeklinde tanımlanmıştır (Sığrı ve Tığlı, 2006: 328-329). İçinde bulunulan kültür geçmişten günümüze benimsenen her türlü değerlerle oluşturulan kalıpları içerir ve her kültürün kendine özgü değer yargıları ve kalıpları vardır. Belirli bir kültür içerisinde yetişen bireyler yaşamlarını bu sosyal yapının etkisi altında düzenlerler. Aksi takdirde buldukları toplumda hor görülürler ve dışlanırlar. Her sosyal yapı içerisindeki bireylere nasıl ve ne şekilde davranılacağını, düşünme ve yaşam tarzına ilişkin kalıplaşmış modeller sunar. O kültürün unsuru olan bireyler bu kalıplar içerisinde hareket etmek zorundadırlar (Ersoy, 2010). Bu açıdan belirli sığ ve kalıplaşmış kültürel değerler içerisinde bireylerin girişimcilik eğilimleri sınırlandırılmış olacaktır.

Girişimcilik eğilimini etkileyen faktörlerden birisi de toplumsal inançlardır. Bireylerin girişimci kişilik özelliklerinin ortaya çıkması için düşüncelerini özgürce ifade edebilmeleri gerekir (Erdurur, 2012). Bu açıdan ülkelerin sahip olduğu dini ve toplumsal inançlar içerisinde yaşayan bireylerin girişimcilik eğilimlerini de etkilemektedir. Örneğin; İslam dinine mensup olan ülkeler kader inancına sahip olduklarından dolayı kendilerini etkileyen olayların kaddenden kaynaklandığına inanırlar ve bu olayları kontrol etme eğiliminde değildırler. Bundan dolayı girişimcilik eğilimini oluşturan, proaktiflik, yenilikçılık, risk alma eğilimi gibi davranışların düşük olduğu görülmektedir. Protestan iş ahlakının hakim olduğu toplumlarda yaşayan bireyler iç kontrol odağına sahiptirler. İç kontrol odağına sahip olan kişiler atılgan, girişimci, güvenli, başarılı, etkili ve bağımsız kimselerdir. Başlarına gelen olayların kendilerinden kaynaklandığına inanan ve kendi yaşantılarını kontrol edebilen kimselerdir. Başlarına gelen olaylarla başa çıkabilen, yüksek içsel motivasyona sahip olan kimselerdir ve başarı, başarısızlıklara önem verirler. Bu yüzden bireylerin içinde buldukları toplumlar ve bu toplumların sahip olduğu inançlar girişimcilik eğilimlerini etkilemektedir (Altnay ve Wang, 2011).

Bireyler karar alırken, çeşitli davranışlarda bulunurken başkalarının da görüşlerini alma ihtiyacı hissederler ve başkalarının davranışlarından etkilenirler. Bireylerin görüşlerini aldıkları ve davranışlarını benimsedikleri bu kişiler rol modellerdir. Rol modellerin davranışları bireylerin girişimcilik davranışları üzerinde de etkili olur. Rol model olarak benimsenen kimseler girişimcilik eğilimleri yüksek, proaktif ve yenilikçi kimseler ise bireyin girişimcilik eğilimi olumlu yönde etkilenecektir ve girişimciye ilham kaynağı olacaktır (Yüzüak, 2010). Girişimci bireylerin rol modelleri; aile, kardeş, arkadaş ve diğer girişimciler olabilir (Özden ve diğ., 2008).

3.3. Çevresel Faktörler

Girişimciliği etkileyen faktörlerden üçüncüsü çevresel faktörlerdir. İnsan sosyal bir varlık olması gereği çevresiyle sürekli etkileşim içerisindedir. Bireyler yaptığı davranışlarla çevresini etkilerken çevresinde meydana gelen değişikliklerden de etkilenen durumundadırlar. Girişimci kişiliğe sahip olan bireylerde çevresel faktörlerden etkilenir. Kişilerin girişimcilik faaliyetinde bulunarak istihdam yaratmaları toplumdaki diğer bireyler tarafından kahraman olarak algılanmalarına neden olmaktadır. Bu duygu da bireylerde girişimcilik isteğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Cansız, 2007).

3.4. Teknolojik Faktörler

Girişimcilerin sahip oldukları en önemli özelliklerden biri yenilikçi olmalarıdır. Yenilikçi ruha sahip olan girişimciler girişimde buldukları işleri sürekli geliştirmek isterler. Kendini yenilemeyen gelişmelere ayak uyduramayan işletmeler yok olmaya mahkumdurlar. Bu açıdan işletmeler teknolojik yeniliklere uygun olarak sürekli gelişim içerisinde olmalıdırlar. Teknolojik yeniliklerin işletmenin üretim yapısına, pazarlama ve satış yöntemlerine uygulanması sonucu gelişen işletmeler girişimciliğin gelişme potansiyelini arttırmaktadırlar (Yardımcıoğlu ve Ay, 2008). İçinde bulunduğumuz bilgi çağında müşteri ihtiyaçları çok hızlı değişmektedir. Girişimciler üretim ve bilgi iletişim teknolojilerindeki yenilikleri işletmelerine adapte ederek daha doğru, daha hızlı karar vererek müşteri ihtiyaçlarının daha hızlı bir şekilde karşılanmasını sağlamalıdırlar (Erdurur, 2012).

4. LİTERATÜR TARAMASI

Öğrencilerin Girişimci Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma adlı makalede Yüksel ve Cevher (2015), işletme bölümündeki öğrencilerin girişimci kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmışlardır. Yapılan anket çalışmaları analiz edilerek girişimcilerin tercih ettikleri girişimcilik özelliklerini tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda girişimcilerin sahip olması gereken en temel özelliğin yenilikçilik olduğu ortaya çıkmış; strese karşı dayanma özelliği ise girişimcide bulunmaması gereken bir özellik olarak tespit edilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda öğrencilerin aile meslekleri ve cinsiyetleri ile girişimcilik eğilimleri arasında yakın bir ilişkinin var olduğu ortaya çıkmıştır.

Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Davranışına Etkisi: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Örneği adlı yüksek lisans tezinde Küçük (2014), öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini etkilediği, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre girişimciliğe daha çok önem verdikleri ve girişimci olmak istedikleri sonucuna ulaşmıştır. Bunu da Türk aile yapısının erkek çocuklarını daha fazla desteklemelerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ayrıca girişimcilik ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ailelerinde girişimci olan bireylerin olmayanlara göre; girişimcilik eğitimi alanların girişimcilik eğitimi almayanlara göre girişimcilik eğilimlerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de Girişimcilik Eğilimi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma adlı doktora çalışmasında Doğan (2013), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi son sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere anket uygulanmış ve yapılan analizler sonucunda İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi son sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini yedi faktörün etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu faktörler; güvenilir ve sorumluluk sahipliği, risk alma ve yaratıcılık, dışa açıklık, eleştiriye açıklık, muhafazakarlık ve uysallık, duygusallık ve hayalcilik, gergi ve kestirmecilik olarak belirtilmiştir. Cinsiyetin, girişimci yakınının olmasının ve fakültede girişimcilik eğitimi alınmasının ise bu girişimciliği etkileyen faktörler üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Turizm Lisans Eğitimi Alan Öğrencilerin Girişimci Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Akçakoca Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği adlı yüksek lisans tezinde Erdurur (2012), girişimci kişilik özelliklerinin öğrencilerin girişimcilik eğilimleri üzerindeki etkisi araştırmış ve girişimci kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi

üzerinde %28'lik bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Girişimcilik eğilimini aile, kültür, rol modeller, çevre iş deneyimi, eğitim, gelir, yaş, cinsiyet gibi faktörlerinde etkilediği düşünüldüğünde %28'lik oranının az olmadığı anlaşılmaktadır. Bireylerin dış çevre unsurlarından etkilendikleri belirlenmiş; bireylerin kendine güvenlerinin yüksek olmasının girişimcilik eğilimi üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği isimli makalede Korkmaz (2012), işletme bölümündeki öğrencilerin girişimcilik özelliklerine sahip olup olmadığı araştırarak girişimcilik özelliğini etkileyen faktörleri belirlemeye çalışmıştır. Elde edilen verilere uygulanan istatistiksel analizler neticesinde öğrencilerin girişimcilik özelliklerine sahip oldukları belirlenmiş ve girişimcilik özelliklerinin oluşmasında demografik özellikler, aile özellikleri ve psikolojik özelliklerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite Eğitiminin Girişimcilik Düşüncesinin Değişmesine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama adlı makalede İbicioğlu, Taş ve Özmen (2010), girişimcilik eğitimi alan öğrencilerle almayan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini tespit ederek girişimcilik eğitiminin etkisini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Eğitim almamış birinci sınıf öğrencilerinin her ne kadar işletme bölümünü seçmiş olsalar dahi girişimcilik konusunda olumsuz düşünceler içinde oldukları anlaşılırken; işletme bölümünde girişimcilik eğitimi alan dördüncü sınıf öğrencilerinin kendi işlerini kurup çok para kazanma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Eğitim almayan öğrencilerin fazla risk almama eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Girişimcilik Eğitimi ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması adlı makalede Patır ve Karahan (2010), girişimcilik potansiyeline sahip kişileri tespit edip piyasaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu amaçla öncelikle üniversite öğrencilerinin almış oldukları girişimcilik eğitiminin sorunları belirlenerek çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin girişimcilik potansiyeline sahip oldukları ve almış oldukları girişimcilik eğitimi neticesinde kendi işlerini kurma düşüncesine sahip oldukları anlaşılmıştır.

5.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışma, Eşme Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşmak için birincil veri toplama aracı olan anket yönteminden faydalanılmıştır. Anket Formu 5'li Likert ölçeğine göre hazırlanmış olup 35 adet önerme cümlesinden

oluşmaktadır. Önerme cümlelerine ait 3 adet alt değişken oluşturulmuştur. Bu alt değişkenler şunlardır (Yüzüak, 2010: 30):

- 1- Davranışa Yönelik Tutum
- 2- Varsayılan Davranış Kontrolü
- 3- Kişisel Norm

1977 yılında Ajzen ve Fishbein tarafından ortaya konulan “Planlanmış Davranış Teorisi” ne göre tutum ile davranış arasındaki ilişkinin gücü bu iki unsurun birbirini tamamlama derecesine bağlıdır. Planlanmış Davranış Teorisine göre girişimcilik eğilimlerini oluşturan üç unsur vardır. Bunlar tutumsal inançlardan kaynaklanan “davranışa yönelik tutum”, normatif inançlardan kaynaklanan “kişisel norm” ve bireyin kontrol inançlarından kaynaklanan “varsayılan davranış kontrolüdür” (Yüzüak, 2010: 30).

Davranışı gösterecek olan kişinin gerçekleştirecek davranışı pozitif veya negatif olarak değerlendirmesi davranışa yönelik tutum olarak tanımlanmaktadır. Davranışa yönelik tutumlar; meydan okuma, zengin olmak kendine güven ve kendini ispatlamaya yöneliktir (Yüzüak, 2010: 30).

Davranışı gösterecek kişinin söz konusu davranışı gösterebilmesinin ne kadar kolay veya ne kadar zor olacağının inancı varsayılan davranış kontrolü olarak adlandırılmaktadır. Girişim ortamı, devlet desteği ve finansal kaynak gibi duruma bağlı olarak değişen dışsal kontrol öğeleri ile problem çözme, karar verme, yaratıcılık, liderlik ve know-how gibi kişisel yetenekleri etkileyen içsel kontrol öğeleri varsayılan davranış kontrolünü oluşturmaktadır. (Yüzüak, 2010: 32).

Davranışı yapacak olan kişi için önemli olan referans kişilerin, kurum veya kuruluşların belirli bir davranışın gerçekleşmesinin ya da terk edilmesinin beklentisi içinde oldukları kişisel norm olarak ifade edilmektedir. Potansiyel girişimcilerin ve insanların kendilerine ait özel değer, inanç, yargı, düşünce gibi özgür iradeyi belirleyen seçim hakları; içinde yaşanılan toplumun, sosyal adetleri, gelenek, baskı ve kuralları yönünde geliştirilen değerler kişisel normu oluşturmaktadır (Yüzüak, 2010: 31).

Araştırmada kullanılan anket formu Elif Yüzüak’ın yüksek lisans tezinde kullanmış olduğu anket formu olup ankette yer alan demografik özelliklere ilişkin soruların bir kısmı değiştirilmiştir. Eşme meslek yüksekokulu son sınıf öğrencilerine 167 adet anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında analiz edilerek bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Araştırma Eşme

Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmamızda amaca ulaşmak için aşağıdaki hipotezler belirlenmiştir.

H₁: Öğrencilerin girişimcilik özellikleri yüksek düzeydedir.

H₂: Öğrencilerin girişimcilik özellikleri alınan ön lisans programına göre anlamlı farklılık gösterir.

H₃: Öğrencilerin girişimcilik özellikleri gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterir.

H₄: Öğrencilerin girişimcilik özellikleri cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterir.

H₅: Öğrencilerin girişimcilik özellikleri yaşa göre anlamlı farklılık gösterir.

H₆: Öğrencilerin girişimcilik özellikleri doğum yerine göre anlamlı farklılık gösterir.

H₇: Öğrencilerin girişimcilik özellikleri arasında pozitif ilişki vardır.

6. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan öğrencilerin ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Tablo 1. Öğrencilerin Tanımlayıcı Özellikleri

Tablolar	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Bay	70	41,9
	Bayan	97	58,1
	Toplam	167	100,0
Yaş	17-20 Yaş	47	28,1
	21-24 Yaş	120	71,9
	Toplam	167	100,0
Gelir	0-500 Tl	17	10,2
	501-1000 Tl	46	27,5
	1001-1500 Tl	51	30,5
	1501- 2000 Tl	33	19,8
	2001 Tl Ve üstü	20	12,0
	Toplam	167	100,0
Alınan Ön Lisans Programı	İşletme Yönetimi	8	4,8
	Bankacılık Ve Sigortacılık	68	40,7

	Büro Yönetimi Ve Yön. Asist	32	19,2
	Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları	13	7,8
	Lojistik	46	27,5
	Toplam	167	100,0
Doğum Yeri	İl	71	42,5
	İlçe	82	49,1
	Köy	14	8,4
	Toplam	167	100,0

Tablo 2. Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Ortalaması

	N	Ort	Ss	Min.	Max.
Davranışa Yönelik Tutum	167	4,083	0,654	1,500	5,000
Varsayılan Davranış Kontrolü	167	4,139	0,612	1,750	5,000
Kişisel Norm	167	3,829	0,647	1,420	5,000

Tablo 2’de öğrencilerin girişimcilik özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin “davranışa yönelik tutum” düzeyi yüksek ($4,083 \pm 0,654$); “varsayılan davranış kontrolü” düzeyi yüksek ($4,139 \pm 0,612$); “kişisel norm” düzeyi yüksek ($3,829 \pm 0,647$); olarak saptandığından dolayı belirlenmiş olan H_1 : Öğrencilerin girişimcilik özellikleri yüksek düzeydedir hipotezi reddedilememiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Alınan Ön Lisans Programına ve Gelir Düzeyine Göre Ortalamaları

	Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Alınan Ön Lisans Programına Göre Ortalamaları						Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Gelir Düzeyine Göre Ortalamaları					
	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Davranışa Yönelik Tutum	İşletme Yönetimi	8	4,200	0,920	0,921	0,453	0-500 TL	17	4,041	0,626	0,481	0,749
	Bankacılık Ve Sigortacılık	68	4,010	0,728			501-1000 TL	46	4,183	0,569		
	Büro Yönetimi Ve Yön. Asist	32	4,231	0,395			1001-1500 TL	51	4,004	0,749		
	Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları	13	3,915	0,710			1501-2000TL	33	4,067	0,637		

	Lojistik	46	4,113	0,618			2001 ve üstü	20	4,115	0,663		
Varsayılan Davranış Kontrolü	İşletme Yönetimi	8	4,125	0,694	0,928	0,449	0-500 TL	17	4,132	0,471	0,435	0,783
	Bankacılık Ve Sigortacılık	68	4,116	0,706			501-1000 TL	46	4,215	0,573		
	Büro Yönetimi Ve Yön. Asist	32	4,250	0,415			1001-1500 TL	51	4,054	0,759		
	Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları	13	3,875	0,821			1501-2000TL	33	4,148	0,534		
	Lojistik	46	4,174	0,488			2001 ve üstü	20	4,175	0,529		
Kişisel Norm	İşletme Yönetimi	8	4,031	0,752	0,444	0,777	0-500 TL	17	3,652	0,695	0,966	0,428
	Bankacılık Ve Sigortacılık	68	3,809	0,718			501-1000 TL	46	3,893	0,669		
	Büro Yönetimi Ve Yön. Asist	32	3,758	0,517			1001-1500 TL	51	3,737	0,701		
	Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları	13	3,763	0,747			1501-2000TL	33	3,897	0,523		
	Lojistik	46	3,891	0,581			2001 ve üstü	20	3,954	0,593		

Tablo 3’de öğrencilerin girişimcilik özelliklerinin alınan ön lisans programına ve gelir düzeyine göre ortalamalarına ilişkin veriler yer almıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin davranışa yönelik tutum, varsayılan davranış kontrolü, kişisel norm puanları ortalamalarının alınan ön lisans programı ve gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır($p>0.05$). Bundan dolayı H_0 : Öğrencilerin girişimcilik özellikleri alınan ön lisans programına göre anlamlı farklılık gösterir hipotezi ve H_3 : Öğrencilerin girişimcilik özellikleri gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterir hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Cinsiyete ve Yaşa Göre Ortalamaları

	Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Cinsiyete Göre Ortalamaları	Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Yaşa Göre Ortalamaları
--	--	---

	Grup	N	Ort	Ss	t	p	Grup	N	Ort	Ss	T	p
Davranışa Yönelik Tutum	Bay	70	4,100	0,662	0,291	0,772	17-20 yaş	47	3,981	0,653	-1,261	0,209
	Bayan	97	4,070	0,652			21-24 yaş	120	4,123	0,653		
Varsayılan Davranış Kontrolü	Bay	70	4,079	0,633	-1,088	0,278	17-20 yaş	47	4,096	0,673	-0,573	0,567
	Bayan	97	4,183	0,597			21-24 yaş	120	4,156	0,589		
Kişisel Norm	Bay	70	3,868	0,589	0,661	0,510	17-20 yaş	47	3,715	0,657	-1,433	0,154
	Bayan	97	3,801	0,687			21-24 yaş	120	3,874	0,640		

Tablo 4’de öğrencilerin girişimcilik özelliklerinin cinsiyet ve yaşa göre ortalamalarına ilişkin veriler yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin davranışa yönelik tutum, varsayılan davranış kontrolü, kişisel norm puanları ortalamalarının cinsiyet ve yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadığından dolayı ($p>0,05$) H_4 : Öğrencilerin girişimcilik özellikleri cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterir ve H_5 : Öğrencilerin girişimcilik özellikleri yaşa göre anlamlı farklılık gösterir hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Doğum Yerine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Davranışa Yönelik Tutum	İl	71	4,068	0,659	0,308	0,735
	İlçe	82	4,073	0,667		
	Köy	14	4,214	0,583		
Varsayılan Davranış Kontrolü	İl	71	4,079	0,694	0,686	0,505
	İlçe	82	4,172	0,539		
	Köy	14	4,250	0,588		
Kişisel Norm	İl	71	3,752	0,672	0,995	0,372
	İlçe	82	3,899	0,632		
	Köy	14	3,804	0,597		

Tablo 5’de öğrencilerin girişimcilik özelliklerinin doğum yerine göre ortalamalarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin davranışa yönelik tutum, varsayılan davranış kontrolü, kişisel norm puanları ortalamalarının doğum yeri değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadığı için ($p>0.05$) H_0 : Öğrencilerin girişimcilik özellikleri doğum yerine göre anlamlı farklılık gösterir hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Girişimcilik Özellikleri Arasındaki İlişki

		Davranışa Yönelik Tutum	Varsayılan Davranış Kontrolü	Kişisel Norm
Davranışa Yönelik Tutum	r	1,000		
	p	0,000		
Varsayılan Davranış Kontrolü	r	0,727**	1,000	
	p	0,000	0,000	
Kişisel Norm	r	0,615**	0,685**	1,000
	p	0,000	0,000	0,000

Tablo 6’da öğrencilerin girişimcilik özellikleri arasındaki ilişkisi yer almaktadır. Varsayılan Davranış Kontrolü ve davranışa yönelik tutum arasında yüksek, pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r=0.727$; $p=0,000<0.05$). Kişisel Norm ve davranışa yönelik tutum arasında orta, pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r=0.615$; $p=0,000<0.05$). Kişisel Norm ve varsayılan davranış kontrolü arasında orta, pozitif yönde anlamlı ilişki bulunduğu için ($r=0.685$; $p=0,000<0.05$) H_1 : Öğrencilerin girişimcilik özellikleri arasında pozitif ilişki vardır hipotezi reddedilememiştir.

7.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Günümüz bilgi çağında klasik üretim faktörlerinin yerini çoğunlukla insan faktörüne bırakmıştır. Sanayi devriminin yaşandığı yıllarda işletmelerin üstünlüğünün belirlenmesinde fiziksel üstünlükler dikkate alınırken günümüzde nitelikli işgücüne ve bilgiye sahip olan işletmelerin daha üstün olduğunu görmekteyiz. Üç beş bilgisayar ve çalışana sahip olan bilişim firmasının kocaman arsalar ve binalara sahip olan ve onlarca hatta yüzlerce çalışana sahip bir imalat işletmesinden daha değerli olduğunu ve daha çok kar elde ettiğini görmekteyiz. Bu işletme faaliyetlerinin ise yeni iş fırsatlarını gören, yenilikçi düşünebilen ve

girişimcilik özelliklerine sahip olan bireyler tarafından ortaya çıkarıldığını görmekteyiz. Ülke ekonomilerinin gelişmesinde büyük bir öneme sahip olan bu girişimcilerin sayısının mümkün olduğu kadar artırılması gerekmektedir. Bundan dolayı bu çalışma, meslek yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşmak için yapılan analizler neticesinde anket çalışmasının uygulanmış olduğu Uşak Üniversitesi Eşme Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin girişimciliğe eğilimlerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin üniversite eğitimini tamamladıktan sonra girişimci olma potansiyeline sahip oldukları anlaşılmıştır. Öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinde alınan ön lisans programının, öğrencilerin cinsiyetinin, gelir durumlarının yaşlarının ve yetiştikleri kesimin etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Anket çalışmasının uygulandığı öğrencilerin girişimcilik özelliklerinin birbirleri ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin mezun olduktan sonra girişimci potansiyeline sahip oldukları için kendi işletmelerini kurmaları beklenmektedir. Bu da ülke ekonomimizin gelişmesine katkı sağlayacak ve işsizlik oranının azalmasında önemli bir paya sahip olacaktır. Bunun için girişimcilik potansiyeline sahip bireylerin belirlenerek gerekli desteklerin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullaeva, F. (2007). *Öğrencilerin girişimcilik özellikleri ve iş değerleri: Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkiye Karşılaştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ağca, V. ve Yörük, D. (2006). Bağımsız Girişimcilik ve iç girişimcilik arasındaki farklar: Kavramsal bir çerçeve. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(2), ss.155-173.
- Altınay, L. ve Wang, L. C. (2011). The influence of an entrepreneur's socio-cultural characteristics on the entrepreneurial orientation of small firms. *Journal Of Small Business and Enterprise Development*, 18(4), 673-694.
- Balaban, Ö. ve Özdemir, Y. (2008). Girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisi: Sakarya Üniversitesi İİBF Örneği. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*, 3(2), 133-147.
- Cansız, E. (2007). *Üniversite öğrencilerinin girişimcilik özelliklerinin belirlenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Çevik, E. (2006). *Girişimcilerin, girişimcilik tipleri ile çalışma amaçları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, N. (2013). *Türkiye’de Girişimcilik Eğilimi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğaner, M. ve Altunoğlu A.E. (2010). Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi işletme bölümü öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2),103-110.
- Erdurur, K. (2012). *Turizm lisans eğitimi alan öğrencilerin girişimci kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimine etkisi: Akçakoca turizm işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulu örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Gürol, M.A. (2006). *Küresel arena’da girişimci ve girişimcilik* (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Hisrich, D. R. ve Peters, P. M. (1992). *Entrepreneurship Starting, Developing and Managing A New Enterprise*, Irwin, Boston.
- İbicioğlu, H. Taş, S. Özmen, H. (2010). Üniversite eğitiminin girişimcilik düşüncesine etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1),53-74.
- İrmiş, A. Barutçu, E. (2012). Öğrencilerin kendilerini girişimci bir kişiliğe sahip görmelerini ve iş kurma niyetlerini etkileyen faktörler: Bir alan araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), 1-25.
- Keleş, H. vd. (2012). Ön lisans öğrencilerinin girişimcilik düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 5(6), 107-118.
- Kılıç, R., Keklik, B. ve Çalış, N. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri üzerine bir araştırma: Bandırma İİBF İşletme Bölümü örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 423-435.
- Korkmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 14(2), 209-226.
- Kutaniş, R.Ö. ve Hancı, A. (2004). Kadın Girişimcilerin kişisel özgürlük algılamaları. 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Eskişehir, 457-464.
- Küçük, K. (2014). *Kişilik özelliklerinin girişimcilik davranışına etkisi: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Müftüoğlu, T. M ve Durukan, T.(2004), *Girişimcilik ve KOBİ'ler* (1. Basım), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Örücü, E. Kılıç, R. ve Yılmaz, Ö. (2007). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinde ailesel faktörlerin etkisi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2(2): 27-47.
- Özden, K. Temurlenk, S. M. ve Başar, S. (2008). Girişimcilik eğilimi: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. 2. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi*, Bişkek.
- Patır, S. Karahan, M. (2010). Girişimcilik eğitimi ve üniversite öğrencilerinin girişimcilik profillerinin belirlenmesine yönelik bir alan araştırması. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 27-44.
- Sığrı, Ü. ve Tığlı, M. (2006), Hofstede'nin belirsizlikten kaçınma kültürel boyutunun yönetsel-örgütsel süreçlere ve pazarlama açısından tüketici davranışlarına etkisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 21(1), 327-342.
- Top, S. (2006), *Girişimcilik keşif süreci* (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yardımcıoğlu, M. ve Ay, M. H. (2008). Türkiye'de girişimcilik üzerindeki vergi kolaylıkları. 2. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi*, Bişkek.
- Yüksel, H. Cevher, E. Yüksel, M. (2015). Öğrencilerin Girişimci Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 143-156.
- Yüzüak, E. (2010). *Üniversitede öğrenim gören kız öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörler: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Biga İ.İ.B.F. Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

**The Criticism that Directed at Nahj al-Belagha and its Value in Hadith
Discipline***

Hikmet GÜLTEKİN**

Extended Abstract

Introduction

The reliability of the book *Nahj al-belagha* created by choosing from words and letters of Hazrat Ali (ra) always be a subject of debate. However, to let this argumentation be scientific and objective it must be made via models of texts and Sanads (hadith narrators/list of transferors). Researches indicate that sixteen hadith take place in this book. Therewithal the detection of sources and reliability of these hadiths will make a general conviction about the book. In this article, we tried to analyze the reliability of the book by evaluating the authenticity of these sixteen hadith and some words that was criticised before.

Methods

At the beginning of our article we have quoted names and reviews of some wise who criticize the *Nahj al-belagha*. Then, we evaluated *Nahj al-belagha* in terms of content and we mentioned **Al-Radi**'s opinions on the companions of the Prophet, names of the companions he criticized and the reasons why. We referred to eleven subject Al-Radi and some Shiite wise interpreted as the invisible world (gayb) notions in *Nahj al-belagha*. Lastly we tried to determine the sources (emplacements) in hadith books and their status of being safe (sahih) about sixteen hadith from between words of Mohammad (pbuh) we identified.

Findings

* This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "Shia Scholar Sherif Radî and Value of His Works Nahj al-belagha in Hadith Literature", (Ph.D. Dissertation, Necmettin Erbakan University, Konya/Turkey, 2013).

** Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, e-mail: hikmet.gultekin@usak.edu.tr

We ascertained three at least of the sixteen hadith of Muhammad (pbuh) mentioned in *Nahj al-belagha* are absolutely not belong to him. Also we could not identify the source of two hadith. We retained that three of the hadiths are **weak**, remainders take place in sources with similar terms but two words in those hadiths are not quoted in safe (sahih) sources, in other words they are **Shaz**. We can mention that half of these sixteen hadith are safe (sahih). This proportion give us an idea of how many of the words included in *Nahj al-belagha* are Ali (ra) 's.

Conclusion

The one third of hadiths mentioned in *Nahj al-belagha* are inventions so there are not from Mohammad (pbuh). Once adding weak hadiths to this, half of the hadiths are far from being safe (sahih). This proportion give us a thought how many of *Nahj al-belagha*' s are belong to Ali (ra). As wises who criticize *Nahj al-belagha* say, some subjects in discussions of Ali (ra) are not matters spoken and discussed in his period of life. Some dialogues support the believes of the Shia and Mutazila mazhabs (sectes). Once more, some discussions are not similar with the way Arabic people talk in that period and content some flourished and too factitious expressions. When we take in consideration those reviews of wises, it become impossible to affirm that words in *Nahj al-belagha* are totally from Ali (ra) as the Shiites claim.

Keywords: St. Ali, Nahj al-belagha, Shia, St. Ali's Words, Sermons, Hadith, Support, Criticism.

Nehcü'l-Belâğa'ya Yöneltilen Eleştiriler ve Hadis İlmî Açısından Değeri

Öz

Hz. Ali'nin söz ve mektuplarından seçilerek oluşturulan *Nehcü'l-belâğa* isimli eserin güvenilirliği konusu hep tartışılmıştır. Ancak bu tartışmanın ilmi ve objektif olması için örnek metinler ve senedleri üzerinden yapılması gerekmektedir. İncelemelerimiz sonucunda eserde on altı hadis geçtiğini tespit ettik. Bu hadislerin kaynakları ve güvenilirliklerini tespit etmek aynı zamanda eserin bütünü hakkında da bir kanaat oluşturacaktır. Makalemizde bu on altı hadis ve eleştiri konusu yapılan bazı konuşmaların sıhhatini değerlendirmek suretiyle eserin güvenilirliğini incelemeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: Hz. Ali, *Nehcü'l-belâğa*, Şîa, Hz. Ali'nin Sözleri, Hutbe, Hadis, Sened, Eleştiri

Giriş

Muhtevâ olarak Hz. Ali'nin (ö. 40/661) hutbe, mektup ve hikmetli sözlerinden oluşan *Nehcü'l-belâğa* üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 239 (bazı baskılarda 241)¹ hutbe, ikinci bölümde 79 mektup, üçüncü bölümde ise 480 hikmetli söz yer almaktadır. Eserde hacim olarak en fazla yer tutan bölümü hutbeler oluşturmaktadır.

Nehcü'l-Belâğa'nın Bağdatlı Şîî âlim Şerîf Radî (406/1015) tarafından yazıldığı dönem (dördüncü asrın sonları) Bağdat'ın Büveyhî sultanları tarafından kontrol edildiği, Şîîliğin yayılması için yoğun çaba sarf edildiği bir dönemdir. Daha önceleri Şîiler Bağdat'ın Kerh bölgesinde otururken bu dönemde yeni mahalleler de kurulmaya başlanmış, buna paralel olarak da Sünnî-Şîî çatışması şiddetlenmiştir. Bu dönemde yaşayan Müfîd (413/1022) ve Murtazâ (436/1044) gibi Şîî alimlerin eserlerinde yoğun bir mezheb müdafaası görülür. Şîa'nın bu yayılcı politikasına ilaveten hadis uydurma konusundaki rolü de göz önünde bulundurulduğunda, Radî'nin Hz. Ali'nin konuşma ve mektuplarından derlediği eseri *Nehcü'l-Belâğa*'nın sıhhati konusunda Ehl-i sünnet mensubu alimlerin kuşku duyması gayet normaldir. Çünkü Radî derlediği konuşmalar için kaynak göstermediği gibi Hz. Ali'nin konuşmalarından bazı bölümleri seçmek, farklı zamanlarda yapılan konuşmaları belli bir hedef için birleştirmek gibi tasarruflarda da bulunmaktadır. Buna ilaveten naklettiği metinler için kaynak göstermemesi, metinlerden bir kısmının bilinen kaynaklarda bulunamaması ve Şîa'nın akidesini destekleyen metinlere yer vermesi gibi etkenler de bu kuşkunun en önemli sebepleri arasında yer almaktadır.

Nehcü'l-Belâğa edebî değeri yüksek metinler ve kıymetli nasihatler de ihtiva etmektedir. Bu sebeple eserden alınan bazı nasihatler Hz. Ali'nin tavsiyeleri olarak Türkçe'ye aktarılmakta ve okuyucuya sunulmaktadır.² Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişmiş olan Hz. Ali'nin bu tür güzel nasihat ve

¹ Üç ayrı metnin birleştirilmesi sonucu meydana getirilen 59. hutbe. Abdü'z-Zehrâ el-Hüseynî el-Hatîb (1985). *Mesâdiru Nehci'l-belâğa ve esânîdüh*, II: 37- 40, Beyrut: Dârü'l-edvâ'. (Bu hutbe bazı baskılarda tek bazılarında üç ayrı hutbe olarak verildiği için hutbelerde sayı farklılığı ortaya çıkmaktadır.)

² Örnek olarak bk. *Devlet Adamlarına Tavsiyeler*; Hz. Ali Diyor ki (2004). trc. Mehmet Akif Ersoy, İstanbul: Kayıhan Yay. (Kitabın 15-38. sayfaları arasında Hz. Ali'nin ahitnamesi, 39-68. sayfaları arasında idarecilere yönelik tavsiyeleri yer almaktadır.)

sözler söyleyen bir hatip olması gayet tabiidir. Ancak şu kadar var ki eserden iktibas edilerek hazırlanan çalışmalarda ve özellikle de *Nehcü'l-belâğa* tercümelerinde konuşmaların Hz. Ali'ye nisbetinin sıhhati üzerinde durulmamaktadır. Bu yönüyle bakıldığında dini ilimler ve Nehcü'l-Belâğa hakkında yeterli bilgisi olmayan kimseler Hz. Ali'ye olan sevgi ve güven ile ona yakıştıramadığı sözler arasında bir ikilem yaşamaktadır. Tabii bu söylediğimiz *Nehcü'l-belâğa'*dan alıntılanan güzel sözleri değil, eserin tamamını okuyan kimse için yapılan bir tespittir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Nehcü'l-belâğa'*da geçen rivayetlerin kaynaklarını göstermek amacıyla yazılan iki eser bulunmaktadır. Bunlardan birisi Abdullah Nimet tarafından yazılan *Mesâdiru Nehci'l-belâğa*³, diğeri ise Abdü'z-Zehrâ el-Hüseynî el-Hatîb tarafından yazılan *Mesâdiru Nehci'l-belâğa ve esânîdüh*⁴ isimli eserdir. Ancak her iki eserin de, kaynakları gösterme ve değerlendirme açısından tatminkâr düzeyde olduklarını söylemek mümkün değildir. Çünkü Radî'nin rivayet ettiği metinlerin birçoğu gösterilen kaynaklarda tam olarak geçmemekte, bazen metnin bir kısmının hatta bir cümlesinin bulunduğu yerler kaynak olarak gösterilmektedir. Buna ilaveten tartışma ve eleştiri konusu olan bazı metinler için ise kaynak gösterilememektedir. Ancak kaynağı gösterilemeyen metinler mezhep taassubuyla hareket edilerek sahihmiş gibi kabul edilmekte ve bu metinler için herhangi bir tenkit yapılmamaktadır. Bu makalede *Nehcü'l-belâğa'*ya Ehl-i sünnet mensubu bazı âlimler tarafından yöneltilen tenkitleri ve eserde geçen on altı merfu hadis üzerinden eserin rivayet ilimleri açısından değerini incelemeye çalışacağız.

1. Nehcü'l-Belâğa'ya Yöneltilen Eleştiriler

Bilindiği gibi Hz. Ali, sahabe içerisinde en karışık ve üzücü olayların yaşandığı dönemde halifelik yapmıştır. Bu durum haliyle onun üzerinden pek çok yalan haber üretilmesi gibi bir olumsuzluğa sebebiyet vermiştir. Ahmed Emîn (ö. 1372/1954) bu konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Bu asırda aşırılık; hakkında yapılan tartışmalar; aşırı sevilme ve nefret etme; hakkında yalan uydurma ve kendisi sebebiyle mezhep kurulması gibi konularda hiç kimse Hz. Ali'ye denk olmamıştır. *Ondan 686*

³ Abdullâh Nimet (1972). *Mesâdiru Nehci'l-Belâğa*, Necef: Mektebetü dârü'l-hedy.

⁴ Abdü'z-Zehrâ el-Hüseynî el-Hatîb (1985). *Mesâdiru Nehci'l-belâğa ve esânîdüh*, Beyrut: Dârü'l-edvâ'.

merfû hadis rivayet edilmiş olmakla birlikte bunların yaklaşık 50 kadarı sahihtir. Ona bir şiir dîvânı nisbet ettiler. Ancak Mâzenî (ö. 1367/1949) şöyle demektedir: Hz. Ali'nin iki beyt haricinde şiir söylediği (hakkındaki haberler) sahih değildir.”⁵

Ahmed Emîn'e göre hadis uyduranları buna sevk eden sebepler, Hz. Ali ile Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ve Muâviye (ö. 60/680) gibi sahabeler arasında görülen husumetlerdir. Yani bunlar siyasi sebeplerdir. Nitekim İbn Ebû'l-Hadîd de (ö. 566/1257) bunu teyit için şöyle demektedir:

Şunu bil ki fedâil konusunda uydurulan yalanın temeli Şîa'dır. Onlar başlangıçta arkadaşları (Hz. Ali ve Şîa) hakkında hadis uydurdular. Onları buna iten sebep hasımlarına olan düşmanlıklarıydı.⁶

Ahmed Emîn'e göre Şîa Hz. Ali'nin faziletine dair pek çok rivayet üretirken Hz. Ebû Bekir taraftarları da (Bekriyye) boş durmamış benzer rivayetleri Ebû Bekir hakkında uydurmuşlardır.

Nehcü'l-belâğa hakkında yapılan eleştirileri genel bir değerlendirmeye iki kısma ayırabiliriz. Birinci kısım genel eleştirilerdir. Bu eleştirilere göre *Nehcü'l-belâğa* uydurulmuş bir kitaptır. Çünkü eserin yazarı Radî kaynak göstermediği gibi sened de zikretmemiştir. Ayrıca Hz. Ali'nin hadisçiler tarafından rivayet edilen bazı sözleri esere alınmamış, bazen de Şîa'nın fikirlerini destekleyen konuşmalar nakledilmiştir.

İkinci kısım eleştiriler ise daha ayrıntılı olan ve kitapta geçen konuşmalardan verilen misaller üzerinden yapılan eleştirilerdir.

Nehcü'l-belâğa hakkında eleştirilerde bulunan ve ikinci kısma dahil edebileceğimiz İbn Teymiyye (ö. 728/1328) şöyle demektedir:

“Müellifinin *Nehcü'l-belâğa*'da naklettiği hutbelerin çoğunun Hz. Ali'ye nisbeti yalandır. Hz. Ali bu türlü sözleri söylemekten yücedir. Onlar (Şiîler, Hz. Ali hakkında) yalanlar uydurmuşlar ve bunların onun hakkında övünç vesilesi olduğunu zannetmişlerdir. Bu sözler doğru olmadıkları gibi övünülecek şeyler de değildirler. Her kim, 'Hz. Ali'nin veya insanlardan bir başkasının sözü yaratılmışların (insanların) sözünün üzerindedir' derse

⁵Ahmed Emin (2012). *Fecrü'l-İslâm*, nşr. Kelimâtün Arabiyyetün li't-tercemeti ve'n-neşr, 169, Kahire: Müessesetu Hindâvî li't-ta'lim ve's-sekâfe.

⁶ Ahmed Emin, *Fecrü'l-İslâm*, 233 vd.

şüphesiz ki hata etmiştir. Hz. Peygamber'in sözü Hz. Ali'nin sözünden üstün olmakla birlikte her ikisinin sözü de beşer sözüdür."⁷

Nehcü'l-belâğa'da geçen konuşmalardan bazı örnekler vermek suretiyle bu eleştirilerin dayanaklarını bu makalede göstermeye çalışacağız.

2. Muhtevâ Yönünden Nehcü'l-Belâğa

Nehcü'l-Belâğa'da İslam inancı ve ahlakına uygun güzel nasihatler ve hikmetli sözler bulunmakla birlikte kitabın yazılış amacına uymayan metinler de yer almaktadır. Mesela Muâviye'ye yazılan mektuplarda geçen hakaret içerikli ifadeler böyledir. Hz. Ali'nin edebî yönünü göstermek amacıyla kaleme alınan bir eserde bu türlü hakaret içerikli metinlere yer vermek mantıklı değildir. Radi Muaviye'ye yazılan toplam on altı mektup zikretmektedir. Bu mektupların da tamamını değil, uygun gördüğü bölümlerini vermektedir. Radî'nin iktibas ettiği bölümler ağırlıklı olarak Muaviye'yi kötüleyen, tehdit eden, aşağılayan ve Hz. Ali'ye biat etmeye çağıran ifadeler içermektedir. Yine Şia'nın sevmediği bazı sahabileri aşağılayan ve kötüleyen metinler de böyledir. Şii-Mutezili inanç esaslarını destekleyen hutbeleri, gaybî bilgi olarak değerlendirilebilecek sözleri, Şii imamet inancını destekleyen metinleri de kitabın yazılış amacını aşan ve eleştiri konusu yapılan metinler arasında zikredebiliriz. Genel bir değerlendirme yapacak olursak *Nehcü'l-belâğa*'da eleştiri konusu yapılan metinlerin en önemli ortak noktası Ehl-i Sünnetin görüşüne uymamalarıdır diyebiliriz. Bu makalede *Nehcü'l-Belâğa*'yı sıhhat açısından değerlendirirken bunu daha çok eserde geçen on altı hadis üzerinden yapmaya çalışacağız.

2.1. Nehcü'l-Belâğa'ya Göre Sahabiler

Sahabînin tarifi konusunda çeşitli tanımlamalar yapılmakla birlikte kapsamı en geniş tanım hadis âlimleri tarafından yapılmıştır. İbn Hacer el-Askalânî sahabiyi "*Hz. Peygambere hayatta iken erişip Müslüman olan ve Müslüman olarak ölen kimse*" şeklinde tarif etmiştir.⁸ Daha sonra cumhurun görüşü olarak benimsenen bu tarif ışığında muhaddislerin sahabe anlayışı şu şekilde özetlenebilir:

⁷ İbn Teymiyye Takiyyuddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalîm (1986). *Minhâcü's-sünne*, VIII, 55, nşr. Muhammed Reşâd Sâlim, Riyad: Câmî'atü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye.

⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 8; Efenodioğlu, Mehmet (2008). "*Sahabe*", *DİA*, XXXV, 491, İstanbul.

“Sahabi olmak için Resûl-i Ekrem’i uyanık iken bir an bile görmek yeterlidir. Kendisiyle uzun zaman beraber olmak, yolculuk etmek veya gazaya gitmek ya da kendisinden hadis rivayet etmek şart değildir. Rasûlullâh ile görüşüp sohbet eden bir sahabinin Müslüman olarak ölmesi de şarttır. Hz. Peygamberi rüyada görmekle de sahabi olunmaz.”⁹

Sahabe konusunda Ehl-i sünnet mensubu hadisçiler ile Şia’nın en büyük ayrılık noktası sahabenin adaleti meselesidir. Babanzâde Ahmet Nâim Efendi sahabenin adaleti konusunda şu güzel özeti yapmaktadır:

“Fitnelere karışmış, karışmamış sahabe Radiyallâhu anhüm’ün kâffesi mu’temedun bih olanların yani Ehl-i sünnet ve cemâat eimmesinin icmâi ile âdillerdir.” “Fitenden i’tizal etmiş olanlara hiçbir diyecek yok ise de, fitnelere iştirak etmiş olanları da Ehl-i sünnet -hüsn-i zanna binâen- udûl sayarlar ve bu zevat-ı kiramın kendi mesmu’larını, ma’lumlarını bile bile tağyir ve tahrif edebileceklerini zihinlerine uğratmazlar.”¹⁰

İbn Abdülberr en-Nemerî, İmâmü’l-Harameyn el-Cüveynî, Gazzâlî, Seyfeddîn el-Âmidî, İbnü’s-Salâh, Muvaffakuddin İbn Kudâme, Zeynüddin el-İrâkî, İbn Hacer el-Askalânî ve Şevkânî sahabenin hepsinin âdil olduğu konusunda ümmetin icmâi bulunduğunu söylemiştir.¹¹

Şii âlim Abdullâh el-Mâmekânî ise sahabenin adaleti konusunda Şii bakış açısını şu ifadelerle özetlemektedir:

“Kişinin sahabi olması onun adaletini isbat etmediği gibi, Biat-ı Rıdvân’da bulunmuş olması da onun âdil olduğunu göstermez. Ehl-i sünnet bu Rıdvân ayetiyle¹², bütün sahabenin âdil olduğu kanaatine varmıştır. Akıl zaruri olarak Allâh’ın razı olduğu kimselerin adline hükmeder. Allâh’ın razı olduğu kimseler elbette cennetlik olacaklardır; fasık insan cennetlik olamaz.¹³ Biat-ı Rıdvân’dan bahseden ayeti ve “Muhammed ancak bir peygamberdir, ondan önce de peygamberler geçmiştir. O ölür ya da öldürülürse vaz mı geçeceksiniz?”¹⁴ âyetini vahyeden de Allâh’tır. Hz. Peygamber’in vefatından sonra bazı sahabilerin irtidat ettiklerini biliyoruz. Gadir günü

⁹ Bk. Efendioğlu, Mehmet, “Sahabe”, DİA, XXXV, 491’den özetle.

¹⁰ Bk. Babanzade Ahmed Naim (1982), *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, I, 19-20

¹¹ Bk. Efendioğlu, Mehmet, “Sahabe”, DİA, XXXV, 495, İstanbul.

¹² Fetih Sûresi, 18.

¹³ Şia’nın inanç konularında Mu’tezile ile birçok paralelliği olduğu göz önünde bulundurulursa bu ifade daha iyi anlaşılır.

¹⁴ Âl-i İmrân, 149.

Ali'ye biat ettikleri halde, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra bu biatlerine uymayıp irtidat etmişlerdir. İrtidat etmeyen ancak birkaç sahabe vardır."¹⁵

Mâmekânî'nin bu tanımından hareketle Şia'ya göre Rasûlullâh'a olan biatlarını bozmayan ve irtidat etmeyen sahabiler şunlardır diyebiliriz: "Hz. Peygamber'in sağlığında ölenler, ilk üç halifeye ve Emevi halifelerine gönüllü olarak biat etmeyen, gönü Ehl-i beyt'ten yana olan ve Hz. Ali'nin ve Ehl-i beyt'in yanında yer alanlar." Bu durumda Peygamberimizden sonra vefat eden sahabilerden ancak bir elin parmakları kadarı adalet vasfını haizdir ki bunların da yarıya yakınını Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve çocukları teşkil etmektedir.

Şiîler sahabe konusunda özellikle Gadîr-i Hum hadisesi, Kırtas olayı, ilk üç halifenin seçimi ve Cemel, Sıffîn olayları üzerinden eleştiri yaparlar. Süleym b. Kays el-Hilâlî (ö. 76/695) gibi aşırı giden Şiî müelliflerin yazdığı sahabe karşıtı asılsız bilgilerle dolu kitaplar da bu bakış açısının kökleşmesine hizmet etmiştir.

Şerîf er-Radî'nin yaşadığı dönemde (h. 359-406/969-1015) Bağdat Şiîleri arasında sahabeye karşı olumsuz bakış açısı hat safhadadır. Hatta bu yüzden zaman zaman Şiî-Sünnî mücadeleleri meydana gelmekte ve çok sayıda insanın ölümüyle neticelenen fitneler vuku bulmaktadır. Bu nedenle dönemin Abbasi halifesi Kâdir-Billâh (ö. 422/1030) usule dair bir kitap te'lif etmiş, bu eserinde hadis imamlarının tertibini esas alarak Ashâb-ı Kirâm'ın faziletlerinden bahsetmiştir. Halife'nin yazdığı ve sahabenin faziletini anlatan bu kitap bir zaman Sünnî Müslümanlar arasında çokça okunur hale gelmiştir. Halife Kâdir bu kitabında Ömer b. Abdü'l-Aziz'in¹⁶ (ö. 101/720) üstünlüklerini de dile getirmiş, Mu'tezile ve Kur'an'ın mahlûk olduğuna inananları, bu inançlarından döndürmeye çalışmıştır.¹⁷

Radî her ne kadar aşırılarından olmasa da eserine bazı sahabileri eleştiren sözleri almıştır. Mesela o Hz. Âişe'yi (ö. 57/676) temkinli ifadelerle eleştiren konuşmaları nakletmektedir. Talha (ö. 36/656), Zübeyr (ö. 36/656), Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692), Cerîr b. Abdullah el-Becelî (ö. 51/671), Amr b. el-Âs (ö. 65/684-85), Eş'as b. Kays (ö. 40/661), Muâviye ve ilk üç halife de yine bu eleştiriden nasibini alan sahabilerdendir.

¹⁵ Bk. Sofuoğlu, M. Cemal (1993). *Şia-i İmâmiyye'nin Hadîs Anlayışı, Milletlerarası Târihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, 260,263, İstanbul: İSAV Yay.

¹⁶ Ömer b. Abdülazîz'in halifelik dönemi h. 99-101/717-719 arasındadır.

¹⁷ Hasan İbrahim Hasan (1987). *İslâm Târîhi*, trc. İsmail Yiğit-Sadrettin Gümüş, III, 417 İstanbul: Kayhan Yay.; Mustafa Sabri Küçükbaşçı (2001). "*Kâdir-Billâh*", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 24, 127-128, İstanbul: TDV Yay.

Radî'nin naklettiği metinlerde en ağır eleştirilerin hedefi Muâviye'dir. *Nehcü'l-belâğa'* da nakledilen mektupların on altısı ona yazılan tehdit ve hakaret içerikli mektuplardır. Eşas b. Kays ve Amr b. el-Âs hakkındaki konuşmalar da sadece hakaret içeriklidir.¹⁸ Bu mektupların ve konuşmaların teferruatına girmek konuyu uzatacağı ve amacından uzaklaştıracağı için burada sadece üç halife hakkında nakledilen konuşma örnekleriyle yetineceğiz:

Radî'nin verdiği konuşmalara göre Hz. Ebû Bekir Fedek arazisi konusunda Hz. Fâtima'ya zulmetmiştir. Hz. Ali, Hz. Fâtima'yı defnederken yaptığı konuşmada şöyle demektedir:

“...Gökyüzünün gölgelediği bütün yerlerden elimizde bir Fedek vardı. Bir topluluğun nefisleri orası için cimri davrandı; başka bir topluluğun nefisleri ise cömertlik yaptı. Allah ne iyi hakemdir! Fedek'i de Fedek'ten başka yeri de ne yapayım? Nefsin yarın beklendiği yer kabirdir. Kabrin karanlığında onun izleri kesilir ve haberleri kaybolur.”¹⁹

“Allah'a andolsun ki *falan kimse*²⁰, hilafete göre yerimin, değirmen taşının mili gibi olduğunu bildiği halde hilafeti bir gömlek gibi giyindi. Oysa sel benden akar ve hiçbir kuş benim uçtuğum yerlere uçamazdı. Ben de hilafetle arama bir perde çektim ve onun hakkındaki düşüncemi içimde sakladım... Buna karşı sabretmenin daha uygun olduğunu gördüğüm için üzülmemeye, boğazımda düğüm olmasına ve mirasımın yağmalandığını görmeme rağmen, *birincisi*²¹ yoluna gidip hilafeti kendisinden sonra *falançaya*²² arz edinceye kadar sabrettim.”²³

Şıkkıyye adıyla da bilinen üçüncü hutbede Hz. Ömer (ö. 23/644) ve Hz. Osman da (ö. 35/656) eleştirilere hedef olan isimlerdir:

“...Aman Allah'ım o ne şûra! Birincisinden daha faziletli olduğum konusunda hakkımda bir kuşku mu vardı ki, birbirlerine benzer kişilerle bir tutulur oldum? Fakat yere konduklarında ben de kondum, uçtuklarında ben de uçtum (uğradığım haksızlığa rağmen şûra kararına açıkça itiraz

¹⁸ Bu konuda *Nehcü'l-belâğa'* da geçen konuşma ve hutbeler için bk. Hikmet Gültekin (2013). Şîî Âlim Şerif er-Radî ve *Nehcü'l-belâğa* İsimli Eserinin Hadis Literatüründeki Yeri ve Değeri (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi), 224-280.

¹⁹ Hatîb, *el-Mesâdir*, III, 368. 45. mektup.

²⁰ Hz. Ebû Bekir.

²¹ Hz. Ebû Bekir.

²² Hz. Ömer.

²³ Hatîb, *el-Mesâdir*, I, 303-304. 3. hutbe. Şıkkıyye adıyla anılan bu hutbe en çok eleştirilen ve Hz. Ali'ye uydurularak isnat edildiği söylenen hutbelere aittir.

etmedim). Onlardan bir adam²⁴ kendi kinine, diğeri de hısmına²⁵ meyletti. **Bu gruptan olup hayatı yemeğini yediği yerle çıkardığı yer arasında göğsünü kabartarak geçen üçüncüsü**²⁶ iktidara gelinceye kadar, anlatmak istemediğim daha pek çok gelişme oldu. Sonra da babasının çocukları o öldürülünceye, ameli onu öldürünceye ve oburluğu onu yüzüstü düşürünceye kadar onunla birlikte olup Allah'ın malını devenin ot yiyişi gibi şapır şupur yediler."²⁷

İnsanların başında, bazı bidatler ortaya çıkararak ve onların konuşmalarına neden olan bir yönetici vardı. İnsanlar konuşular (onu tenkit ettiler); sonra intikam aldılar ve değiştirdiler.²⁸

Radî bu hutbe ile ilgili kaynak göstermediği gibi sened de vermemektedir. Bütün bunlara ilaveten Radî'nin Şia'nın önemli âlimlerinden olan ağabeyi Murtazâ (436/1044), Şia'nın temel hadis kitaplarında geçen haber-i vahidlerle amel konusunda bile çekimser davranırken, bu hutbenin sıhhati konusunda sanki tereddüte hiç mahal yokmuş gibi davranmış ve üzerine şerh yazmıştır.²⁹

Şia'nın dört temel hadis kaynağından "*Men lâ yahduruhu'l-fakîh*" isimli kitabın da müellifi olan Şeyh Sadûk (381/991) bu hutbeyi *Meâni'l-Ahbâr*³⁰ ve *İlelü's-Şerâi'*³¹ isimli kitaplarında "*Emirü'l-Mü'minîn'in ehl-i hilaf ile mücadeleyi terk etmesine sebep olan illetler*" babında İkrime kanalıyla İbn Abbâs'a ulaşan iki yoldan rivayet etmiştir.³² Ancak bu senette bir sıkıntı vardır. Çünkü İbn Şihâb ez-Zührî, İbrâhîm en-Nehâî, Katâde ve Şa'bî'nin de aralarında bulunduğu talebeleri bu rivayeti nakletmedikleri gibi, ondan bahseden tabakat kitapları da böyle bir rivayette bulunduğu işaret etmemektedirler. Buna ilaveten Hz. Ali'nin halife seçildikten sonra okuduğu hutbe konusunda da farklı metinler nakledilmektedir. el-Hatîb bu hutbenin İbn Abdi Rabbih el-Maliki'nin (328/939) "*el-İkdü'l-Ferîd*" isimli kitabında

²⁴ Sa'd (b. Ebî Vakkas). bk. Abduh (ts). *Nehcü'l-belâğa*, I, 35, Beyrut: Dârü'l-marife. 3 nr.'lı dipnot.

²⁵ Abdurrahman (b. Avf). bk. Abduh, Muhammed, *Nehcü'l-belâğa*, I, 35. 4 nr.'lı dipnot. (Abdurrahman b. Avf'ın karısı Ümmü Külsûm bnt. Ukbe b. Ebî Muayt Hz. Osmân'ın anne bir kardeşi idi.)

²⁶ Hz. Osmân'a işaret ediyor. bk. Abduh, *Nehcü'l-belâğa*, I, 35. 6 nr.'lı dipnot.

²⁷ Hatîb, *el-Mesâdir*, I, 305-306. 3. hutbe, *Şıkkıyye Hutbesi*; Abduh, *Nehcü'l-belâğa*, I, 36.

²⁸ Hatîb, *el-Mesâdir*, I, 446. 43. hutbe.

²⁹ Murtazâ (1405), *Resâil*, II, 114, Kum: Seyyidü's-Şühedâ matbaası.

³⁰ Sadûk, *Meâni'l-Ahbâr*, 360-362.

³¹ Sadûk, *İlelü's-Şerâi'*, I, 150.

³² Hatîb, *el-Mesâdir*, I, 312.

mevcut olduğunu, Meclisî'nin, *Bihâru'l-Envâr*, VIII, 160 ta bunu naklettiğini söylemektedir.³³

el-İkdü'l-Ferîd Hz. Ali'nin Medine'de okuduğu ilk hutbe olarak senetsiz bir hutbe vermektedir.³⁴ Ancak bu hutbe *Şıkkıyye Hutbesi*'nde geçen bazı cümleleri içermekle beraber ondan farklıdır. *el-İkdü'l-Ferîd*'in verdiği hutbede Hz. Ali Kur'ân ve Sünnet vurgusu yapmakta, ihtilâfları kaldırmaktan, ittifaktan bahsetmekte ve Hz. Ebû Bekir'in hutbesini de *Şıkkıyye*'de söylenene aykırı olarak vermektedir. *Şıkkıyye* hutbesine göre Hz. Ebû Bekir istemediği halde hilafete getirilmiştir. Ancak kabul gören metne göre o halife olduktan sonra irad ettiği hutbede "*en hayırlınız olmadığım halde bu işi üstlendim*" demektedir.³⁵ Bu durumda *Şıkkıyye Hutbesi* olarak bilinen bu hutbeye Şiiler tarafından düzmece bir senet uydurulmuş ve İkrime yoluyla İbn Abbâs'a isnat edilmiş gibi gözükmektedir.

2.2. Nehcü'l-Belâğa'ya Göre Gayb Bilgisi Olduğu İddia Edilen Konular

İslam inancına göre gaybı Allah'tan başkası kesin olarak bilemez.³⁶ İnsanlar bazı haberlerden tahmin ve zan yoluyla bir sonuç çıkarabilir, gelecekle ilgili değerlendirmelerde bulunabilirler. Ancak gelecekle ilgili olarak doğru tahmin ve değerlendirmelerde bulunabilmek her insanın ilim, akıl ve his gücüne göre değişebilir. Peygamber Efendimizden kıyamet alametlerine ve fitnelere işaret eden gelecekle ilgili bazı rivayetler farklı sahabeler tarafından nakledilmiştir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz; Hz. Peygamberden duymaya dayalı olarak gelecekte haber veren ve değerlendirmelerde bulunan tek sahabe Hz. Ali'dir. Mesela Ebû Hureyre (ö. 58/678) şöyle demektedir: "*Allah Resûlünden iki kap (çeşit) ilim öğrendim. Birini yaydım diğerini ise yaysam şu boğazım kesilirdi.*"³⁷

Ancak bu bilgiler Allah'tan başkasının asla bilemeyeceği ve sadece Ebû Hureyre'ye söylenmiş özel bilgiler değildir. Çünkü böyle bir durum yani dinin bazı rükünlerinin sadece belirli kimselere sır olarak söylenmesi dinin gayesi ile ters düşer. Burada kastedilen bilgiler, siyasi çalkantı ve fitnelere işaret eden bilgilerdir. Birbirleriyle çatışma halinde olan gruplar bu bilgileri muhataplarının aleyhine delil olarak kullanmak istemişlerdir.

³³ Hatîb, *el-Mesâdir*, I, 311.

³⁴ İbn Abdi Rabbih (1983), *el-İkdu'l-Ferîd*, IV, 155, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye.

³⁵ İbn Abdi Rabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, IV, 150.

³⁶ Bk. Cin Sûresi, 72/26.

³⁷ Buhârî, "İlim", 42.

Nehcü'l-belâğa' da Radî'nin naklettiği bilgiler sahabeden başkalarına söylenmeyen, sadece Hz. Ali'ye öğretilen, dinin temel umdeleriyle ilgili bilgiler değildir. Nitekim Hz. Ali kendisinde kimseye bildirilmeyen özel bilgiler olmadığını, *Nehcü'l-belâğa'* da geçen gaybden verdiği haberlerin Hz. Peygamberden duyduğu ve anladığı şeyler olduğunu söylemektedir.³⁸ Muhammed Mehdî Şemsüddîn *Dirâsât fî Nehci'l-belağa* isimli eserinde şöyle demektedir:

“Şerif er-Radî (ö. 406/1015) *Nehcü'l-belâğa'* yı yazarken Hz. Ali'nin muğayyebâtından haber veren sözlerini yazmayı gaye edinmemiştir. Onun naklettiği gaybden bilgi veren haberler, Hz. Ali'den nakledilen ve sahih olan haberlerin onda birine bile bâliğ değildir. Radî'nin bu konuda *Nehcü'l-belâğa'* da zikrettiği haberler şunlardır:³⁹

1. Basra'nın su baskınına maruz kalacağı⁴⁰ 2. Kûfe'ye zâlimlerin musallat olacağı⁴¹ 3. Muâviye'nin hilafeti ele geçireceği⁴² 4. Hâricilerin durumu ve işlerinin sonu⁴³ 5. Mervan ve hilafeti⁴⁴ 6. Zenci harbi⁴⁵ 7. Haccâc'ın valiliği⁴⁶ 8. Türkler hakkındaki haber⁴⁷ 9. Ümeyyeoğulları'nın zulmü ve sonları⁴⁸ 10. Mehdinin çıkışı⁴⁹ 11. Dünyayı kaplayacak, ekin (ekonomi) ve nesli helak edecek olan fitneler.”⁵⁰

3. Nehcü'l-Belâğa'da Geçen Merfû Rivayetlerin Sıhhat Yönünden Değerlendirilmesi

3.1. Nehcü'l-Belâğa'da Geçen Merfû Hadisler

³⁸ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 286. 126. hutbe.

³⁹ Muhammed Mehdî Şemsüddîn (1981). *Dirâsât fî Nehci'l-belâğa*, 213, Beyrut: ed-Dârü'l-İslâmiyye.

⁴⁰ Hatîb, *el-Mesâdir*, I, 343. 13. hutbe.; Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 203. 100. hutbe.

⁴¹ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 200-201. 99. hutbe.

⁴² Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 30. 57. hutbe.

⁴³ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 37. 59. hutbe.; İbn Ebü'l-Hadîd (1959). *Şerhu Nehci'l-belâğa*, V, 3, nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-kütübi'l-Arabiyye.

⁴⁴ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 72. 71. hutbe.; Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 200. 99. hutbe.

⁴⁵ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 285-286. 126. hutbe.

⁴⁶ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 258-259. 114. hutbe.

⁴⁷ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 287. 126. hutbe.

⁴⁸ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 132. 85. hutbe.; Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 192-193. 96. hutbe.

⁴⁹ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 449. 180. hutbe.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. *Hikmet Gültekin, Şü Âlim Şerif er-Radî ve Nehcü'l-belâğa İsimli Eserinin Hadis Literatüründeki Yeri ve Değeri*, 280-338.

Öncelikle şunu belirtelim ki *Nehcü'l-belâğa*'da geçen hiçbir rivayetin muttasıl bir senedi yoktur. Burada zikredeceğimiz bütün rivayetler Hz. Ali'nin konuşmaları arasında veya mektupları içerisinde geçmektedir. Bu hadislerin kaynaklarını ve sıhhat derecelerini incelemek kanaatimize göre Radî'nin kaynaklarının sıhhati hakkında da bize ipucu verecektir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Nehcü'l-belâğa* içerisinde on altı merfû hadis geçmektedir. Bu hadisler şunlardır:

1. "Peygamber, "Allah kulu sever, ameline buğz eder; ameli sever, bedenine buğz eder" buyurmaktadır."⁵¹

وَقَدْ قَالَ الرَّسُولُ الصَّائِقُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ وَ يُبْغِضُ عَمَلَهُ وَ يُحِبُّ الْعَمَلَ وَ يُبْغِضُ بَدَنَهُ

İncelediğimiz kaynaklarda⁵² bulamadığımız bu rivayetin içerisinde geçtiği metin 152. hutbedir.⁵³ Radî bu hutbeyi değişik iki metni birleştirerek oluşturmuştur. Hatta ikinci metin birden fazla metnin birleştirilmesiyle oluşturulmuş olması da mümkündür. Hutbenin konusu *Ehl-i Beyt*'e uymak hakkındadır. Ayrıca birinci metinde muhalifler eleştirilmekte ve Hz. Ali'nin davetine icabet edilmesi öğütlenmektedir.

Aramalarımızda bu metinde bir hadise rastlayamadık. Radî'nin naklettiği metinde geçen bu *merfu* rivayetin manasını esas aldığımızda Hz. Ali'nin sözüyle bir tenakuz olduğu da görülmektedir. Çünkü bu rivayetten önce Hz. Ali şöyle demektedir:

"... Bilmiş ol ki, her zâhirin kendine benzeyen bir bâtını vardır. Zâhiri güzel olanın bâtını da güzel olur. Zâhiri kötü olanın bâtını da kötü olur..."⁵⁴

Radî'nin verdiği metinde Hz. Ali bu sözünün akabinde yukarıdaki hadisi kendi sözüne şâhit olarak Hz. Peygamber'den rivayet etmektedir. Bu durumda madem zâhir ve bâtın uyum halindeyse, içindekinin bilinmemesi hariç insanın ameli ile Allah katındaki değeri neden farklı olsun? Bu konuşmanın kaynaklarını inceleyen Hatîb de metnin tek parça olarak geçtiği bir kaynağa ulaşamamıştır.⁵⁵

Kaynaklarda bulamadığımız, manasının da Kur'an ve sünnete aykırı olduğunu düşündüğümüz *bu hadisin uydurma olduğu kanaatindeyiz.*

Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 349.

⁵¹

⁵² Burada inceleyeceğimiz rivayetleri araştırırken hadis kaynakları yanında Küleynî'nin *el-Kâfi*'si ve Şeyh Sadûk'un *Men lâ yahduruhü'l-fakîh*, *Kemâlü'd-dîn*, *Me'âni'l-ahbâr*, *Uyûnu ahbâri'r-Rızâ*, *Hisâl*, *Fedâilü's-şehri's-selâse*, *Sevâbü'l-a'mâl*, *el-Hidâye*, *el-Muknî'* isimli kitaplarına baktık.

⁵³ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 348-349. 152. hutbe.

⁵⁴ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 349.

⁵⁵ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 350.

2. "Birisini kalkıp, "Ey Mü'minlerin Emiri! Bize fitneden ve fitneyi Resûlullah'a sorup sormadığından haber ver" dedi. Bunun üzerine Mü'minlerin Emiri şöyle buyurdu:

"Noksan sıfatlarından münezzehe olan Allah katından "Elif, Lam Mim. İnsanlar inandık demekle sınanmadan bırakılıvereceklerini mi sanıyorlar!" (el-Ankebût 29/1-2) kavlini inzal buyurunca anladım ki, Resûlullah aramızdayken biz imtihan edilmeyeceğiz. "Ey Allah'ın Resulü, Allah'ın bu ayetle sana haber verdiği imtihan nedir?" dedim. "Ey Ali ümmetimin benden sonra imtihan edilecektir." dedi. "Yâ Resûlallah, Uhud günü Müslümanlardan bir grup şehit olmuş, bense şahadete erişememiştim ve bu bana pek ağır gelmişti de "Müjdelirim seni, şahadet arkandadır." dememiş miydin?" diye sordum. Bana "Bu böyle olacak! O zaman nasıl sabredeceksin?" dedi. Ona "Ey Allah'ın Resulü bu sabrın değil, müjde ve şükür yeridir." dedim. O da; "Ey Ali! Topluluk mallarıyla sınanacaklar; dinleriyle Rablerine minnet edecek, O'nun rahmetini dileyecek, O'nun gücünden (azabından) emin olacaklar. O'nun haram kıldığını, yalancı şüphelerle ve gaflete düşürücü arzularıyla helal kılacaklar. Hamrı nebizle, haksız kazancı hediyeyle, faizi alışverişle helal kılacaklar" dedi. "Ey Allah'ın Resulü! Bu durumda onları hangi konumda değerlendireceğim? İrtidat konumunda mı yoksa fitne konumunda mı?" diye sordum. "Fitne konumunda" dedi."⁵⁶

Bu rivayetin geçtiği yer 154. hutbedir. Bu hadis de hutbenin son kısmıdır. Bu hutbe üç ayrı metnin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir metindir. Radî bu hutbe ve içerisinde geçen hadis için herhangi bir kaynak veya râvi adı vermemektedir. Kutbü'd-Dîn er-Râvendî'nin (538/1143) *Nehcü'l-belâğa* şerhi olan *Minhâcü'l-berâe* isimli eserini tahkik eden Abdullatîf el-Kühkemerî bu rivayetin "Ey Ali! Topluluk mallarıyla sınanacaklar; ..." kısmına düştüğü dipnotta "bu cevabı tashih edilmiş nüshada bulamadım"⁵⁷ demektedir. Ayrıca er-Râvendî de hutbeyi açıklarken bu kısım ile ilgili herhangi bir yoruma yer vermemektedir. Bu da *Nehcü'l-belâğa*'nın metinlerine Radî'den sonra bazı eklemeler yapılmış olabileceğini akla getirmektedir.

İbn Ebü'l-Hadîd (656/1258) bu hutbeyi 156 ve 157. hutbeler olarak iki ayrı hutbe şeklinde vermektedir.⁵⁸ Onun verdiği 157. hutbede Râvendî'nin değinmediği fitneyle ilgili son kısım geçmektedir. Bu da son kısımda

⁵⁶ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 356-357. 154. hutbe.

⁵⁷ Kutbü'd-Dîn er-Râvendî (1406). *Minhâcü'l-berâe*, II, 98, nşr. es-Seyyid Abdullatîf el-Kühkemerî, Kum. 2 nr.'lı dipnot.

⁵⁸ İbn Ebü'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, IX, 189. 156. hutbe.; IX, 205. 157. hutbe.

zikredilen hadisin Râvendî'den yaklaşık yüz sene sonra metnin bir parçası olarak kabul gördüğü anlamına gelmektedir. Bu hutbede dikkat çeken bir husus; birinci bölümde *Kur'an'a* sarılmak tavsiye edilirken ikinci bölümde *Ehl-i Beyt* ilave edilmemektedir.⁵⁹ Radî'nin zaman zaman yaptığı gibi bundan sonraki kısmı Ehl-i Beyt'e uymayı öğütleyen bir metin olarak seçmesi beklenirken öyle yapmamıştır. Ancak yine de Hz. Ali'nin fitnecilerle cihad edeceği ve onlar tarafından şehit edileceğini anlatan bir metin getirmesi, Şii akidesinin kendisini yönlendirdiği bir tercih olarak da yorumlanabilir.

İbn Ebü'l-Hadîd Hz. Ali hakkında lafız olarak biraz farklı olsa da Radî'nin metninde geçen rivayete benzer bir hadis zikretmektedir:

Resûlullah'ın Ali'ye şöyle dediği muhaddislerce rivayet edilmiştir: *"Allah sana müşriklerle cihad etmeyi yazdığı gibi, fitneye bulaşanlarla da cihad etmeyi yazmıştır."* Dedim ki: *"Yâ Resûlallah! Bana cihad etmek yazılan bu fitne nedir?"* Dedi ki: *"Topluluk Allah'dan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet edecekler ancak sünnete muhalif olacaklardır."* Dedim ki: *"Yâ Resûlallah! Onlar benim gibi şehâdet ederken ben onlarla neden savaşaçağım?"* Dedi ki: *"Dinde olmayan şeyleri ihdas etmeleri ve emre muhalefet etmeleri sebebiyle."*⁶⁰

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi şehitlikle müjdelediği rivayetler bulunmaktadır. İbn Kesîr (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye*'sinde Hz. Ali'nin şehadetini haber veren birçok rivayeti toplamıştır.⁶¹

Beyhakî (458/1065) *Delâil*'de Ebû Saîd el-Hudrî'den senediyle birlikte şöyle rivayet etmektedir:

Oturmuş Resûlullah'ı bekliyorduk, hanımlarından birisinin odasından çıkıp yanımıza geldi... Resûlullah'ın na'lininin bağı koptu da Ali onu tamir etmek için alıp gitti. Resûlullah ayağa kalktı ve biz de ayağa kalkıp onu ayakta bekledik. O gün içimizde Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Resûlullah şöyle dedi: *"Benim Kur'an'ın tenzili sebebiyle savaştığım gibi, sizden birisi de Kur'an'ın te'vîli sebebiyle savaştacak."* Ebû Bekir ve Ömer bu ben miyim

⁵⁹ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 355-356. 154. hutbe.

⁶⁰ İbn Ebü'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, IX, 206. İbn Ebü'l-Hadîd'in naklettiği bu rivayetin metni:

ان رسول الله صلى الله عليه وآله قال له: "إن الله قد كتب عليك جهاد المفتونين، كما كتب على جهاد المشركين"، قال: فقلت: يا رسول الله، ما هذه الفتنة التي كتب على فيها الجهاد؟ قال: قوم يشهدون أن لا إله إلا الله وأنا رسول الله، وهم مخالفون للسنة. فقلت: يا رسول الله فعلام أقاتلهم وهم يشهدون كما أشهد؟ قال: على الأحداث في الدين، ومخالفة الأمر...
⁶¹ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Kesîr (1998). *el-Bidâye ve'n-nihâye*, VII, 357-361, nşr. Ali Şîrî, Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî.

diye sorunca: “Hayır, fakat o na’linin sahibi olandır-(sâhibunna’li)” dedi. Bunu herkesten önce Ali’ye haber vermek için yanına geldim, fakat o başını bile kaldırmadı. Bu sanki Ali’nin (daha önceden) işittiği bir şey gibiydi.⁶²

Beyhakî’nin bu konuda Hz. Ali’den başka bir rivayeti de şöyledir:

“Resûlullah bana ben emir oluncaya kadar, sonra da şu (sakalı) şunun (başının) kanıyla boyanmadıkça ölmeyeceğimi ahdedti.”⁶³

Bu konuda İbnü’l-Esîr’de (ö. 630/1232) şu rivayeti nakletmektedir:

Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) anlatıyor: Ali b. Ebî Tâlib hastalanmıştı. Kendisini ziyarete gittiğimde Ebû Bekir ve Ömer de orada oturuyorlardı. Biraz sonra Resûlullah oraya geldi. Ebû Bekir ve Ömer Resûlullah’a: Ey Allah’ın Peygamberi! Ali ölüyor, görüyoruz” dediler. Fakat Resûlullah şöyle buyurdu: “Hayır, o şimdi ölmeyecek. O (ilerde) öldürülecektir.”⁶⁴

Biz senediyle birlikte rivayet edilen bu haberleri esas alırsak Resûlullah’ın, öldürüleceğini Hz. Ali’ye yaşarken haber verdiği şeklinde bir bilginin kaynaklarda var olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Radî’nin verdiği metin inceleyebildiğimiz kaynaklarda geçmemektedir. Bu sebeple Radî’nin metni her ne kadar mana yönünden burada zikredilen rivayetlere uymaktaysa da, rivayet yönünden öyle değildir. Biz onun tercih ettiği metni hangi kaynaktan aldığını tespit edemedik. Yani Radî bilinen meşhur kaynaklardan rivayette bulunmamaktadır. Sonradan bazı ilavelerin onun verdiği metne katılmış olması da muhtemeldir. Bu sebeple Radî’nin senedsiz olarak rivayet ettiği haberin uydurma olduğu kanaatindeyiz.

3. Resûlullah’ın “Kıyamet günü zalim lider, yanında bir yardımcısı ya da özrünü ortaya koyacak kimse olmadan getirilip Cehennem ateşine atılır. Ateşin içinde değirmen (taşı) gibi döner. Sonra ateşin dibine bağlanır” dediğini duydum.”⁶⁵

وَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ يُؤْتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِالْإِمَامِ الْجَائِرِ وَ أَلَيْسَ مَعَهُ نَصِيرٌ وَ لَا عَاذِرٌ فَيُلْقَى فِي نَارٍ جَهَنَّمَ فَيَتَوَرَّ فِيهَا كَمَا تَتَوَرَّ الرَّحَى ثُمَّ يَرْتَبِطُ فِي قَعْرِهَا

⁶² Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ el-Hüsrevîrdî el-Horâsânî, Ebû Bekr el-Beyhakî (1988). *Delâilü’n-Nübüvve*, VI, 435, 436, Beyrut: Dârü’l-kütübü’l-ilmîyye. Bu konuda benzer rivayetler için bk. İbnü’l-Esîr (ts). *en-Nihâye fi garîbi’l-hadîs*, I, 14, nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanahî-Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Beyrut: Dârü ihyâi türâsî’l-Arabî.; Tabersî, Ebû Mansûr Ahmed b. Ali (1403). *el-İhticâc*, I, 171, Meşhed: Şerîf er-Radî Matbaası.

⁶³ Beyhakî, *Delâil*, VI, 438, 439.

⁶⁴ İbnü’l-Esîr (1965). *el-Kâmil fi’t-târîh*, II, 387-388, Beyrut: Dârü sâdir ; Muhammed Ravvâs Kal’acî (2005). *Mevsûatu fıkhi Ali b. Ebî Tâlib*, Hz. Ali İlmihâli, 652, yayına haz. ve ilavelerde bulunan: Yusuf Özbek, İstanbul: Ocak Yay.

⁶⁵ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 386. 162. hutbe.

Bu hadis 162. hutbe içerisinde geçmektedir. Meclisî (ö. 1111/1699), *Bihârü'l-envâr*'da hutbeyi *Nehcü'l-belâğâ'*dan aktarmakta⁶⁶ ancak ne hutbe için ne de bu hadis için farklı bir kaynak belirtmektedir. Bu hadisi *el-Mektebetü's-şâmile'*de yaptığımız taramalarda da bulamadık. *Nehcü'l-belâğâ'*nın en önemli şârihleri olan İbn Ebü'l-Hadîd⁶⁷, Kutbuddîn er-Râvendî (ö. 573/1177)⁶⁸ ve İbn Meysem el-Behrânî'nin⁶⁹ (ö. 679/1280) şerhlerinde de herhangi bir kaynak gösterilmemektedir.

İbn Meysem hadisin kaynağına işaret etmemekle birlikte yorum sadedinde şöyle demektedir:

Haberde nakledildiği üzere onu zâlim imâmın hali konusunda beşerin Efendisi'nden naklettiği haberi zikrederek uyardı. Sonra bu ümmet içerisinde öldürülen imâm olma konusunda Allah'ı hatırlatarak onu sakındırdı. Ali'nin kendi sözünden sonra naklettiği ibareyle Peygamber aleyhisselâm bunu haber vermişti.⁷⁰

Görüldüğü gibi bu hutbe ve dolayısıyla da içerisinde geçen hadis için *Nehcü'l-belâğâ'*nın en önemli şârihleri bile bir kaynak göstermemekte, Radî'nin söylediğiyle iktifa etmektedirler. Bunlardan anlaşılan Radî bu metni bilinen meşhur ve mütedâvel bir kaynaktan almamıştır. Dolayısıyla bu hadisin de rivayet yönünden güvenilirliğini iddia etmek mümkün değildir.

4. Resûlullah, "Cennet, hoşlanılmayan şeylerle; Cehennem ise arzularla çevrilmiştir" buyurmaktadır."⁷¹

ان الجنة خفت بالمكاره وان النار خفت بالشهوات

Bu hadis-i şerif lafızlar biraz farklı olsa da sahih bir hadis olarak kaynaklarda geçmekte ve değişik sahabîlerden rivayet edilmektedir.⁷²

⁶⁶ Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Ali (1457). *Bihârü'l-envâr*, XXXI, 488-489, Beyrut: Müessesetü'l-vefâ'.

⁶⁷ İbn Ebü'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğâ*, IX, 261-262. (İbn Ebü'l-Hadîd'de 165. hutbe olarak geçmektedir.)

⁶⁸ Râvendî, *Minhâcü'l-berâe*, 2: 127-128.

⁶⁹ İbn Meysem (1999). *Şerhu Nehci'l-belâğâ*, III, 281-282, Beyrut: Dârü's-sekaleyn. (İbn Meysem şerhinde 163. hutbe olarak geçmektedir.)

⁷⁰ İbn Meysem, *Şerhu Nehci'l-belâğâ*, III, 283.

⁷¹ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 423. 174. hutbe.

⁷² Buhârî, "Rikak", 28. (حجبت النار بالشهوات وحجبت الجنة بالمكاره) lafzıyla Ebû Hureyre'den; Müslim, "Cennet", 1. (حجبت الجنة بالمكاره وحجبت النار بالشهوات) lafzıyla Enes b. Mâlik'ten; Tirmizî, "Cennet", 21. (حجبت الجنة بالمكاره وحجبت النار بالشهوات) lafzıyla Enes b. Mâlik'ten; Ahmed b. Hanbel (2001). *Müsned*, XIV, 507, nşr. Şuayb el-Arnaût, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, Ebû Hureyre'den; *Müsned*. XX, 28, Enes b. Mâlik'ten; *Müsned*, XXI, 248; *Müsned*, XXI, 427. (İstanbul: 1413/1992 baskısı için bk. II,

5. Resûlullah, “*Kalbi doğru olmadan kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadan da kalbi doğru olmaz*”⁷³ buyurmuştur.⁷⁴

وَأَقْدَقَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ لَا يَسْتَوِيْمُ إِيْمَانُ عَبْدٍ حَتَّى يَسْتَوِيْمَ قَلْبُهُ وَ لَا يَسْتَوِيْمُ قَلْبُهُ حَتَّى يَسْتَوِيْمَ لِسَانَهُ

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) şu senedle rivayet etmektedir: *Zeyd b. el-Hubâb >Ali b. Mes'ade el-Bâhilî >Katâde >Enes b. Mâlik.*

Şuayb el-Arnaût, *Ali b. Mes'ade el-Bâhilî*'nin zayıf olması sebebiyle hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemektedir.⁷⁵ Kudâî'nin (ö. 454/1062) yine Enes b. Mâlik'ten yaptığı rivayetin senedinde de aynı şahıs bulunmaktadır.⁷⁶

Beyhakî (ö. 458/1065) *Şu'abü'l-îmân*'da mu'an'an bir senedle Hz. Hasan'dan (ö. 49/669) “*onun bazı ashabından*” diyerek meçhul bir kimseden rivayet etmektedir.⁷⁷ Hz. Hasan'dan yapılan rivayetin en sorunsuz görünen senedi Yahyâ b. Hüseyin'in (499/1105) *el-Emâlî*'deki rivayetidir.⁷⁸ Ancak bu senedde de İbn Ayyâş'ın Yahyâ b. Yesâr'dan rivayeti semâ'a delâlet etmeyen *an* lafzıyla yapılmaktadır. Ayrıca hicrî beşinci asırda yaşamış bir muhaddisin ulaştığı senede ondan öncekilerin ulaşamamış olması da düşündürücü bir durumdur. *el-Emâlî*'deki hadisin metninde, Hz. Ali'nin sözünde geçen hadisin lafzından farklı olarak bazı ilaveler bulunmaktadır.

Bu hadis, tariklerinde bulunan sorun sebebiyle zayıf olarak değerlendirilebileceğimiz bir hadistir.

6. Resûlullah, “*Ey Âdemoğlu! Hedefi olan bir yarışçıysan hayır işle ve kötülüğü bırak*” buyurmuştur.”⁷⁹

260; II, 380; III, 153, III, 254, III, 284; Dârimî, “Rikâk”, 117; Ebû Ya'lâ (1984). *Müsned*, XI, 33 (nr. 3275), Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-türâs.; İbn Hibbân (1993). *Sahih*, II, 492 (nr. 716), II, 494 (nr. 718), Beyrut: Müessesetü'r-risâle.; Taberânî (1984). *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, IV, 290 (nr. 3329) Beyrut: Müessesetü'r-risâle.; Ebû Nuaym (ts). *Sıfatü'l-Cenne*, I, 65 (nr. 42), Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-türâs.; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, I, 332 (nr. 567); Beyhakî (2003), *Şu'abü'l-îmân*, XII, 240 (nr. 9338), Riyâd: Mektebetü'r-rüşd.

⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 343. Enes b. Mâlik'ten; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, II, 62; Beyhakî (2003). *Şu'abü'l-îmân*, I, 97 (nr.8), Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.

⁷⁴ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 427. 174. hutbe.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 343.

⁷⁶ Kudâî (1986). *Müsnedü'ş-Şihâb*, II, 62, nşr. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

⁷⁷ Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, I, 97 (nr. 8).

⁷⁸ Yahyâ b. Hüseyin el-Curcânî (2001). *el-Emâlî (Tertibü'l-Emâlî el-hamîsiyye)*, I, 40 (nr. 127), düzenleyen: Kâdî Muhyiddîn Muhammed b. Ahmed el-Kureşî, nşr. Muhammed Hasen Muhammed İsmâil, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.

⁷⁹ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 429. 174. hutbe.

فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ يُقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ اَعْمَلِ الْخَيْرَ وَ دَعْ الشَّرَّ فَإِذَا أَنْتَ جَوَادٌ قَاصِدٌ

Bu hadisin kaynağını bulamadık. Hadisin içerisinde geçtiği hutbe biraz uzunca bir hutbedir.⁸⁰ Yukarıda incelediğimiz son üç hadisin birisi sahih, birisi zayıf birisi de kaynağı tespit edilememiş ve sahih hadisleri toplayan kitaplarda geçmeyen bir hadistir. Bu hadislerin her üçü de aynı hutbe içerisinde, 174. hutbede geçmektedir.

7. *el-Kāsi'a*⁸¹ hutbesi olarak bilinen 190. hutbe çok uzun bir hutbe olup burada iki tane merfu rivayet geçmektedir:

“... O zaman İslam’da Resûlullah, Hatice ve üçüncüleri olan benden başkasını bir araya getiren bir ev yoktu. Vahyin nurunu görüyor; nübüvvet kokusunu kokluyordum. Ona vahiy indiğinde Şeytan’ın çığlığını işittim. “Ey Allah’ın Resulü! Bu çığlık nedir?” diye sordum. Resûlullah, “*Bu Şeytan’dır. O’na ibadet/itâat edilmesinden ümidi kırıldı. İşittiğimi işitiyor, gördüğümü görüyorsun. Ancak Peygamber değil, vezirsin. Sen hayır üzeresin*” dedi. Kureyş’in liderleri ona geldiği zaman onunla beraberdim. Ona, “Ey Muhammed! Sen, atalarının ve aileden herhangi bir kimsenin ileri sürmediği büyük bir iddiada bulundun. Senden bir şey istiyoruz. Eğer bize cevap verir ve onu bize gösterirsen senin bir peygamber ve elçi olduğunu bilmiş olacağız. Bunu yapamazsan yalancı bir sihirbaz olduğunu bileceğiz” dediler. Resûlullah, “*Ne istiyorsunuz?*” diye sordu. “Bu ağacı çağırmanı, kökleriyle birlikte sökülmesini ve senin önünde durmasını” dediler. Resûlullah, “*Allah her şeye kadirdir. Eğer Allah bunu yaparsa inanıp hakka şahitlik eder misiniz?*” diye sordu. “Evet” dediler. Resûlullah, “*Size istediğinizi göstereceğim; ancak bir hayra dönmeyeceğinizi biliyorum. Sizin aranızda, kuyuya atılacak olanlar ve grupları oluşturacak olanlar vardır*” dedi. Sonra ekledi: “*Ey ağaç! Allah’a ve ahiret gününe inanıyor ve benim Allah’ın elçisi olduğumu biliyorsan, Allah’ın izniyle köklerinle sökül ve önümde dur!*”

Onu hak ile gönderene yemin olsun ki, ağaç, kökleriyle birlikte sökülerek şiddetli bir gürültü ve kuşun kanatlarından çıkan sese benzer şiddetli bir sesle, Resûlullah’ın önünde duruncaya kadar hareket ederek geldi. En yüksek dalını Resûlullah’ın üzerine, diğer bazı dallarını ise benim omzuma attı. Bu sırada Resûlullah’ın sağındaydım. Topluluk olanları görünce, ululukla ve büyüklenerek “Ağacı yerine gönder; sana yarısı gelsin, diğer yarısı yerinde kalsın” dediler. Resûlullah, ağaca bunu emretti. Ağacın yarısı, sanki daha acayip bir gelişle ve daha şiddetli bir gürültüyle geldi. Neredeyse Resûlullah’a sarılacaktı. Küfür ve inatla, “Bu yarımı gönder; daha

⁸⁰ Hatîb, *el-Mesâdir*, II, 422-430. 174. hutbe.

⁸¹ Hakaret eden anlamında bu ismin verildiği hakkında bk. Hatîb, *el-Mesâdir*, III, 29.

önce olduğu hale, diğer yarısına dönsün!" dediler. Resûlullah ona emretti o da döndü.

Ben "Allah'tan başka ilâh yoktur. Peygamberini tasdik ederek ve sözünü yücelterek sana ilk inanan, Ağacın Allah'ın emriyle yaptığını ikrar eden ilk kişiyim ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Topluluğun hepsi, "Bilakis müthiş sihir yapan eli hafif, yalancı bir sihirbazdır. (Beni kastederek) Seni bundan başkası tasdik ediyor mu?" dediler.^{82/83}

Bu rivayette bahsedilen ağacın Resûlullah'ın emrine itaat etmesine dair olay Mekke'de vuku bulmuş gibi anlatılmakla beraber bazı rivayetler Enes b. Mâlik'den gelmektedir. Yani Enes b. Mâlik'den yapılan rivayetler sahabe mürselidir. Ancak rivayetlerin hiç birisinde Radî'nin zikrettiği Hz. Ali ile ilgili kısım bulunmamaktadır. Buradan anlaşılan Şî kaynaklarda içerisine Hz. Ali ile ilgili ifadeler eklenerek rivayet edilmiştir.

Beyhakî'nin *Delâil*'de rivayet ettiğine göre cinler Peygamberimize "Senin Resûlullah olduğuna kim şehâdet eder?" diyerek şahit istemişler bunun üzerine Peygamberimiz "Şu ağacı gördünüz mü, o şehâdet ederse iman eder misiniz? diye sormuş, cinler de "Evet iman ederiz" demişler, bunun üzerine Resûlullah o ağacı çağırmıştır. İbn Mes'ûd (ö. 32/652-53) bunu anlatırken şöyle demektedir: Ağaç icabet etti ben de dallarını, budaklarını sürüyerek geldiğini gördüm. Resûlullah ağaca: "Benim Resûlullah olduğuma şehâdet eder misin?" diye sordu. Ağaç: Şehâdet ederim ki, sen Allah'ın Resûlüsün dedi."

Kamil Miras bu konuyla ilgili farklı iki rivayeti değerlendirirken şöyle demektedir:

"Şimdi, sıhhatlerinde şüphe edilmeyen ve müsbet, menfi mazmunlarıyla müteâriz bulunan bu iki haberi şöyle tevcih ve te'vîl edebiliriz : ..."⁸⁴

Aynî (856/1451) *Buhârî'nin Kitâbü'l-Menâkib*'de geçen cin hadisinin⁸⁵ şerhinde Beyhakî'nin *Delâil*'inden naklen cinlerin mucize istemesiyle ilgili

⁸² İçinde Hz. Ali'nin adı geçmeyen benzer bir rivayet için bk. İbn Mâce, "Fiten", 23. Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen İbn Mâce hadisi için Elbânî *sahih* demektedir.; Dârimî, "Delâilü'n-Nübüvve", 4. İbn Ömer'den; Dârimî, "Delâilü'n-Nübüvve", 4. Câbir'den; Makdisî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdü'l-Vâhid b. Ahmed el-Hanbelî (2000). *el-Ehâdîsü'l-muhtâra*, VI, 214, nşr. Abdü'l-Melik b. Abdullah b. Dehîş, Beyrut: Dârü hazar. Enes b. Mâlik'ten; İbn İshâk (1978). *es-Sîre*, 277, 279, nşr. Süheyl Zekkâr, Beyrut: Dârü'l-fikr.; Suyûtî (ts). *el-Hasâisü'l-kübrâ*, I: 202-203, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye.

⁸³ Hatîb, *el-Mesâdir*, III, 53-56. 190. hutbe.

⁸⁴ Kamil Miras (1983). *Sahih-i Buhârî muhtasarı Tecrid-i Sarih tercemesi ve şerhi*, X, 47-48, Ankara: DİBY.

geçen rivayeti vermiş ancak sıhhati hakkında değerlendirmede bulunmamıştır.⁸⁶

Kādî İyâz (544/1149) ağaç mucizesiyle ilgili rivayetleri *eş-Şifa*'sında bir araya toplamış sıhhat durumları hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunmamıştır.⁸⁷ Kādî İyâz topladığı rivayetleri değerlendirirken şöyle demektedir:

İbn Ömer, Büreyde, Câbir, İbn Mes'ûd, Ya'lâ b. Mürre, Usame b. Zeyd, Enes b. Mâlik, *Ali b. Ebû Tâlib*, İbn Abbâs ve daha başkaları bu kıssanın aynısı veya aynı manaya bir benzerini rivayet hususunda ittifak halindedirler.⁸⁸

Ziyâuddîn Makdisî (643/1245), *el-Ehâdisü'l-Muhtâra*'da ağaç mucizesiyle ilgili olarak Enes b. Malik'ten gelen iki rivayeti vermiş olup bunlardan birisi *İbn Mâce*'nin rivayetidir.⁸⁹

Bu rivayetlere göre Hz. Peygamber kavminden gördüğü eziyet sebebiyle üzüntülü bir haldeyken Cebrâil gelmiş ve bir mucize görmek ister misin? diye sormuştur. Hz. Peygamber'in istemesi üzerine de vadinin ilerisindeki bir ağacı çağırmasını söylemiş, Peygamberimiz çağırınca ağaç gelmiş sonra da yerine geri dönmüştür. Bu mucizeyi gören Peygamber Efendimiz: "*Bu bana yeter*" diyerek teselli bulmuştur. Kitabı tahkik eden Abdülmelik b. Abdullah her iki rivayet için de sahih kaydını düşmüştür.

Ahmed b. Hanbel'in (241/855) İbn Abbâs'dan *Ebû Muâviye ve A'meş* >*Ebû Zabyân* yoluyla rivayet ettiği ağaç mucizesi ise şu şekildedir:

"Benû Âmir'den bir adam Allah Resûlüne gelip şöyle dedi: Yâ Resûlallah! İki omuzun arasındaki mühürü (*beni*) bana göster, çünkü ben insanlar arasında tıp ilmini en iyi bilenlerdenim. Resûlullah ona dedi ki: "*Sana bir mucize göstereyim mi?*" Adam da evet dedi. Resûlullah bir hurma ağacına baktı ve dedi ki: "*Şu ağacı çağır.*" Adam onu çağırды ve ağaç gelip önünde durdu. "*Dön*" dedi ve ağaç yerine geri döndü. Bunun üzerine o adam şöyle dedi: Ey Âmiroğulları! Bugünkünden daha sihirbaz bir adam görmedim."⁹⁰

⁸⁵ Buhârî, "Menâkib", 91.

⁸⁶ Aynî (ts). *Umdetü'l-kârî*, XVI, 309, Beyrut: Dâru fikr.

⁸⁷ Kādî İyâz (1988). *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*, I, 298-303, Beyrut: Dâru'l-fikr.

⁸⁸ Kādî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 301.

⁸⁹ İbn Mâce, "Fiten", 23; Makdisî, *el-Ehâdisü'l-muhtâra*, VI, 214-215.

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 461-462.

Bu rivayette bahsedilen adamın hem müşrik olması hem de söze “*Yâ Resûlallah!*” diye başlaması bir çelişki olmakla beraber Ahmed Muhammed Şâkir’in şerh ve tashih ettiği nüshada dipnotta şu bilgiler verilmektedir: “İbn Sa’d (ö. 230/844), *Şerîk* >*Semmâk* >*Ebû Zabyân* yoluyla muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bu rivayetin sonunda adamın iman ettiği belirtilmektedir. Ebû Nuaym *Delâilü’n-Nübüvve*’de *A’miş* >*Sâlim* >*Ebü’l-Ca’d* >*İbn Abbâs* yoluyla uzunca bir haber olarak rivayet etmiştir.⁹¹ Rivayetin sonunda adam şöyle demektedir: “Vallahi seni hiçbir söz sebebiyle asla yalanlamayacağım.” “Ey Sa’sa’a oğulları! Vallahi onu söylediği hiçbir söz sebebiyle yalanlamayacağım.”

Dârimî’nin İbn Ömer’den rivayeti ise şöyledir:

“Bir yolculuk esnasında bir A’râbî ile karşılaşılır ve Resûlullah adamı kelimeyi şehadeti söylemek suretiyle hayra erişmeye çağırır. A’râbî, senin bu söylediklerine kim şahadet eder? deyince Hz. Peygamber ilerdeki bir ağacı (palamut ağacı) işaret eder. Ağaç yeri yarararak gelir ve üç kez şahadet eder. Hz. Peygamber yerine dönmesini isteyince de aynı şekilde yerine döner. Bunun üzerine o adam kavmine doğru yönelir ve şöyle der: “Şayet bana uyarlarsa onları sana getiririm. Aksi takdirde dönerim ve seninle birlikte olurum.”⁹²

İbn Sa’d “*Resûlullah’a vahiy indikten sonra meydana gelen nübüvvet alâmetlerinin (mucizelerinin) zikri*” başlığıyla açtığı bahiste senedleri Ebû Zeyd, Ata ve Ya’lâ b. Mürre’de biten üç ayrı rivayet aktarmaktadır.⁹³

Bu rivayetlerin birincisinde Hacûn Bölgesi’nde Resûlullah’ın bir mucize istediği ve “*Allah’ım! Bu gün bana öyle bir mucize göster ki bundan sonra kaviminden beni yalanlayanlara aldırış etmeyeyim*” dediği ve bunun üzerine şehrin arka tarafında bir ağaç gördüğü, onu çağırınca yeri yarararak yanına geldiği git deyince de geri gittiği anlatılmaktadır.⁹⁴ İkinci rivayet ise Atâ’dan mürsel olarak nakledilmektedir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber bir yolculuk esnasında def-i hâcet ihtiyacı hâsıl olur ancak arkasına geçip insanlardan gizlenecek bir şey bulamaz. Resûlullah birbirinden uzak (ayrı) iki ağaç görür ve İbn Mes’ûd’a der ki: “*Oraya git ve onları birleştir. Onlara de*

⁹¹ Ebû Nuaym, *Delâilü’n-Nübüvve*, 139.

⁹² Dârimî, “Mukaddime”, I, 4. Kitabın tahkikini yapan Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî hadis için *sahih*ti dipnotunu düşmüştür.

⁹³ İbn Sa’d (2001). *Kitâbü’t-tabakâti’l-kebîr*, I, 143-144, nşr. Ali Muhammed Ömer, Kâhire: Mektebetü’l-hâncî.

⁹⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 143; Hz. Peygamber’in hüznü olması sebebiyle ona gösterilen benzer bir rivayet için bk. İbn İshâk, *es-Sîre*, 279.

ki: Resûlullah sizin arkanızda ihtiyacını giderene kadar bir araya gelmeniz için beni size gönderdi." İbn Mes'ûd gidip bunu onlara söyleyince onlar birbirlerine yönelirler (birleşirler) ve Resûlullah arkalarında ihtiyacını giderir."⁹⁵

Bu rivayetin bir benzerini Dârimî, Câbir (r.a.) den rivayet etmektedir. Bu rivayete göre iki ağacın arası dört zira'dır ve Resûlullah def-i hâcette bulunurken ağaçlar birbirlerine meyletmek suretiyle onu gizlemişlerdir.⁹⁶

Bu haberleri *Asr-ı Saâdet* isimli eserinde değerlendiren Hintli âlim Mevlana Şiblî senedlerinde herhangi bir kusurdan bahsetmeden rivayetleri Peygamber Efendimizin mucizeleri olarak nakletmektedir.⁹⁷

Kamil Miras (1875-1957) *Tecrîd-i Sarîh* şerhinde Peygamberimizin okuduğu Kur'an'ı cinlerin dinlediğini kim bildirdi diye soran kişiye İbn Mes'ûd'un: "Cinni, bir ağaç (Sakız ağacı) bildirdi!" şeklinde cevap verdiği haberi şerh ederken Beyhakî'nin *Delâil*'inde zikrettiği rivayeti aktarmakta ve bu rivayetin *Buhârî*'de geçen rivayeti açıkladığını belirtmektedir.⁹⁸

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda ağaçla ilgili Nebvî mucizenin kaynaklarda geçen bir dayanağı olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak Radî'nin Hz. Ali'den naklettiği rivayette kaynaklardaki diğer nakillerle uyuşmayan bir sorun olduğu görülmektedir. Yaptığımız araştırmada bu mucizenin Hz. Ali'den rivayet edilen tarikine ulaşamadık. Vele ki bu mucize olayı Hz. Ali'den de Radî'nin kitabında naklettiği şekilde rivayet edilmiş olsa bile baş tarafındaki ilave sebebiyle reddedilmesi gerekirdi. Çünkü diğer sahabiler tarafından rivayet edilen haberlerin hiç birisinde Hz. Ali olayın içerisinde gösterilmemiştir.

Nehcü'l-belâğâ'nın ilk ve önemli şârihlerinden koyu bir Şîi olan Kutbuddîn er-Râvendî bu hutbeyi şerh ederken mucize olayına değinmemekte sadece, "...Sizin aranızda, kuyuya atılacak olanlar ve grupları oluşturacak olanlar vardır" cümlesini açıklama sadedinde bu ifadenin; *Bedir*'de Kalîb kuyusuna atılacak olanları ve Resûlullah'ın üzerine ordu toplamak için Ebû Sufyân gibi Arap kabilelerini dolaşanları biliyorum manasına geldiğini söylemekle yetinmektedir.⁹⁹ er-Râvendî'nin konuyu bu şekilde geçiştirip,

⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 143; Benzer bir rivayet için bk. İbn İshâk, *es-Sîre*, 277.

⁹⁶ Dârimî, "Mukaddime", 4.

⁹⁷ Mevlana Şiblî (1977). *Asr-ı Saâdet*, III, 73-75, trc. Ömer Rıza Doğrul, sadeleştiren: Osman Zeki Mollamehmedoğlu, İstanbul: Eser Neşriyat.

⁹⁸ Kamil Miras, *Tecrîd-i sarîh şerhi*, X, 48.

⁹⁹ Râvendî, *Minhâcü'l-berâe*, II, 270-271.

rivayetin sıhhatine de, mana ve önemine de değinmemesi bu rivayetin sahih kaynaklarda geçtiğini görmediği şeklinde yorumlanabilir. Abduzzehrâ el-Hüseyînî el-Hatîb, *Mesâdiru Nehci'l-belâğ'a*'da bu hutbenin kaynaklarını gösterme babında bazı çarpıtılmış bilgiler vermektedir:

“Resûlullah'ın çağırıldığı ağaçla ilgili mucize konusundaki hadis(ler) çok ve yaygın olup muhaddisler kitaplarında bunları zikretmişlerdir. Kelamcılar da bunları Hz. Peygamber'in mucizeleri arasında zikretmişlerdir. Bunların çoğu bu haberi kitaplarında *Emîru'l-Mü'inîn'in hutbesinde geldiği şekilde rivayet etmişlerdir*. Kimisi bunu muhtasar olarak rivayet etmiş...”¹⁰⁰

Hatîb söylediklerine dayanak olarak, Beyhakî'nin *Delâil'ini* ve İbn İshâk'ın (ö. 151/768) *es-Sîre ve'l-Meğâzî'sini* cilt ve sayfa vermeden işaret etmektedir. Ancak bu kaynaklardan hiç birisinde Hz. Ali olayın içerisinde gösterilmemiş ve olay *Nehcü'l-belâğ'a*'da zikredildiği şekilde verilmemiştir.

Netice olarak bu mucize olayı *Nehcü'l-belâğ'a*'da geçtiği şekliyle bu konuda rivayet edilen haberlere (ağacın yürümesi dışında) aykırı bir metindir. Bu sebeple Radî'nin metninde Hz. Ali'ye yarı peygamber statüsü veren bu ilavenin bir uydurmadan ibaret olduğu ortadadır.

8. Hz. Ali arkadaşlarına yaptığı bir tavsiyede namazın öneminden bahsederken şöyle demektedir: “*Resûlullah namazı kişinin kapısının önünde bulunan, gündüz ve gece onda beş defa yıkandığı kaplıcaya (بالحمة) benzetti. Artık onun üzerinde hiç kir kalır mı?*”¹⁰¹

Hadis kitaplarında sahih olarak geçen hadislerle göre Resûlullah (sav) beş vakit namazı kapısının önünden geçen bir nehirde yıkanan kimseye teşbih etmektedir.¹⁰² *Nehcü'l-belâğ'a*'da geçen *kaplıca* ifadesi hadis kitaplarında bulunmaması sebebiyle şazdır. Bu da hadisin tek kusurudur diyebiliriz.

9. “Resûlullah'a kendi döneminde yalan isnat edildi de bunun üzerine o ayağa kalkıp şöyle hitap etti: “*Kim bana bilerek yalan isnat ederse Cehennemdeki yerini hazırlasın.*”¹⁰³

¹⁰⁰ Hatîb, *el-Mesâdir*, III, 58.

¹⁰¹ Hatîb, *el-Mesâdir*, III, 83. 197. hutbe.

¹⁰² Buhârî, “*Mevâkîtü's-salât*”, 6. Ebû Hureyre'den. Burada beş vakit namaz kapısının önünde bulunan nehirde yıkanan kimseye teşbih edilmektedir; Müslim, “*Mesâcid*”, 51. Ebû Hureyre'den; Tirmizî, “*Emsâl*”, 5. Ebû Hureyre'den; Nesâî, “*Salât*”, 7. Ebû Hureyre'den.

¹⁰³ Hatîb, *el-Mesâdir*, III, 111. 208. hutbe.

Bu hadîs-i Şerîf *lafzî mütevâtir* olarak kabul edilen bir hadistir.¹⁰⁴ Aclûnî'nin (ö. 1162/1652) naklettiğine göre dört yüz civarında tariki olan ve doksan sekiz sahabînin rivayet ettiği bir hadistir.

Bu hadîs-i şerifin bütün tariklerini bir araya toplamak amacıyla “*Kim bana bilerek yalan isnat ederse Cehennemdeki yerini hazırlasın hadisininin tarikleri*” ismiyle bir kitap kaleme alan Taberânî (ö. 360/970), Hz. Ali'ye ulaşan on beş tarik zikretmektedir.¹⁰⁵

10. Radî, “Hz. Ali'nin, Muhammed b. Ebî Bekr'i (ö. 38/658) Mısır valisi olarak görevlendirdiğinde verdiği ahit” başlığıyla aktardığı 27. mektuba, “*Hidayet imâmı ile mahvetme (helâk) imâmı, Peygamber dostu ile Peygamber düşmanı bir değildir*” diyerek ikinci bir metin olarak bir hadis eklemektedir. Buna göre Hz. Ali, Muâviye ve adamlarını hedef alarak şöyle demektedir:

“Resûlullah bana şöyle dedi: **Ümmetim için bir mü'minden veya bir müşrikten korkmuyorum.** Allah, mü'mini imanıyla engeller; müşriki de şirkiyle kontrol altına alır (insanlar onun müşrik olduğunu biliyorlarsa uzak dururlar). **Sizin için her kalp münafığı ve dil bilgininden (lafazân kişiden) korkarım.** Bu kişi, bildiğinizi söyler (sizin bildiklerinize muvafık konuşur); reddettiğinizi yapar (yani yapmayı çirkin gördüğünüz şeyleri yapar).”¹⁰⁶

وَلَقَدْ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ إِنَّي لَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي مُؤْمِنًا وَلَا مُشْرِكًا أَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَمْنَعُهُ اللَّهُ بِإِيمَانِهِ وَ
أَمَّا الْمُشْرِكُ فَيَقْتُلُهُ اللَّهُ بِشْرِكِهِ وَ لَكِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ كُلَّ مُنَافِقٍ الْجَنَانِ عَالِمِ اللِّسَانِ يَقُولُ مَا تَعْرِفُونَ وَ يَفْعَلُ مَا
تُنْكِرُونَ

Aramalarımız sonucunda hadisi bu lafızla bulamadık. Bu konuda benzer rivayetler olarak bulabildiğimiz hadisler şunlardır:

Ahmed b. Hanbel Müsned'inde Hz. Ömer'den şu hadisi rivayet etmektedir: *“Ümmetim için en çok* إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي كُلِّ مُنَافِقٍ عَلِيمِ اللِّسَانِ

¹⁰⁴ Buhârî, “İlim”, 38. Zübeyr'den; “Enbiya”, 49. Abdullah b. Amr'dan; “Edeb”, 109. Ebû Hureyre'den; “Zühd”, 72. Ebû Saîd el-Hudrî'den. Müslim'in rivayetinde râvî Hemmâm'ın bir şekki söz konusudur ve hadisin bizim konumuzla ilgili bölümü için: “*Zannedersem şöyle dedi*” diyerek rivayet etmektedir. Müttefekun aleyh olarak rivayet edilen bu hadis daha pek çok sahabî tarafından da rivayet edilmiştir. İbnü'l-Cevzî bu hadisi Resûlullah'tan *aşere-i mübeşşerenin* de aralarında bulunduğu 98 sahabînin rivayet ettiğini, başka bir hadis için bu durumun söz konusu olmadığını söylemektedir. İbn Dihye bu hadisin 400 civarında tariki olduğunu söylemiştir. bk. Aclûnî (ts). *Keşfü'l-hafâ*, II, 325-326, Kâhire: Mektebetü dâri't-türâs.

¹⁰⁵ Taberânî (1410). *Turuku hadîsi men kezebe aleyye müteammiden fe'l-yetebeve' mak'adehû mine'n-nâr*, 40-48, nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd-Hişâm İsmâil es-Sakâ, Ammân-Ürdün: el-Mektebü'l-İslâmî.

¹⁰⁶ Hatîb, *el-Mesâdir*, III, 263-264. 27. mektup.

korktuğum şey, dil bilgini (lafazân) olan münafik kişidir.”¹⁰⁷ Bu hadisin senedi için Şuayb el-Arnaûd kavî demektedir.

Bu rivayete benzer bulabildiğimiz diğer hadisler şu şekildedir: İbn Abdü'l-Berr'in *Câmi'u Beyâni'l-İlm'*indeki metni: أَخَوْفُ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي مُنَافِقٌ عَلِيمٌ «*İnma' axafu 'ala ummati'l-kitaab wal-layin*» قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا بَالُ الْكِتَابِ؟ قَالَ: «يَتَعَلَّمُهُ الْمُنَافِقُونَ ثُمَّ يُجَادِلُونَ بِهِ الَّذِينَ آمَنُوا» فَقِيلَ: وَمَا بَالُ اللَّيْنِ؟ قَالَ: «أَنَاسٌ يُجِبُونَ اللَّيْنَ، فَيَخْرُجُونَ مِنَ الْجَمَاعَاتِ وَيَتْرَكُونَ الْجَمَاعَاتِ»

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği, Hz. Peygamber'in korkusunu dile getirdiği buna benzer diğer hadisler:

«إِنَّمَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي الْكِتَابَ وَاللَّيْنَ» قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا بَالُ الْكِتَابِ؟ قَالَ: «يَتَعَلَّمُهُ الْمُنَافِقُونَ ثُمَّ يُجَادِلُونَ بِهِ الَّذِينَ آمَنُوا» فَقِيلَ: وَمَا بَالُ اللَّيْنِ؟ قَالَ: «أَنَاسٌ يُجِبُونَ اللَّيْنَ، فَيَخْرُجُونَ مِنَ الْجَمَاعَاتِ وَيَتْرَكُونَ الْجَمَاعَاتِ»

“Ümmetim için kitap ve süttten (maldan) korkarım. Yâ Resûlallah! Kitabın durumu nedir dediler. Buyurdu ki: Münâfik olan kimseler Kur'an'ı öğrenir de sonra onunla iman edenlere karşı mücadele ederler. Sütün (malın) durumu nedir denildi. Buyurdu ki: Bazı insanlar sütü (malı) severler de cemaatten uzaklaşır ve cumaları terk ederler.”¹⁰⁸

إِنِّي أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي اثْنَيْنِ: الْقُرْآنَ وَاللَّيْنَ، أَمَّا اللَّيْنُ فَيَبْتَغُونَ الرَّيْفَ وَيَبْتَغُونَ السَّهْوَاتِ وَيَتْرَكُونَ الصَّلَاةَ، وَأَمَّا الْقُرْآنُ فَيَتَعَلَّمُهُ الْمُنَافِقُونَ فَيُجَادِلُونَ بِهِ الْمُؤْمِنِينَ.

“Ümmetim için iki şeyden korkarım; Kur'an ve süt (mal). Süt sebebiyle otlaklara gider ve şehvetlerine (nefsânî arzularına) tabi olurlar da namazları terk ederler. Kur'an'a gelince; Münâfiklar onu öğrenir de mü'minlere karşı onunla mücadele ederler.”¹⁰⁹

11. “Dedenizin “Arayı düzeltmek, namazların ve oruçların genelinden daha faziletlidir”¹¹⁰ dediğini duydum.¹¹¹

فَإِنِّي سَمِعْتُ جَدَّكَمَا يَقُولُ صَلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ أَفْضَلُ مِنْ عَامَةِ الصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ.

Tirmizî'nin (ö. 279/892) Ebü'd-Derdâ'dan (ö. 32/652) yaptığı rivayetin metni şu şekildedir:

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مَنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ، ، قَالُوا: بَلَى، قَالَ: صَلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ، فَإِنَّ فَسَادَ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ الْحَالِقَةُ

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 298.

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 555.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 636; İbn Abdü'l-Berr (1994). *Câmi'u beyâni'l-ilm ve fadlih*, II, 1201 (nr. 2361, 2362), nşr. Ubey el-Eşbâl ez-Züheyri, Suûdi Arabistan: Dârü İbnü'l-Cevzî.

¹¹⁰ Tirmizî, “Sıfatü'l-kiyâme”, 56. Ebü'd-Derdâ'dan. Tirmizî hadis için hasen-sahih demekte Elbânî ise sahih olduğunu ifade etmektedir.

¹¹¹ Hatîb, *el-Mesâdir*, III, 377-378. 47. mektup.

Nehcü'l-belâğa' da geçen hadis için Tirmizî *hasen-sahih* demektedir, Elbânî de hadisin sahih olduğu yönünde kanaat belirtmektedir.¹¹²

12. Resûlullah'ın "*Azgın (akûr; çok ısırın/kuduz) köpeğe dahi olsa müsleden sakının*" dediğini duydum.¹¹³

Bu hadis *Taberânî'nin el-Mu'cemü'l-kebir'*inde naklettiğine göre Hz. Ali'nin vefatından önce çocuklarına yaptığı vasiyyetin içerisinde şu şekilde geçmektedir:

فَاتِي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَنْهَى عَنِ الْمُتَلَّةِ وَلَوْ بِالْكَلْبِ الْعَفُورِ.¹¹⁴

Bu hadis-i şerîf Taberânî dışındaki kaynaklarda benzer bir lafızla geçmektedir. Hz. Peygamber'in müsleyi yasakladığı hakkında değişik sahabîlerden gelen ve içerisinde "*kelb-i akûr olsa bile-العفور*" ifadesi geçmeyen hadisler rivayet edilmiştir.¹¹⁵ Rivayette geçen "*Akûr*" ifadesinin şaz olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Taberânî'nin rivayetinde sened munkatı¹¹⁶ olduğu için hadis zayıftır.

13. Radî'nin, "*Hz. Ali, Eşter en-Nehâî'yi Mısır ve nahiyelerine görevlendirdiğinde yazdığı bir ahitnâme*" diyerek verdiği uzun ve tek parçadan oluşan metinde şu hadis geçmektedir:

*"Resûlullah'ın birçok yerde şöyle dediğini işittim: "Bir ümmet, fakirin hakkı güçlünden duraksamadan alınmadıkça temizlenmez.""*¹¹⁷

¹¹² Tirmizî, "Sıfatü'l-kiyâme", 56.; Hadisin aynı veya benzerleri için bk.; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 202; 1: 212; Harâitî (1999). *Mekârimü'l-ahlâk*, I, 33 (nr. 385), nşr. Abdülcâbir el-Buhayrî, Kâhire: Dârü'l-âfâki'l-Arabiyye. Taberânî (1989). *Mekârimü'l-ahlâk*, I, 338 (nr. 75), Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye.; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, XIII, 428-429 (nr. 10578), XIII, 429 (nr. 10581).

¹¹³ Hafîb, *el-Mesâdir*, III, 379. 47. mektup.

¹¹⁴ Taberânî (1994). *el-Mu'cemü'l-kebir*, I, 97 (nr. 168), nşr. Hamdi b. Abdülmeccid es-Selefi, Riyâd: Dârü's-süme'î.

¹¹⁵ Buhârî, "*ez-Zebâih ve's-Sayd*", 25; Ebû Dâvûd, "*Cihad*", 120.; Nesâî, "*Tahrîm*", 9.; İbn Mâce, "*Zebâih*", 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 86; XXXI, 39; XXXIII, 79, 81; Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. Cârûd et-Tayâlisî el-Basrî (1999). *Müsned*, II, 52 (nr. 700), Mısır: Dârü'l-hacer.; Abdürrezzâk (1403). *el-Musannef*, VIII, 435 (nr. 15819), nşr. Habîburrahmân el-A'zamî, Beyrut: Mektebü'l-İslâmiyye.; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, X, 324 (nr. 4473); XII, 434 (nr. 5616); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, VII, 227 (nr. 6944); VII, 227 (nr. 6945); VII, 232 (nr. 6966); XII, 403 (nr. 13458); Taberânî (ts). *el-Mu'cemü'l-evsat*, II, 79 (nr. 1307); IV, 381 (nr. 4490); VI, 46 (nr. 5739); VI, 185 (nr. 6138); VII, 376 (nr. 7769), nşr. Târik b. İvazullâh b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Kâhire: Dârü'l-Haremeyn.; Taberânî (1985). *el-Mu'cemü's-sağîr*, I, 390 (nr. 654), nşr. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrîr, Beyrut: Mektebü'l-İslâmî-Ammân: Dârü Ammâr.

¹¹⁶ el-Heysemî Nuruddîn Ali b. Ebî Bekr(1412). *Mecmeü'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, VI, 376 (nr. 10493), Beyrut: Dârü'l-fîkr.

¹¹⁷ Hafîb, *el-Mesâdir*, III, 414. 53. mektup.

فَأَيُّ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ فِي غَيْرِ مَوْطِنٍ لَنْ تُقَدَّسَ أُمَّةٌ لَا يُؤْخَذُ لِلضَّعِيفِ فِيهَا حَقُّهُ مِنَ الْقَوِيِّ
غَيْرِ مُتَّعَتِ

Bu hadis-i şerif İbn Mâce'nin *Sünen*'inde benzer bir metinle geçmektedir.¹¹⁸

14. Beni Yemen'e gönderdiği zaman Resûlullah'a onlara nasıl namaz kıldıracağını sordum. Bana, "**Onlara, en zayıflarının namazı gibi namaz kıldır ve mü'minlere karşı merhametli ol**" dedi.¹¹⁹

Tûsî (ö. 460/1067), *el-Emâlî*'de Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'yi Yemen'e gönderirken yaptığı tavsiyeyi senediyle birlikte rivayet etmektedir.¹²⁰ Ancak bu rivayet içerisinde namazla ilgili bir tavsiye geçmemektedir. Bu vasiyette Hz. Ali'ye *istihare ve istişarede bulunmasını, gece yol gitmesini çünkü gece vakti yol gitmenin gündüze göre daha rahat olacağını, Allah'ın ümmetin erkenciliğini (güne erken başlamasını) bereketli kıldığını, bu sebeple de erken davranmak gerektiği tavsiye edilmektedir.*

بعثني رسول الله صلى الله عليه وآله (على اليمن فقال وهو) يوصيني: يا علي، ما حار من استخار، ولا ندم من استشار، يا علي، عليك بالدلجة فإن الأرض تطوى بالليل ما لا تطوى بالنهار؟ يا علي، اغد على اسم الله، فإن الله تعالى بارك لامتي في بكورها.

Hz. Peygamber'in cemaat içerisinde hasta, güçsüz ve ihtiyaç sahibi olanlar bulunması sebebiyle namaz kıldırarak kimselere cemaatin en zayıf olanına göre namaz kıldırmasını tavsiye ettiği ve namazı uzun tutan imama kızdığını anlatan rivayetler sahih hadislerdir. Hatta müttefekun aleyh olanlar da vardır.¹²¹ Hz. Ali'nin bu sözü de sahih hadislerle dayanmaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in özellikle Hz. Ali'ye yaptığı bu tavsiyenin kaynağını tespit edemedik.

¹¹⁸ İbn Mâce, "Sadakât", 17. İbn Mâce uzun bir hadisin son cümlesi olarak Ebû Saîd el-Hudrî'den şu şekilde rivayet etmektedir: "أُولَئِكَ جِئَارَ النَّاسِ، إِنَّهُ لَا قُبَسَتْ أُمَّةٌ لَا يَأْخُذُ الضَّعِيفَ فِيهَا حَقُّهُ غَيْرِ مُتَّعَتِ". Bu rivayet Radî'den sonra ona en yakın zaman diliminde yaşamış bazı âlimlerin kitaplarında Hz. Ali'nin Eşter'e yazdığı veya söylediği vasiyet diye verilen bir paragraflık metinlerde de geçmektedir. Bu metinlerin *Nehcü'l-belâğâ*'dan mı yoksa başka bir kaynaktan mı alındığını tespit edemedik. bk. es-Se'âlebî (2000), *eş-Şekvâ ve'l-itâb*, I, 116-117 (nr. 298), nşr. İlhâm Abdülvehhâb el-Müftî, Küveyt: el-Meclisü'l-vatanî li's-sekâfeti ve'l-fünûn ve'l-âdâb.; Muhammed b. el-Hasen Hamdûn Ebü'l-Me'âlî Bahâüddîn el-Bağdâdî (1417). *et-Tezkiratü'l-hamdûniyye*, I, 325-326 (nr. 843), Beyrut: Dârü sâdir.; Zemahşerî (1412). *Rebî'u'l-ibrâr ve nusûsü'l-ahbâr*, III, 396, Beyrut: Müessesetü'l-âlemî.

¹¹⁹ Hafîb, *el-Mesâdir*, III, 416. 53. mektup.

¹²⁰ Tûsî (1414). *el-Emâlî*, 136 (nr. 220/33), nşr. Kısmü'd-dirâsâtî'l-İslâmiyye- Müessesetü'l-bi'se, Kum: Dârü's-sekâfe.

¹²¹ Hz. Peygamber'in başkalarına yaptığı benzer tavsiyeler için bk. Buhârî, "Ezân", 61; Müslim, "Salât", 37; Ebû Dâvûd, "Salât", 130; Mâlik b. Enes, *Muvatta*', "Salât", 68; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, V, 508 (nr. 2136); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 164 (nr. 5266); Beyhakî, *es-Sünenü's-sağîr*, I, 200 (nr. 514, 515).

15. Mü'minlerin Emiri'ne Resûlullah'ın, "(Sakalın) beyazlığı(m) giderin, Yahudilere benzemeyin"¹²² sözü soruldu. Resûlullah bu sözü söylediğinde din (müslümanlar) azdı. Şimdi ise genişlemiş ve güçlenmiştir. Artık kişi dilediğini yapabilir (yani sakalını beyazlık sebebiyle boyamak, sadece mübah hale gelmiştir)" demiştir".¹²³

Hız. Ali'nin bu sözünün *Nehcü'l-belâğa* dışında nerede geçtiğini tespit edemedik. Bununla birlikte Hız. Ali'ye yorumu sorulan bu hadis, hadis kitaplarında geçen sahih bir hadistir.

16. "Resûlullah "Ey Ali! Mü'min olan senden nefret etmez; münafık olan seni sevmez"¹²⁴ buyurmuştur."¹²⁵

Peygamber Efendimizin Hız. Ali'yi mü'minlerin sevip münafıkların sevmeyeceğini söylediği sahih hadiste geçmektedir.¹²⁶ Ancak Radî'nin verdiği metinde geçen lafızla bu hadisi Ebû Ya'lâ (ö. 307/919) ve İbn Asâkir (ö. 571/1175) rivayet etmektedir.

Bu hadis Ebû Ya'lâ'nın *Müsned'*inde¹²⁷ şu senedle rivayet edilmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ فَضَيْلٍ، حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ، عَنْ مُسَاوِرٍ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيِّ: لَا يُحِبُّكَ مُنَافِقٌ، وَلَا يُبْغِضُكَ مُؤْمِنٌ

Ebû Ya'lâ'nın *Müsned'*ini tahkik eden Hüseyin Selîm Esed hadisin senedinin zayıf olduğunu belirtmektedir. Senedde bazı râvîlerin rivayeti semâ'a delalet etmeyen bir şekilde "an" lafzıyla yapılmaktadır. Aşağıda gelen İbn Asâkir'in *Târîh'*inde¹²⁸ geçen rivayetin senedi de aynı olup metni biraz farklıdır:

¹²² Tirmizî, "Libâs", 20. "غَيَّرُوا السَّيِّبَ وَلَا تَشْبَهُوا بِالْيَهُودِ" lafzıyla Ebû Hureyre'den; Nesâî, "Zîne", 14; Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, I, 170; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 32; XII, 504; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XII, 287; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 507 (nr. 14823); Bezzâr (2009). *Müsned*, XIV, 310 (nr. 7942); XV, 238 (nr. 8681), Medine: Mektebetü'l-'ulûm ve'l-hikem. Bu babda ez-Zübeyr, İbn Abbâs, Câbir, Ebû Zer, Ebû Rimse, el-Cehdeme, Ebû't-Tufeyl, Câbir b. Semûre, Ebû Cuheyfe ve İbn Ömer'den de hadis rivayet edilmiştir. Bk. Tirmizî, "Libâs", 20.

¹²³ Hatîb, *el-Mesâdir*, IV, 18. 16. söz; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, XVIII, 122. İbn Ebû'l-Hadîd bunu 18. söz olarak vermektedir.

¹²⁴ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, XII, 331 (nr. 6904); İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, XLII, 279. Ümmü Seleme'den.

¹²⁵ Hatîb, *el-Mesâdir*, IV, 42. 45. söz.

¹²⁶ Müslim, "İmân", 33.

¹²⁷ Ebû Ya'lâ (1984). *Müsned*, XII, 331 (nr. 6904), nşr. Hüseyin Selîm Esed, Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn lî't-türâs.

¹²⁸ İbn Asâkir (1996). *Târîhu medîneti Dımaşk*, XLII, 279, nşr. Ali Şîrî, Beyrut: Dârü'l-fikr.

أخبرنا أبو القاسم بن الحصين أنا أبو علي بن المذهب أنا أحمد بن جعفر نا عبد الله بن أحمد حدثني
أبي نا عثمان بن محمد بن أبي شيبه وسمعتنا أنا من عثمان بن محمد نا محمد بن فضيل عن عبد الله بن عبد
الرحمن أبي نصر حدثني مساور الحميري عن أمه قالت سمعت أم سلمة تقول سمعت رسول الله صلى الله عليه
وسلم يقول لعلي لا يبغضك مؤمن ولا يحبك منافق

Bu hadisin aynı manaya gelen ancak farklı lafızla rivayet edilen sahih bir tariki bulunmakla beraber Radî'nin verdiği metinle Ümmü Seleme'den (r.a.) gelen tariki senedi sebebiyle Ebû Ya'lâ'nın *Müsned'*ini tahkik eden Hüseyin Selîm Esed'in ifade ettiği gibi zayıftır.

Sonuç

Şîi alim Şerîf er-Radî'nin Hz. Ali'nin konuşma ve mektuplarından derlediği *Nehcü'l-belâğa* isimli eser Ehl-i sünnet mensubu bazı alimler tarafından Hz. Ali'ye nisbetinin sahih olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Biz bu makalemizde eserde geçen konuşmaların tamamının Hz. Ali'ye ait olup olamayacağını merfu hadisler üzerinden bir değerlendirme yaparak göstermek istedik. Bizim bu makale çerçevesinde ele aldığımız *Nehcü'l-belâğa'*da geçen on altı hadisin tespit edebildiğimiz kadarıyla üç tanesi uydurma, altı tanesi sahihtir. Ancak sahih olarak değerlendirdiğimiz hadislerin çoğunun metni hadis kitaplarında geçenle aynı değildir. Bu hadislerden sekizinci hadiste geçen ve “evinin önünden geçen nehirde abdest alan kişi” ifadesine uymayan *kaplıca* kelimesi ile on ikinci hadiste geçen *akûr*; *saldıran-ısrân* (köpek) ifadesi şaz olarak değerlendirilmiştir. Beş, on iki ve on altı numaralı hadisler zayıf olarak değerlendirilmiştir. Zayıf olarak değerlendirilen hadislerden 5 numaralı hadis Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'*inde, 12 numaralı hadis Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir'*inde, 16 numaralı hadis ise Ebû Ya'lâ'nın *Müsned'*inde ve İbn Asâkir'in *Târîhu Medîneti Dimaşk'*inde geçmektedir. Üç ve altıncı hadislerin kaynağı tarafımızdan tespit edilememiştir. On dördüncü hadis benzer ifadelerle hadis kaynaklarında sahih olarak geçmektedir. On beşinci hadis de sahih olmakla birlikte her iki hadis konusunda Hz. Ali'nin cevabı veya hadisin ona hitaben söylendiğinin kaynağı tarafımızdan tespit edilememiştir. Bizim tespitlerimize göre en az üç uydurma, iki de kaynağı tespit edilemeyen rivayet söz konusudur. Bu durumda hadislerin üçte birine yakını uydurma gibi gözükmektedir. En az üç hadisin zayıf olduğu, sahih olarak değerlendirdiklerimizin çoğunun lafız yönünden, hadis kaynaklarında geçen hadis lafızlarıyla aynı olmadığı ve hadislerde geçen iki kelimenin de şaz olarak değerlendirildiği düşünüldüğünde, *Nehcü'l-belâğa'*da geçen konuşmaların Hz. Ali'ye nisbetinin sıhhati konusunda yapılacak değerlendirmelerin de muhtemelen bu doğrultuda olacağını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Abduh**, Muhammed (ts). *Nehcü'l-belâğa*. Beyrut: Dârü'l-mârifetü.
- Abdürrazzâk**, Ebû Bekr b Abdürrazzâk b Hemmâm b Nâfi' el-Humeyrî el-Yemânî es-San'ânî (1403). *el-Musannef*. Beyrut: Mektebü'l-İslâmiyye.
- Aclûnî**, İsmail b. Muhammed (ts). *Keşfü'l-Hafâ*. Kâhire: Mektebetü dâri't-türâs.
- Ahmed Emîn** (2012). *Fecru'l-İslâm*. nşr. Kelimâtün Arabiyyetün li't-tercemeti ve'n-neşri, Kâhire: Müessesetu Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-sekâfe.
- Ahmed b. Hanbel** (2001). *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaûd-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-risâle.
- Ahmed b. Hanbel** (1995). *Müsned*. nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Kâhire: Dârü'l-hadîs.
- Aynî**, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed (ts). *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhâri*, Beyrut: Dâru fikr.
- Beyhakî**, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ el-Hüsrevcirdî el-Horâsânî, Ebû Bekr el-Beyhakî (1988). *Delâilü'n-Nübüvve*, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye.
- (2003). *Şu'abü'l-îmân*, nşr. Abdü'l-Ulâ Abdülhamîd Hâmid, Riyâd: Mektebetü'r-rüşd.
- (2003). *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nşr. Muhammed Abdülkadir Ata, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye.
- (1989). *es-Sünenü's-Suğrâ*, nşr. Abdü'l-Mutî Emîn Kal'acî, Pakistan: Câmîatü'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye.
- Bezzâr**, Ebû Bekr b. Amr b. Abdülhâlik b. el-Hallâd b. Ubeydillâh el-İtkî (1988-2009). *el-*

Müsned (el-Bahrü'z-Zehâr), nşr. Mahfuzürrahmân Zeynullâh (1-9. ciltler), Âdil b.

Sa'd (10-17. ciltler), Sabrî Abdulhâlik eş-Şâfiû (18. cilt). Medine: Mektebetü'l-ulûm

ve'l-hikem.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil Ebû Abdullâh el-Buhârî el-Cu'fî (1422). *el-Câmiu's-Sahîh*,

nşr. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Şerh ve Ta'lîk, Mustafâ Dîb el-Buğâ.

Dâru tavki'n-necât.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fadl b. Behrâm b. Abdüssamed

ed-Dârimî et-Temîmî es-Semerkandî (2000). *es-Sünen*, nşr. Hüseyin Selîm Esed

ed-Dârimî, Suûdi Arabistan: Dârü'l-muğnî.

Demircan, Adnan (2009). *Nehcü'l-belâğa (Hz. Ali'nin Konuşmaları, Mektupları ve Hikmetli*

Sözleri), İstanbul: Beyan yayınları.

Ebü'l-Me'âlî, Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Ali b. Hamdûn, Bahâüddîn el-

Bağdâdî (1417). *et-Tezkiratü'l-Hamdûniyye*, Beyrut: Dâru sâdır.

Ebü Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mehrân el-Isbehânî (ts).

Sıfatü'l-Cenne, nşr. Ali Rızâ Abdullah, Dimaşk: Dârü'l-me'mûn li't-türâs.

Ebü Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Musennâ b. Yahyâ b. İsâ el-Hilâl et-Teymî el-Mevsilî (1984).

el-Müsned. nşr. Hüseyin Selîm Esed, Dimaşk: Dârü'l-me'mûn li't-türâs.

Gültekin, Hikmet (2013). Şiî Âlim Şerîf er-Radî ve Nehcü'l-belâğa İsimli Eserinin Hadis

Literatüründeki Yeri ve Değeri. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Harâitî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Sehl b. Şâkir el-Harâitî es-

Sâmîrî (1999). *Mekârimü'l-Ahlâk*, nşr. Abdülcâbir el-Buhayrî, Kâhire: Dârü'l-âfâki'l-Arabiyye.

Hasan İbrahim Hasan (1987). *İslâm Târîhi*, trc. İsmail Yiğit ve Sadrettin Gümüş, İstanbul:

Kayıhan yayınları.

Hatîb, Abdü'z-Zehrâ el-Hüseynî (1985). *Mesâdiru Nehci'l-belâğa ve esânîdüh*, Beyrut:

Dârü'l-edvâ'.

Heysemî, Nuruddîn Ali b. Ebî Bekr (1412). *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, Beyrut:

Dârü'l-fikr.

İbn Abdü'l-Berr, Ebû Amr Yûsuf b. Abdullâh b. Muhammed b. Abdü'l-Berr b. Âsım en-

Nemîrî el-Kurtubî (1994). *Câmi'u Beyâni'l-İlm ve Fadlih*, nşr. Ubey el-Eşbâl ez-Züheyri. Suûdî Arabistan: Dâru İbnü'l-Cevzî.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kasım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şafii (1996). *Târîhu*

medîneti Dimaşk, nşr. Ali Şîrî. Beyrut: Dârü'l-fikr.

İbn Ebü'l-Hadîd (1959). *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahi. Dâru

ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye.

İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma'bed et-Temîmî,

Ebû Hâtîm ed-Dârimî el-Büstî (1993). *es-Sahîh*, nşr. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr (1978). *Sîretü İbni İshâk (Kitâbü's-Sîre ve'l-Meğâzî)*,

nşr. Suheyl Zekkâr. Beyrut: Dârü'l-fikr.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Kesîr (1408). *el-Bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Ali Şîrî. Beyrut:

Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1408.

İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî (ts). *es-Sünen*, nşr. Muhammed

Fuâd Abdülbâkî, Dâru ihyâi kütübi'l-Arabiyye.

İbn Meysem el-Behrânî, Kemâlüddîn b. Meysem b. Ali (1999). *Şerhu Nehci'l-belâğa*,

Beyrut: Dârü's-sekaleyn.

İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî (1990). *et-*

Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye.

----- (2001). *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. nşr. Ali Muhammed Ömer, Kâhire: Mektebetü'l-

Hâncî.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Saâdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî (ts). *en-Nihâye*

fi garîbi'l-hadîs, nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanahî-Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Beyrut: Dâru ihyâi türâsi'l-Arabî.

İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ebü'l-Hasen Ali b. Ebü'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b.

Abdü'l-Kerîm b. Abdü'l-Vâhid eş-Şeybânî (1965). *el-Kâmil fi't-târîh*, Beyrut: Dâru sâdır.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalîm (1986). *Minhâcü's-Sünne*,

nşr. Muhammed Reşâd Sâlim, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye.

Kādî İyâz, Ebü'l-Fadl Kādî İyâz b. Mûsâ (1988). *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*, nşr.

Ahmed b. Muhammed b. Muhammed eş-Şumnî, Beyrut: Dârü'l-fikr.

Kal'acî, Muhammed Ravvas (2005). *Mevsûatu fikhı Ali b. Ebû Tâlib Hz. Ali İlmihali*, yayına

hazırlayan ve ilavelerde bulunan: Yusuf Özbek. İstanbul: Ocak Yayıncılık.

Kudâî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer b. Ali el-Mısırî (1986). *Müsnedü's-*

şihâb, nşr. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri (2001). "Kâdir-Billâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,

XXIV, 27-128, İstanbul: TDV Yayınları.

Küleynî, Ebû Cafer Muhammed b. Yakub b. İshak (hş. 1388/1947). *el-Kâfi*, Tahrân:

Dârü'l-kütübî'l-İslâmiyye.

Makdisî, Ebû Abdullah Ziyâüddîn Muhammed b. Abdü'l-Vâhid b. Ahmed el-Hanbelî

(2000). *el-Ehâdisü'l-muhtâra*, nşr. Abdü'l-Melik b. Abdullah b. Dehîş, Beyrut: Dâru hazar.

Mâlik b. Enes (ts). *el-Muvatta'*, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî rivayeti, nşr.

Abdülvehhâb Abdüllatîf, el-Mektebetü'l-ilmîyye.

Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Ali (1457). *Bihârü'l-envâr*,

Beyrut: Müessesetü'l-vefâ'.

Melâh, Mahmûd Muhammed (1430). *Teşrihu Şerhi Nehci'l-belâğa*, nşr. Süleymân Sâlih el-

Hıraşî, Riyâd.

Miras, Kamil (1983). Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Ankara:

DİBY.

Murtazâ, Ebü'l-Kâsım Ali b. et-Tâhir Ebî Ahmed el-Hüseyn (1405). *er-Resâil*, nşr. es-

Seyyid Ahmed el-Hüseyn, Kum: Seyyidü's-Şühedâ matbaası.

Müfid, eş-Şeyh Muhammed b. Muhammed b. Nu'mân b. el-Muallim Ebû Abdullâh el-

Ukberî el-Bağdâdî (1993). *el-İrşâd*, Beyrut: Dârü'l-Müfid.

Müslim, İbnü'l-Haccâc Ebü'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî (ts). *el-Câmiu's-Sahîh*, nşr.

Muhammed Fuâd Abdü'l-Bâkî, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî (1986). *el-Müctebâ mine's-*

Sünen (es-Sünenü's-Suğrâ), nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde, Halep: Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmiyye.

Râvendî, Kutbüddîn Ebü'l-Hüseyn Sa'id b. Hibetullah (1406). *Minhâcü'l-berâe*, nşr. es-

Seyyid Abdüllatîf el-Kühkemerî, Kum.

Safedî, Salâhüddîn Halîl b. Aybek b. Abdullâh (2000). *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, Beyrut: Dâru

ihyâi't-türâs.

Se'âlebî, Ebû Mansur Abdülmelik es-Se'âlebî en-Neysâbü'rî (2000). *eş-Şekvâ ve'l-itâb*, nşr.

İlhâm Abdülvehhâb el-Müftî, Küveyt: el-Meclisü'l-vatanî li's-sekâfeti ve'l-fünûn ve'l-âdâb.

Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr, Celâluddîn (ts). *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, Beyrut: Dârü'l-

kütübî'l-ilmîyye.

Şecerî, Yahyâ b. Hüseyin b. İsmâil b. Zeyd el-Hasenî el-Cürcânî (2001). *el-Emâlî (Tertîbü'l-*

Emâlî el-hamîsiyye), nşr: Kādî Muhyiddîn Muhammed b. Ahmed el-Kureşî-Muhammed Hasen Muhammed İsmâil, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.

Şemsüddîn, Muhammed Mehdî (1981). *Dirâsât fi Nehci'l-belâğa*, Beyrut: ed-Dârü'l-

İslâmiyye.

Şeyh Sadûk, Ebû Cafer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî (1417).
el-Emâlî, Kum:

Müessesetü'l-bi'se.

----- (1966). *İlelü'ş-Şerâi'*, Necef: Haydariyye matbaası.

----- (1403). *el-Hisâl*, nşr. Ali Ekber el-Gaffârî, Kum.

----- (1395). *Kemâlü'd-dîn*, nşr. Ali Ekber el-Gaffârî, Tahrân: Dârü'l-kütübî'l-

İslâmiyye.

----- (1379). *Meâni'l-ahbâr*. nşr. Ali Ekber el-Gaffârî, Kum: İntişârâtü İslâmî.

----- (2008). *Men lâ yahdurühü'l-fakîh*, Lübnan: el-Emîre matbaası.

----- . *Men lâ yahdurühü'l-fakîh* pdf. Erişim 23.7.2013.
www.Ghaemiyeh.com.

Şibli, Mevlana (1977). *Asr-ı Saâdet İslam Tarihi*, trc. Ömer Rıza Doğrul, sadeleştiren,

Osman Zeki Mollamehmedoğlu, İstanbul: Eser neşriyat.

Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb b. Matîr el-Lahmî eş-Şâmî (1989).
Mekârimü'l-

Ahlâk, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.

----- (ts). *el-Mu'cemü'l-Evsât*, nşr. Târik b. Ivazullâh b. Muhammed ve

Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Kâhire: Dârü'l-Haremeyn.

----- (1994). *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, nşr. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî, Kâhire:

Mektebetü İbn Teymiyye, Riyâd: Dârü's-süme'yî.

----- (1985). *el-Mu'cemü's-Sağîr*, nşr. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrîr,

Beyrut: Mektebü'l-İslâmî.

----- (1984). *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, nşr. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî, Beyrut:

Müessesetü'r-risâle.

------(1410). *Turuku hadisi men kezebe aleyye müteammiden felyetebeve'*
mekadehû

mine'n-nâr, nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd-Hişâm İsmâil es-Sakâ,
Ammân: el-Mektebü'l-İslâmî.

Tabersî, Ebû Mansûr Ahmed b. Ali (1403). *el-İhticâc*, Meşhed: Şerîf er-Radî
Matbaası.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. Cârûd et-Tayâlisî el-Basrî (1999).
el-Müsned,

nşr. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Mısır: Dârü'l-hacer.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevra b. Mûsâ b. ed-Dahhâk (1975). *es-Sünen*,
Mısır: el-

Halebî Matbaası.

Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. Hasen (1414). *el-Emâlî*, Kum: Dârü's-sekâfe.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmud İbn Ömer ez-Zemahşerî el-Harezmi,
Cârullâh (1412).

Rebî'ü'l-ebrâr ve nusûsü'l-ahbâr, Beyrut: Müessesetü'l-âlemî.